

BARIŞIN SİYASAL AKTÖRLERİ

SİYASAL AKTÖRLERİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ
VE BARIŞ İNŞASINA ETKİLERİ

Derleyen: Fırat Çapan

BARIŞIN SİYASAL AKTÖRLERİ

SİYASAL AKTÖRLERİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE
BARIŞ İNŞASINA ETKİLERİ

Derleyen: Fırat Çapan

BARIŞIN SİYASAL AKTÖRLERİ

SİYASAL AKTÖRLERİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE BARIŞ İNŞASINA ETKİLERİ

DIYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

ENSTİTUYA DIYARBEKİRÉ BO
LÉKOLİNÉN SİYASİ Ü CIVAKİ

DIYARBAKIR INSTITUTE FOR POLITICAL
AND SOCIAL RESEARCH

Tel: 0 412 228 14 42

Fax: 0 412 224 14 42

www.disa.org.tr/disa@disa.org.tr

facebook.com/disadiyarkir

twitter.com/diyarbakirdisa

instagram.com/disadiyarkir

Derleyen: Fırat Çapan

Program Yönetimi: Fırat Çapan, Büşra Yentürk, Mehmet İlhanlı

Metin Transkripsiyonları: Dilan Alen

Kapak İllüstrasyon: Olha Kalinichenko

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Feyza

Redaksiyon ve Düzelti: Mustafa Çevikdoğan

Yayın Tarihi: Kasım 2024

ISBN: 978-605-5458-48-5

Copyright © Kasım 2024

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (DiSA) izni olmadan çoğaltılamaz.

Barişın Siyasal Aktörleri: Siyasal Aktörlerin Çatışma Çözümü ve Barış İnşasına Etkileri başlıklı bu çalışma, Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (DiSA) Adalet ve Barış İnşası Programı çerçevesinde Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Temsilciliği'nin desteğiyle yapılmıştır.

Çalışmada yer alan görüşler, DiSA ve Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Temsilciliği'nin görüşleriyle örtüşmeyebilir.

BARIŞIN SİYASAL AKTÖRLERİ

SİYASAL AKTÖRLERİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE
BARIŞ İNŞASINA ETKİLERİ

Derleyen: Fırat Çapan

Fırat Çapan, Diyarbakır'da yaşıyor. Bahçeşehir Üniversitesi Avrupa Birliği İlişkileri Bölümü'nden mezun olduktan sonra Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2012-2015 tarihleri arasında araştırma görevlisi olarak çalıştı ve "Devlet İçi Çatışma Analizi ve Türkiye'nin Kürt Meselesi" başlıklı tez çalışmasıyla yüksek lisans derecesi aldı. 2016-2017 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Halen Mardin Artuklu Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Çeşitli sivil toplum kuruluşları için saha çalışmaları ve raportörlük yapmaktadır. Kürt Meselesi, tarih ve milliyetçilik ve çatışma çözümü konularıyla ilgileniyor.

DİSA, siyaseten bağımsız, çoğulcu bir araştırma enstitüsü olarak 8 Mart 2010 tarihinde Diyarbakır'da kurulmuştur. Enstitümüz çalışmalarını 4 araştırma programı ekseninde yürütmektedir: (1) Anadili ve Pedagoji Araştırma Programı, (2) Adalet ve Barış İnşası Araştırma Programı, (3) Sürdürülebilir Yaşam ve Mekân Araştırma Programı ve (4) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırma Programı.

DİSA, araştırma programları kapsamındaki alanlarda araştırmacılar için bir merkez işlevi görmeyi, toplumun sosyal ve siyasal gelişiminin önünü açacak araştırmalar yaparak geleceğe yönelik politikaların oluşturulmasına birinci elden, nesnel ve saha çalışmasına dayalı bilgi temelinde katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

DİSA, farklılıkların barış içinde bir arada var olmalarını mümkün kılan eşitlikçi toplumsal duyarlılığın artması ve diyalogun gelişmesi amacıyla araştırmalar yayımlayarak ilgililerin dikkatine sunmakta; konferans, sempozyum, panel, çalıştay, atölye ve raporlar aracılığıyla bilgi paylaşımına katkı sağlamaktadır.

KATILIMCILAR HAKKINDA

Meral Danış Beştaş, 1967'de Mardin, Mazıdağı'nda doğdu. 1990'da Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Diyarbakır Barosu'na bağlı olarak serbest avukatlık yaptı. Baro yönetiminde görev aldı, kadın hakları ve insan hakları alanlarında uzmanlaştı. AİHM'ye götürülen hak ihlalleri davalarıyla ilgilendi. İnsan Hakları Derneği'nin yönetiminde yer aldı. 25 ve 26. dönemlerde Adana, 27. dönemde Siirt milletvekili seçildi. Halkların Demokratik Partisi (HDP) eş genel başkan yardımcılığı ve grup başkan vekilliği görevlerini yürüttü. Son olarak 28. dönemde Erzurum milletvekili seçildi. Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti) grup başkan vekili olarak çalışmalarına devam ettikten sonra görevi devretti. Halihazırda TBMM Anayasa Komisyonu üyesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Cemalettin Kani Torun, 1959'da Artvin'de doğdu. Türkiye'nin farklı bölgelerinde doktor olarak çalıştı. Marmara Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde akademisyen olarak görev aldı. 1996'da İngiltere'ye gitti ve *Doctors Worldwide* (Yeryüzü Doktorları) isimli gönüllü yardım kuruluşunun kurucuları arasında yer aldı. 2011'de Somali'ye Türkiye Cumhuriyeti büyükelçisi olarak atandı. 2014'e kadar bu görevi sürdürdü. Üç yıl boyunca Somali'de çatışma çözümleri ve barışın temini, yardım ve kalkınma projelerinin yönetimi ve devletin yeniden inşası konularında çalıştı. 2014'te başbakan başdanışmanlığı görevine atandı. 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde Bursa'dan milletvekili seçilerek meclise girdi. Gelecek Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 28. dönem Bursa milletvekili seçildi.

Bayram Bozyel, 1961'de Lice'de doğdu. Lise yıllarında sosyalist ve yurtsever fikirlerle tanıştı. Son sınıftayken Kürtçe yayın bulundurmaktan tutuklanarak beş ayını cezaevinde geçirdi. 1980'de Diyarbakır Eğitim Enstitüsü'ne girdi. 5 Ocak 1982'de gözaltına alındı. Yetmiş günlük gözaltı süresinin elli gününü işkencede geçirdi. Ardından 32 arkadaşıyla birlikte tutuklanarak Diyarbakır 5 No.lu Cezaevi'ne kondu ve beş yıl burada kaldı. Bozyel, 1988'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni kazandı ve buradan mezun oldu. 1989'da yayın hayatına başlayan *Deng* dergisinin çıkışında yer aldı ve bu dergide yazılar yazdı. 1995'ten itibaren legal demokratik Kürt partilerinde yer aldı. 2022'den beri Kürdistan Sosyalist Partisi'nde genel başkanlık görevine devam etmektedir.

Gülçin Avşar, 1985'te Konya, Ereğli'de doğdu. 2008'de Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. İstanbul Barosu'na kayıtlı bir avukat olarak TMK (Terörle Mücadele Kanunu) Mağduru Çocuklar İçin Adalet Çağrıcıları, Silikozis Hastası Kot Kuşlama İşçileriyle Dayanışma Komitesi, Benim İçin Ölme-Öldürme, Demokratik Açılıma Yurttaş Katkısı gibi sivil toplum faaliyetleri içerisinde yer aldı. 2013'te TESEV tarafından yayımlanan "Faili Meçhuller ve Kayıplar" raporunu yazdı. Demokratikleşme ve Kürt Sorunu'nun çözümüne yönelik teorik ve pratik çalışmalarda yer aldı. Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA) Kurucular Kurulu üyesi olan Avşar, çeşitli gazete ve dergilerde güncel siyasi meselelerle ilgili yazılar yazmaktadır.

Mehmet Galip Ensarioğlu, 1966'da Diyarbakır'da doğdu. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İktisat Bölümü ve Dicle Üniversitesi Meslek Yüksekokulu İşletme Bölümü'nü bitirdi. Gıda toptancılığı, özel hastane işletmeciliği ve inşaat müteahhitliği yaptı. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu başkanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ticaret ve Sanayi Odaları konsey başkanlığı görevlerini ifa etti. 1993-2009 arasında Doğru Yol Partisi Diyarbakır il başkanlığı görevini yürüttü. 24 ve 26. dönemlerde Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) Diyarbakır milletvekili seçildi. Son olarak 28. dönem Ak Parti Diyarbakır milletvekili seçilerek meclise girdi.

Mustafa Sezgin Tanrıkulu, 1963'te Diyarbakır, Lice'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kamu hukuku alanında yüksek lisans, Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde insan hakları üzerine doktora yaptı. 2002-2008 arasında Diyarbakır Barosu başkanlığı yaptı. İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi'nin kurulmasına destek oldu. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı ve vakfın Diyarbakır temsilciliğini yaptı. Cumhuriyet Halk Partisi'nde (CHP) insan haklarından sorumlu genel başkan yardımcılığı görevinde bulundu. 24, 25, 26 ve 27. dönemlerde CHP İstanbul milletvekili seçildi. Tanrıkulu, 28. dönemde de CHP Diyarbakır milletvekili seçildi.

İÇİNDEKİLER

Giriş 8

Çatışma Çözümü ve Barış İnşası 9

Barış İnşasının Beş Ayağı 10

Çatışmanın Aşamaları 11

Barışın Zamanlaması, Doğru An (*Ripe Moment*)..... 12

Siyasi Aktörlerin Rolü..... 13

Siyasi Aktörler İçin Müzakere Süreçlerine İlişkin Bir Yol Haritası.....16

Türkiye'deki Çözüm Arayışları19

Sonuç: Siyasi Aktörlerin Etkisi ve Başarısızlığın Sebepleri35

Barışın Siyasal Aktörleri: Siyasal Aktörlerin Çatışma Çözümü ve Barış İnşasına Etkileri38

Meral Daniş Beştaş 38

Cemalettin Kani Torun 58

Bayram Bozyel..... 70

Gülçin Avcı 85

Galip Ensarioğlu 100

Sezgin Tanrıkulu..... 118

SIYASİ AKTÖRLERİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE BARIŞ İNŞASINA ETKİLERİ ÇÖZÜM SÜRECİ DENEYİMİ

Fırat Çapan

Giriş

Çatışma çözümü ve barış inşası girişimleri, herhangi bir çatışmaya veya uyumsuzluğa taraf aktörlerin bu konuda karar almalarına ve bu yönde girişimde bulunmalarına bağlıdır. Her çatışmada en az iki taraf olduğu göz önüne alınırsa en az iki tarafın barışa ilişkin bir isteğinin olması ve bu konuda irade göstermeleri gerekir. Ama çatışmalara taraf aktör sayısının çoğunlukla ikiden fazla olması, sadece belirli aktörlerin karar almasıyla kalıcı barış sağlanması şansını azaltmaktadır. Bu sebeple, elde edilecek barışın kalıcı olması açısından, çatışma çözümü ve barış inşası girişimlerine çoğunlukla geniş bir kesimin dahil olması desteklenmektedir.

Türkiye'nin yüz yıllık Kürt Sorunu çok aktörlü ve çok boyutlu bir sorun olarak Türkiye siyasetinin ana meselelerinden biri olmayı sürdürmekte ve bu sorunun uzun bir süre daha bu şekilde devam edeceği düşünülmektedir. 2013'te Ak Parti tarafından başlatılan ve Kürt Sorunu'nu silahsız ve müzakere yoluyla çözme girişimi, 2015'te yerini tekrar çatışmalı bir sürece bıraktı. Sürecin neden başarısız olduğuna dair çok fazla tartışma yaşandı ve siyasi aktörler genelde karşı tarafları suçladılar. Sürece sadece birincil aktörlerin dahil olması, diğer siyasi aktörlerin sürece karşı çıkmalarına sebep oldu ve sürecin kapsayıcılığı açısından eleştirilere neden oldu.

Kalıcı barış açısından toplumun geniş kesimlerinin bu süreçlere dahil olması ve bu süreçleri sahiplenmesi, konuya ilişkin literatürde sıkça dile getirilmektedir. Bu açıdan 2013'teki girişimin neden başarısız olduğu sorusuna verilecek cevaplar, gelecekteki benzer girişimlere katılacak siyasi aktörler için şüphesiz önemli dersler barındıracaktır.

Çalışmanın bu bölümünde çatışma çözümüne dair temel kavramları ve siyasi aktörlerin çatışma çözümü ve barış inşasına etkilerini teorik açıdan incelemeye çalışacağız. Sonrasında ise 11 Kasım-18 Kasım 2023 tarihleri arasında

Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nde düzenlenen “Barış Okulu 2: Siyasi Aktörlerin Çatışma Çözümü ve Barış İnşasına Etkileri” başlıklı etkinliğe katılan altı farklı siyasi aktörün konuşma metinlerine yer vereceğiz. Bu altı siyasetçinin çözüm sürecine ilişkin aktardıkları perspektif ve deneyimlerini, gelecekteki taraflara olası bir müzakere süreci için yol haritası olabilecek şekilde sunuyoruz.

Çatışma Çözümü ve Barış İnşası

Çatışma çözümü, genel olarak herhangi bir uyuşmazlık durumunun şiddet içermeyen araçlarla çözüme kavuşturulması çabalarının tümünü ifade etmektedir. Bununla birlikte, taraflar arasında yapıcı bir ilişki kurularak farklılıkların barışçıl yöntemlerle ele alınmasını da amaçlar. Çatışma her türlü toplumsal ilişkide kaçınılmaz olsa da çözümünün şiddet dışında birçok yolu olduğu varsayılır. Çatışma çözümü bu bakımdan çözüme ilişkin daimi bir iyimserliği barındırır.

Çatışma çözümü bireysel, toplumsal, ulusal veya uluslararası tüm uyuşmazlıkları kapsayan daha genel bir kavramken “barış inşası” daha büyük toplumsal olayları kapsayan ve silahlı çatışma yaşamış veya yaşamakta olan toplumların tekrar şiddete dönmesini engelleyecek kalıcı bir barış için girişilen çabalarda kullanılır. BM Genel Sekreteri Boutros-Ghali 1992'deki “Barış İçin Bir Ajanda” isimli raporunda barış inşasını şöyle tanımlamıştır: “Barış inşası, kalıcı barışın tesisini mümkün kılan ve çatışmanın esas sebeplerini ve etkisini tekrar şiddete dönülmesini engelleyecek uzlaşma, kurumsal inşa, siyasi ve ekonomik dönüşüm yoluyla çözen süreçtir.”

Boutros-Ghali bu raporu BM'nin barış koruma operasyonlarının kalıcı barış tesis etmekteki başarısızlığı hakkında aldığı eleştirilerden sonra, BM üyelerinin talebiyle kaleme almıştı. Barış inşası bu bakımdan sadece silahlı çatışmayı durduran barış koruma operasyonlarını değil, daha geniş ve uzun vadeli yapısal dönüşümleri de içinde barındırıyor. Silahların susması gibi belirli bir zamandaki bir toplumsal durumdan ziyade dinamik bir toplumsal inşa sürecinden bahsetmek gerekir. Ayrıca barış inşası sadece şiddet sonrası dönemde girişilen çabaları kapsamak zorunda da değildir. Çatışmanın herhangi bir aşamasında barış inşası süreçleri başlayabilir. Kısa vadeli hedef silahların

¹ Boutros-Ghali, Boutros, *An Agenda For Peace*, United Nations Department of Public Information, United Nations Secretary General, 1992.

susması olsa da barış inşası, silahlı çatışmanın tekrar yaşanma ihtimalini de ortadan kaldıracak yapısal dönüşümleri hedefler. Bu hedeflerin gerçekleşmesi, çatışan aktörlerin ve üçüncü tarafların sürece inanmalarına ve bu yöndeki çabalarına bağlıdır. Kamuoyu çoğunlukla silahların susmasına odaklanır; oysa bu tür örneklerin neredeyse yarısında silahlı çatışmaların tekrar patlak verdiği gözlemlenmiştir. Kısacası barış inşası şiddete tekrar başvurmanın anlamsız hale geleceği koşulların yaratıldığı daha uzun vadeli çabaları içerir. Bu bakımdan kapsamlı ve çok boyutlu bir süreçtir.

Barış İnşasının Beş Ayağı

Barış inşası kapsamlı bir toplumsal dönüşüm anlamına geldiğinden farklı birçok alanda politik girişimler gerektirir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Güvenlik ve kamu düzeninin sağlanması
- Uzun vadeli barış için siyasi ve kurumsal çerçevenin tesisi
- Adalet ve hukukun üstünlüğünün sağlanması
- Savaşın yaralarının sarılması ve psikosozal iyileşmenin desteklenmesi
- Uzun vadeli barışın sosyoekonomik temelini teşkili

Bu kadar çok boyutlu olması ve geniş çaplı dönüşüm hedefi, barış inşasının çok aktörlü bir toplumsal yapı içinde imkânsız bir girişim gibi görünmesine neden olabilir. Bunun aşılması siyasi aktörlerin kararlı duruşuna ve her aşamada toplumsal destek görmelerine bağlıdır. Yukarıda sıraladığımız beş adımdan herhangi birinin eksik bırakılması, barış sonrası şiddetin tekrar patlak vermesinin temel nedenidir diyebiliriz.

Bu noktada barış inşasının temel hedefinin ne olması gerektiğiyle ilgili tartışmalardan da bahsetmek gerekir. Barış inşası ilk etapta silahların susmasını mı yoksa uzun vadeli ve kalıcı barış için sosyoekonomik ve politik dönüşümü mü hedeflemelidir? Birincisini savunanlar açısından kalıcı barış sağlanamayacaksa silahlı çatışmanın sonlandırılması öncelikli olmalıdır. Nitekim silahlı çatışma durdurulmadan uzun vadeli barış tesis edilemez. Başka bir deyişle pozitif barışın tesisi için ilk etapta negatif barış inşa edilmelidir.

İkinci kamptakiler ise barış inşasının hedefinin sadece silahlı çatışmayı sonlandırmak olmadığını; çünkü çatışmaya sebep olan temel sorunlar çözülmedikçe silahlı çatışma potansiyelinin devam edeceğini, bu sebeple barış inşasının,

temel sorunların çözümüne bağılı olduğunu savunmaktadırlar. Silahlı çatışma temel sorunların bir yansımasıdır ve temel sorunlar çözülmedikçe silahlı çatışma tekrar patlak verecektir.

Charles T. Call ve Elizabeth M. Cousens'in barış inşasına üç yaklaşımı konumuz açısından aydınlatıcıdır. Bu yaklaşımları şu şekilde sınıflandırmaktadırlar:

- Maksimalist Yaklaşım: Çatışmanın temel sebeplerinin çözülmesi
- Minimalist Yaklaşım: Silahlı çatışmanın durması
- Uzlaşmacı Yaklaşım: Silahların susması ve iyi bir yönetim

Bu tartışmalarda hangi yaklaşımın benimsendiğı, barış inşasının uygulanması konusunda da belirleyici olacaktır. Barış girişiminde sadece silahların susması mı hedeflenecek yoksa yukarıda sözü edilen beş adıma ilişkin kapsamlı ve uzun vadeli bir program mı uygulanacak sorusu çatışan tarafların beklentilerinin ne olduğuyula da doğrudan ilişkili olacaktır.

Çatışmanın Aşamaları

Çatışmanın hangi aşamada olduğunu bilmek, çatışma çözümü ve barış inşası açısından önemli bir diğer noktadır. Çatışma genel olarak beş aşamada incelenmektedir.

Siyasi Tıkanıklık

Tarafların herhangi bir diyalog halinde olmadığı, siyasi aktörler arasında kuttuplaşmanın olduğu ve çözüm girişimlerinin yokluğu durumunu ifade eder. Silahlı çatışma yoksa da bir çözüm girişimi de yoktur. Bu aşamaya politik durağanlık aşaması da diyebiliriz. Bu aşamada siyasi aktörler, sivil toplum veya üçüncü bir taraf diyalogu tekrar başlatabilir.

Çatışmanın Tırmanması

Bu aşamada çatışma karşılıklı bir restleşmeyle tırmanma haline gelmiştir. Siyasi diyalogun önü tamamen kapanmıştır, şiddetin eli kulağındadır. Siyasi aktörler bu aşamanın topyekün bir silahlı çatışmaya evrilmesini engellemek için diyalog kapılarını açmalı ve demokratik siyasi sistemin çalışmasını sağlamalıdır.

Şiddet Aşaması

Çatışmanın şiddete ve bazı durumlarda savaşa evrildiğı aşamadır. Siyasi ak-

törlerinin kendi taraftarlarını şiddete veya şiddetin sonlanması çabasına yönlendirmesi bu aşamanın neye evrileceğini belirler.

Bariş Süreci

Ayrılık ve düşmanlıklar bir tarafa bırakılarak müzakere süreci başlatılmıştır. Müzakereler sonunda siyasi aktörlerin düşmanlıklarının ve uzlaşmazlık noktalarının çözümüne dair bir yol haritası ve bunun uygulanması aşamasına geçilmiştir. Bu süreçte siyasi aktörler ve çatışan taraflar, kendi üye ve destekleyicilerini sürece dahil etme işlevi yanında toplumsal kesimlerin görüşlerini şiddet içermeyen bir biçimde ifade ettikleri bir kanal işlevi de görürler.

Çatışma Sonrası Süreç ve Demokratikleşme

Siyasal sistemin yeni ihtiyaçlara göre tekrar inşa edildiği, çatışmanın siyasi partiler üzerinden demokratik ve silahlı bir çatışma ihtimalini ortadan kaldıracak şekilde ifade edildiği aşamadır. Siyaset olağan bir aşamaya gelmiş ve çatışan tarafların silahlı bir çözüm motivasyonu sona ermiştir.

Barişin Zamanlaması, Doğru An (*Ripe Moment*)

Bariş girişimlerine dair temel sorunlar kadar bu girişimlerin zamanlamasının da önemli olduğuna vurgu yapan I. William Zartman'a göre taraflar, uyuşmazlığı sadece buna hazır olduklarında kabul ederler. Ancak kendi yöntemleriyle ulaşmaya çalıştıkları sonucun tıkanıldığını, mevcut durumun her açıdan maliyetli olduğunu görüp bir çıkmazda olduklarını anladıklarında daha önce teklif edilmiş olan çözüm süreçleri kendileri için cazip hale gelir.

Zartman'ın ifade ettiği, bariş girişimleri için "doğru an"dır (*ripe moment*). Doğru anla bağlantılı olarak Zartman, "karşılıklı zarar verici tıkanıklık" kavramını da üretmiştir ki bu da tarafların zafere ulaşamayacaklarını anladıkları, kendilerini artık ağır bir yüke dönüşmüş çatışma içinde tıkanmış buldukları durumlar için kullanılır. Çatışmanın sürmesi, her iki taraf için de zarar anlamına gelecektir. Bu, alternatif çözümler ve müzakereler için en "doğru an"dır.

Bazı durumlarda doğru ânı tarafların kendileri algılayamayacakları için arabulucu veya üçüncü tarafların bunu çatışan taraflara göstermesi gerekebilir. Doğru ânın yakalanmasında ve müzakere süreçlerinin başlamasında bu açıdan üçüncü taraflara önemli roller düşebilir.

Doğru ânın oluşması için bir diğer şart ise tarafların bir çıkış yolu olduğuna ve buna ilişkin girişimlerin ve tavizlerin karşı tarafta karşılık bulacağına inanmalarındır. Doğru an müzakerelerin başlaması için gerekli bir etmen olsa da her doğru an müzakereye evrilmeyebilir ve aynı biçimde her müzakere süreci de doğru ânın sonucu olarak değil taktiksel olarak yapılmış olabilir. Ama doğru ânı ve karşılıklı zarar verici tıkanıklığı bilmek, çatışan tarafların müzakereyi ne zaman başlatacağı veya üçüncü tarafların sürece ne zaman dahil olacağı açısından önemlidir. Zartman'a göre doğru ânın unsurlarının oluşmadığı –tarafların zafer beklentisinin devam ettiği veya bir tarafın çatıştığı tarafın müzakereye hazır olmadığını düşündüğü– çatışmalar müzakereye evrilemeyecektir.

Siyasi Aktörlerin Rolü

“Siyasi aktör” ifadesi bu raporda, seçimle göreve gelmiş ve toplumun bir kesimini ve bu kesimin çıkarlarını temsil eden taraflar için kullanılıyor. Başka bir deyişle siyasi aktörler, toplumun belirli kesimlerinin görüş ve isteklerinin ifade araçlarıdır. Siyasi aktörler toplumsal çıkar grupları ile kamusal otorite arasında aracı rolü üstlenirler. Siyasi aktör kavramını, bu aktörlerin silahlı aktörlerden veya kamusal aktörlerden ayrı bir kategoride olduğunu vurgulamak için kullanıyoruz. Nitekim siyasi aktörlerin rolü toplumun belirli kesimlerini temsil etmek ve onlara karşı sorumlu olmak bakımından diğer aktörlerin rolünden farklıdır; ayrıca çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerinin toplumsallaşması ve meşruiyeti açısından da kritik önemdedir.

Barış inşası ve çatışma çözümüne ilişkin yukarıda sözü edilen yaklaşımlar siyasi aktörlerin bu süreçteki rollerine bakmamızı da gerektiriyor. Barış inşası ve çatışma çözümü, her aşamada politik bir süreçtir ve siyasi tartışmalara gebedir. Mekanik ve bürokratik süreçlerden çok insan unsurunun yer aldığı ve toplumsal değişimleri gerektiren süreçlerdir bunlar. Bu sebeple siyasi aktörlerin temel belirleyici olduğu söylenebilir.

Siyasi aktörler, toplumsal kesimlerin sıkıntılarının şiddete başvurulmadan dile getirilmesini sağlayan ve toplumsal uzlaşma süreçlerinin başlangıç, anlaşma ve savaş sonrası yeniden yapılanma aşamalarında bu kesimlerin çıkarlarını temsil eden temel aktörlerdir.² Bölünmüş toplumlarda siyasi aktörler ve partiler arası

2 <https://www.files.ethz.ch/isn/195802/a3a0eo81d8d2852cco65394acc740420.pdf>

diyalog, çatışmayı aşmanın ve kapsayıcı çözümler bulmanın en önemli aracıdır. Siyasi aktörler arası diyalog, zayıflamış kurumsal yapıları güçlendirmenin ve kimliğe dayalı çatışmaları ortak zeminde çözmenin yegâne yoludur.

Özellikle belirli bir kimliği temsil eden siyasi aktörler ve partiler, bu kimlik grubunun taleplerinin barış süreçlerine yansımaları ve meşruiyeti açısından oldukça önemlidir. Bu aktörlerin başarısı, temsil ettikleri grubun çıkarlarını yansıtan sadece kimlik bazlı bir vizyonun aksine ulusal bir vizyon ve kendi gruplarının çıkarlarını bu ulusal vizyon içerisinde sunabilme yetilerine bağlıdır.³

Kendi siyasi partilerinin de bir parçası olan siyasi aktörler, toplumsal tabanlarını barış süreçleri veya bu süreçlere muhalefet için örgütleyebilirler. Bu yüzden de barış süreçlerinin toplumsal desteği ve meşruiyeti, geniş siyasi aktör yelpazesıyla temsil edilmesine bağlıdır.

Siyasi aktörlerin çatışma çözümü ve barış inşasına etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Pozitif Roller

- Diyalog süreçlerini başlatmak için çağrıda bulunmak ve çözüm süreçlerini teşvik etmek. Siyasi aktörler bunu diğer çatışma aktörlerini işbirliğine ve diyaloga davet ederek yaparlar. Farklı görüş ve anlayışları barış inşası ve çatışma çözümü konusunda bir araya getirmek siyasi aktörlerin inisiyatifleriyle gerçekleştirilebilir.
- Siyasi aktörlerin buna ilişkin başka bir etki gücü, barış savunusu yapmaktır. Siyasi aktörler toplumu bölen konularda barış çağrısı yaparak diğer aktörleri bu süreçlere katılmaya teşvik edebilirler. Silahsızlanma, toplumsal adalet ve barış, diyalog ve çatışma çözümü mekanizmaları gibi konularda inisiyatif almak ve bu girişimlere destek vermek, toplumsal barış inşasının tesisi için etkili adımlar olabilir.
- Siyasi partiler, çatışmaların tırmanmasını engellemede etkili aktörlerdir. Tekrar şiddete evrilen süreçleri durdurma ya da bunları yatıştırma ve tarafların tekrar diyalog süreçlerine dönmelerini sağlama, siyasi aktörlerin üstlenebileceği önemli bir roldür. Siyasi aktörler, birbirlerine güvenlerini kaybetmiş ve tekrar şiddete yönelmiş taraflar arasında üçüncü bir güç veya arabulucu olarak taraflar arasında tekrar güven tesis edilmesinde rol oynayabilirler.

³ <https://www.files.ethz.ch/isn/195802/a3a0e081d8d2852cco65394acc740420.pdf>

- Siyasi aktörler, uluslararası alanda devletler gibi etkili aktörlerle görüşerek çatışma çözümü ve barış inşasına yönelik hem maddi hem diplomatik destek sağlayabilirler. İdeolojik olarak yakın durdukları uluslararası güçlerin, barış süreçlerine destekleyici olarak katılmalarını ve çatışan tarafların pozisyonlarını değiştirme konusunda baskı yapmalarını sağlayabilirler.

Negatif Roller

- Siyasi aktörler toplumsal desteklerini işbirliği ve diyalog yönünde kullanmak yerine toplumsal grupları kutuplaştırma yönünde kullanarak çatışma çözümü ve barış inşası süreçlerini sabote edebilirler. Bu kutuplaştırıcı ve sabote edici güç, barış süreçlerinin sonlanmasında en önemli etmenlerden biridir. Çatışma çözümü ve barış inşası tesisinin önündeki en büyük tehditlerden biri, bu süreç sonunda ortaya çıkacak barışın kendi iktidarlarını, çıkarlarını, dünya görüşlerini tehdit edeceğini düşünen aktörlerdir.⁴ Bu tür durumlarda aktörler, süreçleri sabote etmek için toplumsal bölünmeleri negatif yönde kullanabilirler.
- Siyasi aktörlerin taleplerini en üst düzeyde ortaya koymaları barış süreçlerini tehlikeye atabilir. Siyasi aktörlerin temsil ettikleri toplumsal kesimlerin çıkarlarını ve taleplerini diğer aktörlerin taleplerinin tam karşısı olacak şekilde masaya getirmeleri, “ya hep ya hiç” tutumları barış süreçlerinin tıkanmasına neden olabilir.
- Siyasi aktörlerin kullandığı dil ve üslup barış süreçlerini olumsuz etkileyebilir. Kapsayıcı olmayan, farklı toplumsal kesimleri ve aktörleri dışlayan, onları yok sayan bir dil, barış süreçlerini negatif etkileyebilir.

Nerede bir çatışma çözümü ve barış inşası süreci varsa orada muhakkak sabote edici bir aktör de vardır. Barış anlaşmaları sonucunda kaçınılmaz olarak birileri mevcut pozisyonlarını kaybeder. Bu yüzden de en iyi şekilde dizayn edilmiş barışı dahi istemeyecek aktörler olacaktır.⁵ Siyasi aktörlerin, bu tür aktörlerin amacını, stratejilerini ve taleplerini ve bunları nasıl yöneteceğini bilmesi gerekmektedir.

Dünyadaki örnekler göstermiştir ki başarısız barış süreçleri sonrasındaki çatışmalar, çatışma döneminden daha kanlı olmaktadır.⁶ Bu bakımdan siyasi aktörler bir süreci dizayn ederken iyi bir plana sahip olmalıdırlar.

⁴ Stedman, S. J., Spoiler Problems in Peace Processes. *International Security*, 1997, 22(2).

⁵ a.g.e., s. 7.

⁶ Stedman, S. J.

Siyasi Aktörler İçin Müzakere Süreçlerine İlişkin Bir Yol Haritası

Siyasi aktörler ve siyasi partiler için müzakere süreçleri, kalıcı barış adına seçim hesapları ve parti çıkarlarının ötesine geçmelidir.⁷ Bu açıdan siyasi aktörler ve partiler arasındaki müzakere süreçlerinde şu hususlara dikkat edilmelidir:

Uzun Vadeli ve Bütüncül Bir Perspektif

Siyasi aktörler müzakereyi ve diyalogu belirli bir olay ve zamanla sınırlı ve tek seferlik bir girişim olarak değil, yıllara yayılmış, karmaşık toplumsal sorunların kalıcı ve nihai çözümü için demokratik bir girişim olarak görmelidir. Güven inşası ve kalıcı bir değişim için uzun vadeli ve bütüncül bir yaklaşım gereklidir. Nitekim toplumsal sorunlar, derin tarihsel deneyimle ve karmaşık sosyal etmenlerle ilişkilidir.⁸

Sorumluluk Almak

Demokrasilerde müzakere süreçlerinin temel aktörü ve yürütücüleri toplumsal grupları ve sorunları temsil etmeleri bakımından siyasi aktörler olmalıdır. Politik şartların uygunluğu, tarafların belirlenmesi, müzakerenin kurumsal yapısını belirleme, gündemi oluşturma ve sürece ilişkin kuralların belirlenmesi siyasi aktörlerin sorumluluğundadır. Nitekim toplumsal sorunlara, çatışmaların temel sebepleri ile çatışma sonrası güven inşasının nasıl sağlanacağına ilişkin birinci elden öngörüye sahip olanlar siyasi aktörlerdir. Diğer aktörler müzakereye ilişkin destekleyici bir rol üstlenebilirler. Ama sorumluluğu siyasi aktörler almalıdır.⁹

Kapsayıcı Olmak

Müzakere süreçlerinin geniş katılımlı olması ve ilgili tüm aktörleri içermesi bu süreçlerin başarısını etkiler. Kapsayıcılık belirli siyasi aktörlerin dışarıdan sürece muhalefet etmelerini veya süreci sabote etmelerini de önler. Belirli aktörleri süreç dışında bırakmaksa müzakereleri kırılğan hale getirebilir. Nitekim süreç dışına itilen silahlı gruplar, şiddete başvurarak barış girişimlerini

7 International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), Policy Brief Ekim 2023 Political Party Dialogue: important for sustainable peace, democracy and development, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/political-party-dialogue-important-for-sustainable-peace-democracy-and-development.pdf>

8 a.g.y.

9 a.g.y.

sekteye uğratabilmektedirler. Yine aynı biçimde toplumun tüm kesimlerini dahil etmek, barışın kalıcılığı ve meşruiyetinin tesisi adına önemlidir.¹⁰

Parti İçi Mekanizmaları Sürece Dahil Etmek

Müzakere kararları ve müzakerelerin içeriğinin ne olacağı, çoğunlukla siyasi partilerin mensuplarına başvurulmadan, parti lideri veya partinin sınırlı sayıda mensubu tarafından alınır. Bu durum, müzakere süreçlerine parti içi muhalefeti doğurabilir. Partinin diğer organlarının ve mekanizmalarının sürece dahil edilmesi parti içi destek ve sürecin sahiplenilmesi açısından önemlidir.

Müzakere Yetilerini Elde Etmek

Müzakerelerin etkili olması için siyasi partiler içinde yürütücülerin müzakere etme kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Karşı tarafı dinleme, kendi pozisyonunu açık bir şekilde ifade edebilme, iki tarafın da ihtiyaç ve çıkarlarını iyi analiz edebilme, uzlaşma noktalarına ulaşabilme gibi yetiler ancak sıkı pratiklerle elde edilebilir. Bu sebeple partiler, müzakereye katılacakların bu yetileri geliştirme ve güçlendirmelerini teşvik etmelidir.

Şeffaflık ve Gizlilik Arasındaki Dengeyi Gözetmek

Halkın müzakere süreçlerine dair bilgilendirilmesi, sürecin şeffaf yürütüldüğünü ve gizli saklı bir anlaşmaya varılmadığını göstermesi açısından önemlidir. Ama bazı konuların özel olarak görüşülmesi gerçeği de unutulmamalı ve şeffaflık belirli konularda gizlilikle dengelenmelidir. Müzakere ediciler sürekli gözetildikleri hissine kapılırlarsa rahat bir tartışma ortamı oluşamaz. Oysa bu rahatlık güven tesisi için gereklidir. Kısacası halk sürecin amacı ve ilerleyişine ilişkin belirli aralıklarla bilgilendirilmelidir ama aynı zamanda taraflar arası güven tesisi için tarafların baskı altında hissetmeyecekleri güvenli bir tartışma alanı da oluşturulmalıdır.¹²

Tarafların Eşitliği

Müzakere süreçlerinde taraflar, gücü ve büyüklüğüne bakılmaksızın tarafsız ve eşit muamele görmelidir. Müzakereler taraf odaklı olmaktan çok belirli sorun veya sorunlara odaklandığı için tarafların eşit aktörler olduğu kabul edilmelidir. Bu yapılırken tarafların farklı çıkarlara, politik yapılar ve yerel dinamiklere sahip oldukları ve bunlara göre hareket edilmesi gerektiği de akılda tutulmalıdır.

10 International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)

11 a.g.y.

12 a.g.y.

Değişime Açık Olmak ve Beklentileri Yönetmek

Müzakere sürecinin başarı kriteri taraflarca baştan ve açıkça ortaya konmalıdır. Müzakerenin kendisi amaç değil, belirli bir amaca yönelik bir araçtır. Siyasal aktörler, seçmenlerin güvenini gözetmeli ve müzakere sürecinden sapmamalıdır. Müzakereleri sekteye uğratabilecek silahlı çatışmalar, azalan politik motivasyon veya seçimler gibi etmenler bu süreçlerin doğasında vardır. Müzakere süreçleri ve sonucunda gelecek olumlu değişimler zaman alır. Dolayısıyla müzakerelerde, değişen koşullara göre düzenlemelere açık olmak gerekir.¹³

Anlaşmanın Uygulanmasına İlişkin Gerçekçi Bir Yol Haritası Oluşturmak

Ortaya çıkan anlaşmanın uygulanabilir olmaması, değiştirilmesinin gerekmesi veya gerçekçi olmayan beklentilere dayalı olması, anlaşma sürecinin güvenilirliğini ciddi biçimde zedeler. Ayrıca anlaşmanın uygulanmaması da halkın güvenini sarsar ve sorunların müzakereyle çözülebileceği bir siyasal kültürün oluşmasını engeller. Gerçekçi bir yol haritası, müzakerenin politik, ekonomik ve pratik olarak uygulanabilir anlaşmalara varabileceğini gösterir.¹⁴ Uygulanabilir anlaşmalar müzakerelere güveni tesis eder.

Parlamentoların Dahil Edilmesi

Müzakere sonucu varılan anlaşmaların resmileşmesi için bazı yasama prosedürlerinden geçmesi gerekmektedir. Müzakere edenlerin, varılacak anlaşmaların parlamentoya taşınacağını ve tartışılıp resmileşmesi için oylanacağını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.¹⁵

Sadece müzakere sonunda anlaşmanın son halinin parlamentoya sunulması ve oylanması yerine müzakere süreci boyunca parlamento üyelerinin sürece dahil edilmesi ve belirli aralıklarla bilgilendirilmesi ve parlamentodaki komisyonlarla temas halinde olunması sürecin demokratik meşruiyeti açısından önemlidir.

Zamanlama

Müzakere süreçleri boyunca zamanlamanın önemini daha önce açıkladık. Yine zamanlamayla ilişkili olarak yerel ve genel seçimler, parti liderliğinin değişimi gibi önemli siyasi gelişmelerin müzakerelere etkisi dikkate alınmalıdır.

¹³ International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA)

¹⁴ a.g.y.

¹⁵ a.g.y.

Seçimler rekabeti ve kutuplaşmayı artırır. Her ne kadar seçim dönemlerinde stratejik diyalog ve barış çağrıları yapılıyor olsa da müzakerelerin seçim dönemine denk getirilmesi, siyasi aktörler arasındaki yoğun rekabet ve çekişme sebebiyle bu süreçlere zarar verebilir.

Yerel Dinamiklere Dayalı Bir Süreç Olması

Müzakere süreçlerinde üçüncü partilerin etkisi muhakkak çok önemlidir. Özellikle başka devletlerin arabulucu rolü veya finansal desteği müzakere süreçlerinin başarisını fazlasıyla etkiler. Ancak başka devletlerin bu rolü, bazen süreçte yerel ve ulusal dinamiklerden çok uluslararası dinamiklerin belirleyici olduğu algısı yaratabilir. Sürecin yerel olarak sahiplenilmesi için üçüncü taraf devletlerin herhangi bir dayatmada bulunmamaları ve davet edildiklerinde gözlemci olarak tarafsız kalmaları önemlidir.

Sonuç olarak başarılı bir müzakere ve diyalog süreci, güçlü bir değerler sistemi, uzlaşmacı bir yaklaşım ve halkın durumunu iyileştirmeye dönük politik iradeyi zorluklara ve engellere karşı korumayı sürdürmekle mümkündür.

Türkiye’deki zm Arayışları

1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından 1990’lara kadar Kürt Sorunu, çoğunlukla etno-politik bir sorun olmaktan çok bir geri kalmışlık ve modernleşme sorunu olarak görüldü. Bu sebeple sorun, modern devletin asimilasyon ve tektipleştirici metotlarıyla homojen bir ulus yaratma çabasıyla zlmeye çalışıldı.

PKK’nin 1978’de kurulup 1983’te silahlı mücadeleye girişmesinden sonra Türkiye’de Kürt Sorunu’na ilişkin çözüm arayışları daha çok askerî ve güvenlik erevesi içinde ele alınmıştır. Silahlı atışma süreciyle birlikte Kürt Sorunu 1984-1987 yıllarında “Terör Sorunu”, 1987-1989 yıllarında ise “Güneydoğu Sorunu” olarak isimlendirilmiştir.¹⁶

Bu süreçte, bu paradigmanın dışında zgn çözüm arayışları olmuş olsa da devletin güvenlikçi paradigması egemen olmuştur. Bu tarihe kadar devlet kanadı sorunu etnik bir ima taşıyacak biçimde tartışmaktan imtina etmiş, çoğunlukla sosyopolitik bir sorun yokmuşçasına davranmıştır.

¹⁶ Fuat Uçar, Osman Akandere, “Turgut zal’ın Kürt Sorununa Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 61, Güz 2017, s. 367.

1930-1983 arası bu bakımdan yukarıda bahsini ettiğimiz siyasi tıkanma evresi olarak görülebilir. Büyük çaplı bir çatışma yoktur belki ama çözüm için herhangi bir girişim de yoktur. Aslında bu dönem için devletin karşısında Kürt tarafını temsil ediyor denebilecek bir aktör bulunmamaktadır. Kürt siyasi aktörler parçalı haldedirler ve temsil güçleri zayıftır.

1990'larda Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle çift kutuplu dünyanın sona ermesi hem demokratikleşme hem de etno-politik sorunları gündeme getirdi. Kürt Sorunu'nun demokratikleşme ve etno-politik çerçeve içerisinde tartışılması da bu döneme denk gelir. Ama henüz devletin güvenlikçi paradigması esnememiştir. Bürokraside korumacı bir refleks egemenken siyasi aktörlerde soruna dair bir söylem değişikliği görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Kürt Sorunu demokratikleşme çerçevesinde ele alınırken sorunun çözümü ise PKK'nin bitirilmesi çerçevesinde ele alınmıştır.

Türkiye siyasetinde önemli bir figür olan Turgut Özal'ın özellikle cumhurbaşkanlığı döneminde (1989-1993) geleneksel söylem dışında Kürt realitesi kabul edilmiş ve Kürtçe yasağı 1991'de kaldırılmıştır. Turgut Özal'ın hem dış siyasette etkili bir figür olması hem de iç siyasetteki renkli, güvenilir ve pragmatist kişiliği Kürt Sorunu'nda bir söylem değişimi oluşmasında etkili olmuştur. Özal, Kürt Sorunu'yla silahlı şiddeti ayrı ayrı ele almış ve Kürtlere ilişkin temel sorunların çözümünün silahlı şiddeti hafifleteceğine inanmıştır. Her ne kadar geleneksel devlet söylemlerini zaman zaman dile getirir de Kürtlere federasyon verilmesi gibi o dönem için radikal sayılacak söylemlerin de öncüsü olmuştur. Devlet kanallarında Kürtçe yayın gibi tekliflerle Türk siyasetinde daha sonra yapılacak değişiklikler için öncü bir siyasi figür olmuştur.¹⁷ Özal'ın bu politikaya yönelmesinde iki kutuplu dünyanın sona ermesi ve 1991 Körfez Savaşı ile Irak'ta Kürtlerin özerklik kazanması gibi uluslararası siyasette yaşanan değişikliklerin de etkisi olmuştur. Kürt Sorunu, Körfez Savaşı'yla birlikte uluslararası bir nitelik kazanmıştı ve Özal, yaşanan bu uluslararası değişime göre hareket ediyordu. Özal'ın cumhurbaşkanı olduktan sonra seçim ve oy kaygısı duymadığından bu çeşit bir söylem değişikliğine cesaret ettiği de söylenebilir.¹⁸ Özal'ın bu çabaları 1993'te PKK'nin ateşkes ilan etmesini sağlamıştır.¹⁹ PKK lideri Abdullah

17 Fuat Uçar, Osman Akandere.

18 O dönem parlamenter sistemle yönetilen Türkiye'de cumhurbaşkanı yedi yıllığına parlamento tarafından seçilir ve cumhurbaşkanı olan kişi partisinden istifa etmek zorundadır.

19 Michael M. Gunter, "Turgut Özal and the Kurdish question", içinde Marlies Casier, Joost Jongerden (ed., 2010), *Nationalisms and Politics in Turkey: Political Islam, Kemalism and the Kurdish Issue*, Taylor&Francis, 9 Ağustos 2010. s. 94-5.

Öcalan, bu ateşkesle beraber Celal Talabani aracılığıyla Türkiye kamuoyuna bir mektup yazmıştır. Mektupta Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünü kabul ettiğini, sorunların şiddet yoluyla değil siyasetle çözülmesi gerektiğini, Kürtler ve Türkler arasında bir diyalog kurulmasına fırsat vermek için silahlı eylemleri durdurduğunu ve soruna ilişkin muhabatın meclisteki Kürt vekiller olabileceğini söylemiştir.²⁰ Ancak Özal'ın aynı sene ölmesiyle beraber Kürt Sorunu'na getirilen bu yeni paradigma da akamete uğradı. 1993'te PKK militanlarının 33 askeri Bingöl'de öldürmesiyle ateşkes sonra ermiş ve şiddet aşamasına geri dönmüştür. 1994'te DEP milletvekilleri Leyla Zana, Orhan Doğan, Hatip Dicle ve Selim Sadak dokunulmazlıkları düşürülerek tutuklanmış ve 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmışlardır. Böylelikle Kürt Sorunu'nu devlet siyasi alanda kısıtlamalarla bir şiddet ve güvenlik meselesine indirgemıştır.

1983-1995 arası Kürt Sorunu açısından şiddet aşaması olarak tanımlanabilir. Bu dönemde Kürt partilerinin ortaya çıkmasıyla sorunun siyasi alana taşındığı ve toplumsallaştığı söylenebilir. Ama bu partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından peş peşe kapatılması, sorunun siyasi yollarla ifade edilmesini engellemiş ve Kürt Sorunu'nda şiddet aşaması sürmüştür. 1993-1995 yılları savaş aşamasının yoğun yaşandığı bir dönem olmuştur. 1995'te PKK tekrar tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. Ancak devlet kademelerinin bunu bir taktik olarak görmesi, siyasi aktörlerin yeteri kadar güçlü olmaması, Kürt Sorunu'na karşı geleneksel söylemi aşamamaları bu ateşkes çağrısının sonuca ulaşmasını engellemiştir. Ateşkes 16 Ağustos 1996'da sona erdirilmiştir.

1998'de PKK yine tek taraflı ateşkes ilan etmiş, 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye getirilmesinden bir ay sonra tekrar sonlandırmıştır. Ama Abdullah Öcalan'ın çağrısıyla PKK aynı yıl tekrar ateşkes ilan etmiştir.²¹ Kısa süren ateşkesler olsa da 1999'a kadar Kürt Sorunu'nda yoğun şiddet aşaması devam etmiştir. Bu dönemde köy boşaltmalar, yoğun askerî operasyonlar ve faili meçhul cinayetlerle Kürt Sorunu daha da keskinleşir. Kürtlerin yoğun olduğu illerden ülkenin Batı illerine doğru yaşanan göçle Kürt Sorunu bölgesel bir mesele olmaktan çıkıp kendini tüm Türkiye'de hissettirmiştir. Bu dönemde siyasi aktörlerin, sorunu güvenlikçi perspektif dışında çözmeye dönük fikirleri, devletin güçlü askerî ve bürokratik yapısı tarafından bastırılmış ve askerî çözüme ağırlık verilmiş, sorun sadece "terör" sorunu olarak görülerek baskının sürmesine

20 Hüseyin Yayman. "Ateşkes taktik mi taahhüt mü?" <https://www.setav.org/yorum/ateskes-taktik-mi-taahhut-mu> (Erişim tarihi: 10.07.2024).

21 Paul White, *The PKK. The Coming Down From Mountains*, Zed Books, 2015.

neden olmuştur. Bu dönemde devlet paradigması, “terör” sona erdirilmeden Kürtlere ilişkin temel siyasi sorunların konuşulamayacağıdır. Nitekim Öcalan’ın yakalanmasından sonra iyi niyet adımı olarak Türkiye’ye gelip teslim olan iki ayrı PKK’li grup tutuklanmış ve üyeleri hapis cezasına çarptırılmışlardır. 1999’da PKK tarafından ilan edilen ateşkes süreci buna rağmen 2004’e kadar sürmüştür. 1999’da Türkiye’nin AB üyeliğine adaylığı onaylanmış ve bu, Türkiye’de bir dizi demokratik reformun önünü açmıştır. 2004’e kadar kesintili de olsa Abdullah Öcalan’la avukatları aracılığıyla temas sürmüştür ve bu dönem genel olarak çatışmasızlıkla geçmiştir. Abdullah Öcalan yargılanırken PKK’yi silahları bırakmaya ve sınır dışına çekilmeye davet etmiş ve PKK bu çağrıyla güçlerinin büyük bir kısmını sınır dışına çekmiştir. Ama bu geri çekilmeler sırasında 500’e yakın PKK militanı öldürülmüştür.

Abdullah Öcalan idam cezasına çarptırıldıktan sonra AİHM, cezanın infazının durdurulmasını istemiş, dönemin koalisyon hükümeti AİHM kararına uyma kararı almıştır. Ayrıca AB uyum yasaları çerçevesinde 3. Reform Paketi’yle TRT’de belirli saatlerde Kürtçe yayın yapılması, Kürtçe kurslarının açılması ve Kürtçe yayını önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 1987’den beri yürürlükte olan OHAL yasası ve idam cezası –savaş ve yakın savaş halleri dışında– kaldırılmıştır.²²

1999-2004 arasında Abdullah Öcalan ile devlet arasında temaslar sürmüştür ve Abdullah Öcalan bu süreçte çeşitli yol haritaları ve barış planlarını devlete ve örgüte sunmuştur. Bunların hiçbirinde nihai bir sonuca ulaşılamamıştır.

2002’de Ak Parti’nin tek başına iktidara gelmesiyle Türkiye’de siyasal bir değişim yaşanmaya başlanmış ve önceki siyasi aktörlerin çoğu tasfiye olurken İslamcı muhafazakâr bir iktidar ile yeni aktörler siyaset sahnesine çıkmışlardır. Önceki hükümetlerin başlattığı Avrupa Birliği süreci yeni hükümet tarafından da benimsenerek bir kısım demokratik reformlar hayata geçirilmiştir. Ak Parti devlet içinde kendisine muhalif askerî ve sivil güçlerle mücadele ederken AB üyelik sürecini işlevsel olarak kullanmıştır. Bu düzenlemeler, Kürt Sorunu’na ilişkin bazı hukuki ve kurumsal dönüşümlerin de önünü açmıştır. Bir bakıma Ak Parti, devlet içindeki askerî ve bürokratik vesayete karşı kendi siyasal gücünü tahkim etmeye çalışmış ve bunu bir dizi hukuki ve kurumsal değişiklikle yapmıştır. Ak Parti için AB’ye uyum çerçevesindeki hukuki değişiklikler ve liberal ekonomik politikaların, devlet içinde kendisine karşı olan bürokratik ve askerî güçleri kontrol etmeye yarayan araçlar olduğu söylenebilir. 2003’te ABD’nin Irak’ı işgaliyle

²² Cuma Çiçek, *Süreç: Kürt Çatışması ve Çözüm Arayışları*, İletişim Yayınları, 2018, s. 159.

bölgesel dinamikler değişmiş, bu gelişme PKK için yeni olanaklar yaratmıştır. 1 Haziran 2004'te PKK "pasif savunmadan aktif meşru savunmaya geçtiğini" duyurmuş ve elemanlarını tekrar Türkiye sınırları içine yerleştirmiştir.²³

2006'ya kadar devlet, Öcalan'la temasları askerler aracılığıyla sürdürmüştür. 2002-2007 arası iktidar dönemi Ak Parti için siyasal gücünü devlet içindeki kendine muhalif güçlere karşı pekiştirmekle geçmiştir. Bu sebeple artık devlet için tabu olan ve askerlerin söz sahibi olduğu Kürt Sorunu'nu kendi kontrolüne almaya başlamıştır. Daha önce askerlerin temas halinde olduğu Öcalan'la 2006'dan sonra MIT (Milli İstihbarat Teşkilatı) görüşmeye başlamıştır.²⁴

2005'te dönemin başbakanı ve Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan Diyarbakır'da yaptığı bir konuşmada sorunu devlet nezdinde bir etno-politik mesele olarak ilk defa isimlendirmiş ve kabul etmiştir:

Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Her ülke geçmişinde zor günler yaşamıştır. O nedenle geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü devlet kendisiyle yüzleşerek, hatalarını ve günahlarını masaya yatırarak geleceğe yürüme güvenine sahip millet ve devlettir... İlla her soruna bir ad koymak da gerekmez. Ama illa ad koyalım diyorsanız Kürt Sorunu bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorunudur. Benim de sorunumdur. Türk olsun, Kürt olsun, Çerkez olsun, Abaza olsun, Laz olsun, bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ortak sorunudur. Kürt Sorunu ne olacak diyenlere diyorum ki bu ülkenin başbakanı olarak o sorun herkesten önce benim sorunumdur. Bir büyük bir devletiz ve millet olarak bu ülkeyi kuranların bize miras bıraktığı temel prensipler ve cumhuriyet ilkesi, anayasal düzen dahilinde her sorunu, daha çok demokrasi, daha çok vatandaşlık hukuku, daha çok refahla çözeceğiz. Bu anlayışla çözüyoruz ve çözeceğiz de.²⁵

Bu konuşma olumlu tepkiler alsa da herhangi bir pratiğe dönüşmedi. 2005 ve 2006 arası çatışmalar tırmanmış ve Türkiye şehirlerinde çeşitli bombalama eylemleri gerçekleştirilmiştir. Daha önce KCK (*Koma Civakên Kurdistanê*-Kürdistan Toplulukları Birliği) ismini alan PKK 1 Ekim 2006'da eylemsizlik kararı almış ancak bir TV programında Başbakan Erdoğan, "Ateşkes devletler arasında olur,

23 a.g.e., s. 160.

24 Vahap Coşkun, Çözüm Süreci, Kazanımlar ve Tehditler, *Democratic Progress Institute*, Londra, 2015.

25 https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/08/050812_turkey_kurds.shtml (Erişim tarihi: 15.07.2024).

terör örgütü ancak silah bırakabilir. Temennimiz odur ki bu silahlar bırakılır, barış tesis edilmiş olur,” diyerek PKK’nin tek taraflı silah bırakmasını istemiştir. PKK’nin eylemsizlik kararı 22 Ekim 2007 genel seçimlerine kadar sürmüş, sonrasında meclisin aldığı sınır ötesi operasyonlarına izin veren tezkereyle birlikte çatışmalar tekrar başlamış ve 2007-2008 arasında Türkiye, PKK’ye karşı üç büyük sınır ötesi operasyon düzenlemiştir.²⁶ 1999-2004 süreci bir bakıma yukarıda tanımladığımız siyasi tıkanıklık ve çatışmanın tırmanması aşaması olarak görülebilir. Bu süreçte barış sürecine geçiş için görüşmeler olmuşsa da bu denemeler bir sürece evrilememiştir.

Kürt Açılımı (Demokratik Açılım) ve Oslo Süreci

AKP’nin Kürt Sorunu konusunda 2002-2008 arasındaki ikircikli tutumu, 2009’dan itibaren yerini çözüm çabalarına bırakmıştır. 2008’de MİT ile KCK arasında uluslararası bir üçüncü tarafın da olduğu doğrudan bir diyalog süreci başlamıştır. Bu görüşmeler, MİT ve Başbakanlık’tan üst düzey bürokratlar ile KCK’nin üst düzey temsilcileri arasında kamuoyundan gizli bir şekilde yapılmıştır. Bu diyaloglar neticesinde 2009 Nisan’ında KCK tek taraflı ateşkes ilan etmiştir.²⁷

Başbakan Erdoğan, Temmuz 2009’da Kürt Açılımı –daha sonra milliyetçi kesimleri yatıştırmak için yumuşatılarak önce Demokratik Süreç daha sonra da Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi diye anılmıştır– sürecini başlattıklarını ilan etmiştir. İçişleri Bakanı Beşir Atalay, hükümet tarafından bu sürecin koordinatörü olarak görevlendirilmiştir. Süreç kapsamında 24 saat yayın yapan ilk Kürtçe devlet kanalı TRT 6 kurulmuş ve hükümet ifade özgürlüğünün genişletilmesi, Türkçeleştirilen Kürtçe köy isimlerinin tekrar isimlendirilmesi, Kürt mültecilere vatandaşlık verilmesi ve PKK militanlarının kısmi affıyla ilgili planlar duyurmuştur.²⁸ Başlatılan bu süreç, Özal’ın girişimlerinden sonra çatışmayı diyalog ve müzakereyle çözmeye dönük ilk ciddi çaba olmuştur. Bu girişimin, çatışmanın temel dinamiklerine yönelik çözümler üretilmesi ve şiddetin azaltılması için sosyopolitik temellere inilmesi gerektiğine dair siyasi aktörler nezdinde ilk resmî kabul olduğu söylenebilir. Nitekim dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Türkiye’nin en büyük sorununun Kürt Sorunu olduğunu ve bunun halledilmesi gerektiğini, sorunu çözmek için bir fırsat

26 Cuma Çiçek, s. 166.

27 Cuma Çiçek, s. 168.

28 Paul White, s. 51.

olduğunu ve bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini dile getirmiştir.²⁹ PKK yöneticisi Murat Karayılan ise savaşıçılarının silah bırakmaya hazır olduklarını ve gerekirse TBMM çatısı altındaki Demokratik Toplum Partisi'nin kendileri yerine müzakere edebileceğini ifade etmiştir.³⁰

Ocak 2010'da Ak Parti, "Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" isimli bir kitapçık yayınlamıştır. Bu kitapçıkta hükümet, Kürt Sorunu ile terör sorununu ayrı ele aldığını ve Kürt Sorunu'nun çözümünde daha çok demokrasi ve özgürlük yolunu seçtiğini öne sürmüştür. Ayrıca kitapçıkta, "Terör ve terörizmle mücadele etmenin ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik ve sosyolojik boyutları vardır. Maalesef geçmiş hükümetler, çoğunlukla meseleyi sadece güvenlik sorunu olarak görmüştür,"³¹ ifadesiyle Kürt Sorunu'nda geleneksel devlet politikasından farklı bir yaklaşım geliştirme niyeti ortaya konmuştur. Bununla birlikte kitapçık, geleneksel milliyetçi kamuoyuna yönelik bir ikna metnidir ve yer yer geleneksel söylem sürdürülmüştür. Yine de bu metin, Kürt Sorunu'nu salt bir güvenlik meselesi olarak ele alma yaklaşımından vazgeçildiği için geleneksel devlet politikasında kısmi bir değişimin işareti olarak okunabilir.

Bu süreç, yeterince hazırlanmadan, hızlı bir şekilde uygulandı. Devlet PKK'nin silahları bırakması için herhangi bir hukuki çerçeve oluşturmamıştı ve Habur Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye gelen PKK'nin 34 kişilik iki ayrı barış grubu resmî işlemlerin ardından serbest bırakıldıktan sonra binlerce kişi tarafından gittikleri yerde sevgi gösterileri ve kutlamalarla karşılandılar. Ama bu, Türk kamuoyunda PKK'nin bir zafer kutlaması şeklinde algılandı ve özellikle milliyetçi ve ulusalcı kesimlerin büyük tepkisini çekti. Ana muhalefet partisi CHP'nin lideri, Habur krizini "teröristler kahraman oldu" sözleriyle eleştirecekti. Erdoğan da Habur'u "siyasi şov" olarak nitelendirirken bu krizle devam etmesi beklenen dönüşlerin önü kesildi ve ilk gelen gruba, işlemlerden sonra serbest bırakılma sözü verilmiş olsa da daha sonra terörle mücadele yasasına muhalefetten

29 Gül'ün ifadeleri tam olarak şöyleydi: "İster terör, ister Güneydoğu, ister Kürt Meselesi deyin, bu Türkiye'nin birinci sorunudur. Halledilmesi lazımdır", "Herkes için çok daha farkında. Önce böyle bir çalışma anlayışının olması lazımdı. Devletin içinde herkes birbiriyle çok daha açık seçik konuşuyor. Herkes derken, asker, sivil, istihbarat, hepsi için söylüyorum. Böyle bir ortamda iyi şeyler olur. O yüzden iyi şeyler olacak diyorum. Bir fırsat var, fırsatın kaçmaması lazım." <https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/gul-kurt-sorunu-turkiye-nin-birinci-sorunudur-haberi-13581> (Erişim tarihi: 15.07.2024).

30 Paul White, s. 51.

31 <https://serdargunes.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/08/acilim220110.pdf> (Erişim tarihi: 17.07.2024) Bu kitapçık Ak Parti'nin resmî sitesinde yer almıyor.

tutuklandılar.³² Buna rağmen PKK ve devlet yetkililerinin Oslo'da gizli görüşmeleri devam etti.

11 Aralık 2009'da Anayasa Mahkemesi, Demokratik Toplum Partisi'ni "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiği" gerekçesiyle kapattı. İki milletvekilinin vekilliği düşürüldü, 37 parti üyesine beş yıllık siyasi yasak getirildi.³³ 2010'un şubat ortalarında ise yine KCK operasyonları adı altında birçok DTP/BDP siyasetçisi ve belediye başkanı tutuklandı. 7 Aralık'ta PKK, Reşadiye'de bir eylemde yedi askeri öldürdü ve üçünü de yaraladı. PKK olaya ilişkin açıklamasında kendilerine bağlı bir birimin bu eylemi kendi inisiyatifleriyle yaptığını ifade etti. Kısa süreli bir yumuşamadan sonra 2010'un mart ayında da bazı bölgelerde çatışmalar devam etti ve iki taraftan da can kayıpları yaşandı. 1 Haziran 2010 tarihinde KCK, hükümetin gerekli adımları atmadığı gerekçesiyle eylemsizlik kararını sonlandırdığını duyurdu. Ama Öcalan'ın daha sonraki çağrısıyla Ağustos 2010'da, Ramazan ayında tekrar eylemsizlik kararı alındı ve Haziran 2011 seçimlerine kadar uzatıldı. Yüzde 10 seçim barajı nedeniyle bağımsız adaylarla girdiği seçimlerde BDP mecliste 36 koltuk kazandı ve toplam oyunu 2 milyon 843 bine yükseltti.³⁴ AK Parti ise oy oranını %49'a çıkararak tek başına iktidar olmuştu. Bu Kürt siyasal hareketinde bir güçlenmeye işaret etmekte ve aynı zamanda açılımın iktidar partisi açısından halk desteğinde bir kayıp yaratmadığını da göstermektedir.

14 Temmuz'da Silvan'da yaşanan çatışmada 13 asker ve 7 PKK militanı öldü. Aynı gün DTK tek taraflı olarak demokratik özerklik ilan etti. Bu gelişmelerle Kürt Açılımı ve Oslo Süreci sona ermiştir. Öcalan'ın devletle yaptığı görüşmeler sonrasında çözüme ilişkin hazırladığı protokoller devlet tarafından imzalanmamış ve uygulamaya konulamamıştır. Öcalan da 29 Temmuz 2011'de her iki tarafın (KCK ve devlet) çıkarları için kendisini kullandıklarını, aracı olma rolünü bıraktığını ve bu şartlar altında artık müzakere yapılmayacağını açıkladı.³⁵ Erdoğan ise 2011 Haziran seçim zaferinden sonra Kürt Sorunu'nda oldukça sert bir politikaya yöneldi.

32 a.g.e., s. 52.

33 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/12/091211_dtp_decision (Erişim tarihi: 15.07.2027).

34 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/06/110612_election_kurds (Erişim tarihi: 15.07.2027).

35 Paul White, s. 69.

Bu krizlerin ardından Kürt Açılımı ve Oslo Süreci sona ermiş oldu. KCK devrimci halk savaşı başlattığını duyurdu. Sonraki bir buçuk yıl boyunca PKK ve devlet güçleri arasında 1999'da Öcalan'ın tutuklanmasından sonraki en şiddetli çatışma dönemi yaşandı. Tutuklamalar, hapisanelerde açlık grevleri ve operasyonlarla siyasi tansiyon oldukça gerildi. Bu dönem boyunca çatışmalarda yaklaşık 900 kişi hayatını kaybetti ve 8000 Kürt siyasetçi tutuklandı.³⁶

Açılım Süreci bir barış aşaması olarak tanımlanabilir. Nitekim belirli bir süre düşmanlıklar bir tarafa bırakılarak müzakereler yapılmış, belirli yol haritaları hazırlanmıştır. Ancak bu aşama, çatışma sonrası süreç ve demokratikleşme aşamasına geçememiş, bunun yerine ayrıntısını verdiğimiz gelişmelerle 18 ay süresince siyasi tikanıklık ve çatışmanın tırmanması ve savaş evresine geri dönmüştür.

Çözüm Süreci

Kürt Açılımı ve Oslo Süreci'nin bitmesinden sonra 2012 Eylül'ünde PKK'li mahkûmların başlattığı açlık grevleri ve ölüm orucu eylemleriyle Türkiye'de siyasal ortam oldukça gerildi. Eylül ayında başlayan açlık grevleri, dışarıdan katılanlarla 700 kişiye ulaştı. Açlık grevindekilerin talepleri Kürtçenin okullar dahil serbestçe kullanımına ilişkin hakların tesisi, Öcalan'a uygulanan tecridin sonlandırılması, merkezî hükümetin bazı yetkilerinin yerel otoriteye devri ve Kürt bölgelerinde demokratik özerklik şeklinde sıralanıyordu. Kasım ayına kadar devam eden eylemler, 68. gününde Öcalan'ın yaptığı çağrı sonrası sonlandırıldı.³⁷ Aralık ayında ise başbakan Erdoğan sürpriz bir şekilde Öcalan'la İmralı'da görüşüldüğünü kabul etti.³⁸ Böylelikle Türkiye'de PKK'yle görüşme bir tabu olmaktan çıktı ve beklenenin aksine Erdoğan'ın bu açıklaması toplumda büyük bir tepki doğurmadı. Ayrıca ilk defa devlet seviyesinde müzakereler yapıldığı sözlü olarak ifade edilmiş oldu. Bu da yeni sürecin daha şeffaf yürütüleceğine dair bir işaret olmuştur. 3 Ocak 2013'te Barış ve Demokrasi Partisi temsilcilerinden oluşan bir heyet ilk defa Öcalan'la İmralı adasında görüşmeye gitti. Böylelikle ilk defa Öcalan, Kürt siyasi temsilcileriyle doğrudan, Kandil ve PKK'nin Avrupa kanadıyla dolaylı olarak temas imkânı bulmuş oldu.³⁹

36 a.g.e., s. 102.

37 Gareth H. Jenkins, "The AKP's New Dialogue with Öcalan: A Process but Which Process?", *Turkey Analyst*, sayı. 6: no: 1, 2013.

38 <https://www.haberturk.com/gundem/haber/807198-imraliyla-gorusuyoruz> (Erişim tarihi: 18.08.2024).

39 Talha Köse, "Çözüm Sürecinin Yükselişi ve Düşüşü", *Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, 2017.

9 Ocak 2013'te, biri üst düzey olmak üzere Paris'te üç PKK'li öldürüldü. Sürece yönelik provakatif bir eylem olduğu belli olan bu olaya rağmen görüşmeler devam etti.

Yine 25 Ocak 2013'te cezaevlerinde mahkûmların anadilde savunma yapmalarına izin veren bir kanun yürürlüğe girdi.⁴⁰ 21 Mart 2013'te Diyarbakır'da Newroz kutlamalarında Öcalan'ın barış mesajları içeren mektubu okundu. Böylelikle çözüm süreci gayriresmi olarak başlamış oldu.

Öcalan binlerce kişiye okunan mektupta şu ifadelerle çözüm sürecinin başlatıldığını duyuruyordu:

Bugün yeni bir dönem başlıyor. Siyasi, sosyal ve ekonomik yanı ağır basan bir süreç başlıyor; demokratik hakları, özgürlükleri, eşitliği esas alan bir anlayış geliyor. Biz, onlarca yılımızı bu halk için feda ettik, büyük bedeller ödedik. Bu fedakârlıkların, bu mücadelelerin hiçbiri boşa gitmedi. Kürtler öz benliğini, aslını ve kimliğini yeniden kazandı. Artık silahlar sussun, fikirler ve siyasetler konuşsun. Ben bu çağırma kulak veren milyonların şahitliğinde diyorum ki; artık yeni bir dönem başlıyor, silah değil siyaset öne çıkıyor. Artık silahlı unsurlarımızın sınır ötesine çekilmesi aşamasına gelinmiştir... Zamanın ruhunu okuyamayanlar tarihin çöp sepetine giderler. Suyun akışına direnenler uçuruma sürüklenirler.⁴¹

Öcalan bu sözlerle silahlı mücadelenin sonunun geldiğini ve yeni bir sürecin başlatıldığını ilan etmiş oldu. Ayrıca mektubunda Misak-ı Milli sınırlarına referans vererek Türkiye'deki bölünme korkularına yönelik yatıştırıcı mesajlar verdi ve Kürtler ve Türklerin kardeşliğine ve ortak değerlerine vurgular yaptı. Bu mektubun ardından PKK tek taraflı ateşkes ilan etti. Önceki tek taraflı ateşkeslerin aksine ilk defa 18 Nisan 2013 tarihinde alınan inisiyatifle İçişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasında protokol imzalanmış, operasyona çıkmak valilerin iznine bağlanmıştır.⁴² Bu sebeple devlet ilk defa dolaylı da olsa ateşkese karşılık vermiştir.

40 İrfan Aktan, "Neler Olmuştur?" Heinrich Boell Stiftung, 2014. <https://tr.boell.org/tr/2014/11/13/neler-olmustu>

41 <https://www.aljazeera.com.tr/haber/ocalanin-2013teki-mektubu> (Erişim tarihi: 18.07.2024).

42 Adnan Boynukara, "Çözüm Süreci Neden Bitti?", Perspektif, 2021, <https://www.perspektif.online/cozum-sureci-neden-bitti-2/> (Erişim tarihi : 20.07.2024)

Süreç üç aşamalı olarak tasarlanmıştır.

Birinci Aşama: PKK elemanlarının Türkiye topraklarını tedrici olarak terk etmesi.

İkinci Aşama: Hükümet tarafından yapılacak demokratik reformlar.

Üçüncü Aşama: Silahsızlanma sonrasında PKK elemanlarının entegrasyonu.⁴³

Nisan başında ise hükümet aralarında sanatçı, akademisyen, meslek kuruluşu ve sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve gazetecinin bulunduğu akıl insanlar heyetini oluşturdu. Toplumda tanınan 63 kişiden oluşan bu heyet, ülkedeki yedi bölgenin her birine dokuzar kişi olarak dağıldı. Bu grubun oluşturulma amacı, çözüm sürecini Türkiye kamuoyuna anlatıp halktan geri dönüşleri hükümete sunmaktı. Akıl insanlar heyetinin oluşturulmasının bir amacı da sürecin toplumsallaşmasını sağlamaktı. Akıl insanların Türkiye'nin yedi bölgesinde yaptığı toplantılar sayesinde toplumun tüm katmanlarında sürecin tartışılması sağlandı.⁴⁴ Yapılan toplantılar sonrasında yazılan raporlar hükümete sunuldu.⁴⁵ Nitekim milliyetçi ve ulusalcı siyasal aktörlerin sert muhalefetine karşı sürece halkın çoğunluğu destek vermiştir. Ak Parti'nin kendi yaptığı araştırmada çözüm sürecine destek %71 civarındayken KONDA'nın araştırmasında bu oran 81'e ulaşmıştır.⁴⁶

Mayıs ayında PKK elemanlarının sınır dışına çekilmesi başlamıştır.⁴⁷ Her ne kadar hükümet PKK'nin silahlarını bırakarak çekilmesini istemiş olsa da bu talep PKK tarafından reddedilmiş, silahların bırakılmasının ancak Öcalan'ın özgürlüğüne kavuştuğu ve koruculuğun kaldırıldığı bir ortamda mümkün olduğu dile getirilmiştir.⁴⁸ Erdoğan ise çekilmenin yalnızca %15 oranında gerçekleştiğini, yasal düzenlemenin ancak çekilme tamamlandığında mümkün olacağını söylemiştir. Buna karşın BDP yöneticilerinden ve genel olarak Kürt

43 "Turkey's Kurdish Conflict: An Assessment of Current Process", DPI-Democratic Progress Institute, Londra, Kasım 2013.

44 Vahap Coşkun.

45 Bu raporların hiçbiri hükümet tarafından yayınlanmamıştır.

46 <http://t24.com.tr/haber/kondanin-son-anketi-cozum-surecine-destek-yuzde-813e-ultima/229284> (Erişim tarihi: 19.07.2024).

47 Talha Köse.

48 Berkan Öğür, "Çözüm Süreci ve Yasal Düzenleme. Ne Vaat Edildi, Neredeyiz ve Ne Hedefleniyor.?" *Ormer Perspektif Serileri*, No: 5 Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 2014.

hareketinden hükümetin yasal düzenlemeler yapmasına yönelik çağrılar yenilenmiş, Öcalan ve PKK kadroları da yasal düzenleme olmaması halinde ateşkesin sonlanacağını duyurmuşlardır.

Çözüm süreci döneminde hükümet, çeşitli krizlerle de baş başa kalmıştır. Bunlardan ilki olarak 28 Mayıs 2013'te Taksim Gezi Parkı'nda başlayan eylem anılabılır. Bu eylemlere polisin sert müdahalesiyle olaylar büyümüş ve tüm ülkeye yayılmıştır. Kürt siyasal hareketi ise bu eylemlere kurumsal olarak katılmamıştır. Kürt siyasetçiler, polis şiddetini eleştirilip demokratik taleplerin yerine getirilmesini istemişlerse de sokağa çıkma çağrısı yapmamışlardır. Nitekim Kürt hareketine göre Gezi eylemlerine katılanların bir kısmı ulusalci, darbe yanlısı ve özgürlük karşıtıydı. Öcalan, Gezi eylemlerini selamlasa da kimsenin kendini ulusalci, milliyetçi ve darbeci kesimlere kullandırmaması gerektiğini de ifade etmiştir.⁴⁹ Yine Selahattin Demirtaş, darbe yanlısı kesimlerle birlikte hareket etmelerinin beklenemeyeceğini ifade ederek kendilerini destekleyenleri bu eylemlerde sokaktan uzak tutmuştur.⁵⁰ Bu kararda hükümetle yürütülen çözüm sürecinin zarar görmesi endişesinin etkili olduğu ise yadsınamaz. Gezi eylemleriyle aynı dönemde Kürt illerinde de hükümetin inşa ettiği kalekolları protestolar yapılmaktaydı. Lice'deki protestolarda Medeni Yıldırım isimli bir protestocu öldürüldü.

Hükümetin karşı karşıya kaldığı ikinci kriz ise çeşitli bürokratlar ile AKP'li dört bakan ve çocuklarına yönelik yolsuzluk iddiasıyla 17-25 Aralık 2013 tarihlerinde başlatılan operasyonlardır. Hükümet bu operasyonları, yargı ve polis teşkilatı içindeki Gülen cemaatine bağlı kesimler tarafından düzenlenen, kendilerine yönelik bir komplo olarak nitelendirdi. Operasyonlar kapsamında Erdoğan'ın ve oğlu Bilal Erdoğan'ın şüpheli sıfatıyla ifadeye çağrılması için belge hazırlanmışsa da bu, dönemin emniyet müdürü tarafından engellenmiş, operasyonlar kapsamında gözaltına alınanlar daha sonra serbest bırakılmışlardır. Kürt siyasal hareketi bu operasyonlara da temkinli yaklaşmıştır. Hükümeti doğrudan eleştirmek yerine dolaylı olarak yolsuzluklar eleştirilmiş ve gerçeklerin ortaya çıkması gerektiği savunulmuştur. Öcalan ise bu operasyonları darbe girişimi olarak yorumlamış ve kendilerinin bu ateşe benzin taşımayacaklarını söylemiştir.⁵¹

49 İrfan Aktan.

50 Vahap Coşkun.

51 a.g.y.

Eylül ayında PKK, hükümetin gerekli adımları atmadığı gerekçesiyle geri çekilmeleri durdurduğunu açıklamıştır. Bu durum, sürecin durduğu anlamına gelmese de bir siyasi tikanıklık yaşandığını gösteriyordu. Buna karşı hükümet 30 Eylül'de üçüncü demokrasi paketini duyurdu. Bu pakette sadece Türkçeleştirilmiş Kürtçe yerleşim yeri isimlerinin tekrar Kürtçe yapılması, q, w, x harflerinin kullanılmasının serbest bırakılması ve özel okullarda Kürtçeyi de içeren farklı dil ve lehçelerin kullanılmasına izin verilmesi gibi Kürt siyasal hareketinin beklentilerini pek de karşılamayan düzenlemeler yapıldı.⁵² BDP paketin boş çıktığını ifade etmiştir.⁵³

KCK davasından tutuklu bulunan ve daha sonra milletvekili olan üç ismin 2014 başında Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararla serbest bırakılıp meclisteki yerlerini almalarıyla çözüm sürecine ilişkin yeni bir olumlu hava oluşmuştur. Ama Nisan 2014'te Erdoğan, müzakerelerin yasal zemine oturtulması için yapılan çağrılara dair yaptığı bir açıklamada, "İmralı'yla ilgili [durumun] yasayla bir zemine oturtulması bu çok ciddi bir yanıştır," demiştir.⁵⁴ PKK ise Öcalan'ın koşullarının değiştirilmesini, yasal zeminin sağlanmasını ve müzakerelere üçüncü tarafın eklenmesini sürecin devam etmesinin koşulları olarak öne sürmüştür. Bu gelişmelerin yanında devletin kalekol inşa etmesine karşı eylemler sürmüş ve PKK, Diyarbakır-Bingöl yolunu bir süre kapatmıştır.

Tüm iniş çıkışlarına rağmen çözüm sürecine ilişkin en önemli gelişmelerden biri olan ve kamuoyunda çözüm yasası olarak isimlendirilen "Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun" 15 Temmuz 2014'te yürürlüğe girmiştir. İsimlendirme problemlisi olsa da içerik olarak süreci yasal bir zemine oturtması, süreci yürütenlere yasal bir güvence vermesi bakımından önemli bir adım olmuştur. Böylelikle Kürt siyasal hareketinin sürekli dile getirdiği, sürece ilişkin yasal zemin talebinin karşılandığı söylenebilir. Ayrıca bu kanunla sadece hükümetin değil devlet bürokrasisinde yer alan kişilerin de sürecin uygulamasına yasal bir engel olmadan katılabilmeleri sağlanmıştır. Nitekim yasanın bir bölümü, sürece ilişkin görevleri yerine getiren kişilerin hukuki ve cezai olarak sorumlu tutulamayacağını karara bağlamıştır.⁵⁵ Bu kanunla ayrıca silahsızlanma, eve dönüş ve entegrasyon ana

52 Berkan Öğür.

53 İrfan Aktan.

54 <https://www.cnnturk.com/turkiye/basbakan-erdogan-anayasa-mahkemesi-karari-na-saygi-duymuyorum> (Erişim tarihi: 20.07.2024).

55 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6551.pdf>

temalar olarak belirlenmiştir. Öcalan ve Demirtaş yasayı olumlu değerlendirmişler, Öcalan bunu tarihî bir gelişme olarak nitelendirmiş, Demirtaş ise herkesin bu adıma destek vermesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁶

Ağustos 2014'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan %51 oyla seçilmiş, HDP'nin adayı Selahattin Demirtaş ise %9,76 oy alarak en çok oy alan üçüncü aday olmuştur. Bu sonuçların ardından tekrar cumhurbaşkanı olan Erdoğan, "Çözüm sürecini devam ettirmek için gayretimizi sürdüreceğiz,"⁵⁷ demiştir. 1 Eylül'de mecliste okunan hükümet programında da ilk kez çözüm süreci yer almış ve bu konudaki kararlılık vurgulanmıştır.⁵⁸ Seçim sonuçları da bir bakıma halkın güçlü siyasi aktörlerin etkisiyle süreci desteklediğini göstermiştir.

İŞİD'in eylül ayında PYD kontrolündeki Kobani'ye başlattığı taarruz, çözüm süreci için önemli bir sınav olmuştur. İŞİD saldırıları ciddi bir hal alınca bu saldırılar Türkiye Kürtleri arasında büyük bir tepkiyle karşılanmış, hükümetin bu dönemde İŞİD ile PKK'yi eşitleyen söylemleri taraflar arasında sürece ilişkin güvensizliği artırmıştır. Erdoğan'ın "Kobani düştü düşecek" açıklaması ise Türkiye'deki Kürtler arasında Türkiye'nin Kürtleri yalnız bırakacağı hissini yaratmıştır. Türkiye'de çözüm süreci dolayısıyla silahlı faaliyetlerini durduran PKK, bir kısım gücünü İŞİD'le savaşmak için Kobani ve PYD'nin kontrolündeki Suriye topraklarına sevk etmiştir. Bunun yanında Türkiye'deki Kürt siyasetçiler, İŞİD'in Türkiye topraklarını kullanarak PYD'yle savaştığını iddia etmiş ve bunun barış sürecinin samimiyetini sorgulattığını ifade etmişlerdir.⁵⁹ HDP, İŞİD'in Kobani'yi alması durumunda sürecin biteceğini belirtmiştir.

HDP'nin çağrısıyla Türkiye'nin bazı illerinde Kobani'ye destek eylemleri başlamıştır. Eylemlerin amacı, Türkiye üzerinden bir koridor açılmasını ve İŞİD'e karşı PYD'ye yardım gönderilmesini sağlamaktır. Üç gün süren eylemler sonucu yaklaşık 46 kişi hayatını kaybetmiştir.⁶⁰ Olaylar yine Öcalan'ın çağrısıyla son bulmuştur. Bu olaylarla, Türkiye'deki Kürt Sorunu'nda şiddet tekrar gün yüzüne çıkmış ve sürece karşı olan kesimler olayları çözüm siyasetine bağlamışlardır.⁶¹

56 Vahap Coşkun.

57 <https://www.aljazeera.com.tr/haber/ilk-mesaj-cozum-sureci-oldu> (Erişim tarihi: 20.07.2024).

58 Adnan Boynukara .

59 Paul White, s. 69.

60 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54292879> (Erişim tarihi: 20.07.2024).

61 Vahap Coşkun.

Hükümet 20 Ekim 2014'te IKBY'ye bağlı peşmerge güçlerinin Türkiye toprakları üzerinden Kobani'ye destek vermesini onaylamıştır. Kobani olayları sonrası sürecin önemli aktörlerinden Yalçın Akdoğan sürecin türbülansa girdiğini ifade etse de, "Çözüm sürecini başlatan hükümet, hükümetin kararlılığı, sorun çözme konusundaki iradesi ve bu irade, kararlılık var olmaya devam ediyor,"⁶² diyerek sürecin devam ettiğini vurgulamıştır.

Nitekim 28 Şubat 2015'te İmralı heyeti olarak bilinen HDP'li vekiller ile hükümet tarafından çözüm süreci koordinatörleri olarak görevlendirilen üst düzey yetkililer, gelinen noktaya dair Dolmabahçe'de ortak bir basın açıklaması yaptılar. Bu, heyetler arasındaki sürece ilişkin kamuya açık ilk ortak resmî açıklama olmuştur. Ancak basın toplantısında hükümet ve İmralı heyeti iki farklı metin okumuştur. İmralı heyeti, Öcalan'ın PKK'ye silah bırakması çağrısı ile on maddelik müzakere yol haritasını; hükümet yetkilileri ise silah bırakma çağrısı ve genel demokratikleşme çerçevesi içeren bir metni okumuşlardır.⁶³ Buna rağmen tarafların metinleri ortak bir toplantıda okumaları bir bakıma metinlerin karşılıklı onaylandığını göstermektedir.

Dolmabahçe toplantısında öyle isimlendirilmese de bu adımla çözüm sürecinde müzakere aşamasına geçilmiş oluyordu. Aynı zamanda bu ortak açıklama Kürt tarafının temsilcilerinin ve taleplerinin ilk defa resmî olarak tanınması anlamına geliyordu.⁶⁴

Dolmabahçe toplantısı çözüm sürecine ilişkin en son pozitif aşama olmuştur. Nitekim bu toplantının yapıldığı gün Erdoğan mutabakata ilişkin "hasretle beklediğimiz bir çağrıdır" ve "umarım uygulanır" demiş olsa da 24 Nisan'da yaptığı açıklamada, "Bugün terör örgütlerinin sırtını sıvazlayanlar aynı kuyuya kendileri düşecekler. Dün biri çıkmış Dolmabahçe mutabakatından bahsediyor. Böyle bir mutabakat yok. Bu iktidarın terör örgütüyle bir mutabakatı söz konusu değildir," diyerek süreçten çekildiğinin işaretini vermişti. Kuşkusuz bu tavrında, yaklaşan seçimler için yapılan anketlerde HDP'nin güçlü çıktığını görmesi ve çözüm sürecinden Ak Parti'nin fayda sağlamadığını düşünmesinin

62 <https://aa.com.tr/tr/politika/kobani-bahanesiyle-turbulans-olusturuldu/103157> (Erişim tarihi: 20.08.2024).

63 Ali Bayramoğlu, *Çözüm Süreci, Siyasetten Silaha*, Democratic Peace Institute, 2015.

64 Arin Savran, "The Peace Process between Turkey and the Kurdistan Workers' Party, 2009-2015", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2020.

etkisi olmuştur.⁶⁵ Erdoğan PKK'nin silah bırakma açıklamasıyla seçime gitmek istemiş ama PKK, Dolmabahçe'de sunulan maddelerin müzakereleri sonucunda silah bırakmanın mümkün olacağını ilan etmiştir.⁶⁶

Erdoğan'ın çözüm süreci boyunca söyleminde değişimler olmuş, zaman zaman sertleşmiş ve milliyetçi bir jargona dönmüş, zaman zaman da sürece ilişkin pozitif mesajlar vermiştir. Ama Dolmabahçe mutabakatının ardından Kürt Sorunu'nda güvenlikçi söylem tekrar hâkim olmuş ve 7 Haziran seçimlerinde Ak Parti'nin çoğunluğu kaybetmesiyle Türkiye tekrar kanlı bir sürece girmiştir. HDP siyasi söylemini Erdoğan karşıtı eksene çekmiş, Erdoğan da HDP'yi terörist olarak nitelermeye başlamıştır. 20 Temmuz'da IŞİD'in Suruç'taki bombalama eyleminde 33 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu bombalama eylemine ilişkin Kürt hareketi polisi ve istihbaratı suçlamıştır. Bu katliamdan bir gün sonra Ceylanpınar'da 2 polis öldürülmüş, PKK'nin yayın kuruluşu ANF bu saldırıyı Suruç katliamına misilleme olarak Apocu Fedailer diye kendilerinden bağımsız bir grubun gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.⁶⁷ Ceylanpınar'da iki polisin öldürülmesine dair gözaltına alınanlar ise daha sonra takipsizlik kararıyla serbest bırakılmışlardır. Çözüm sürecinin bitişi olarak görülen Ceylanpınar olayının bugün hâlâ failleri belirlenmiş değildir. Ceylanpınar olayının ardından Türkiye, Kürt Açılımı veya Oslo Süreci'nden sonra olduğu gibi kanlı bir çatışma evresine girmiştir. PKK ve devlet güçleri arasındaki savaş bu sefer öncekilerden farklı olarak hendek olaylarıyla şehir merkezlerine taşınmış, Uluslararası Kriz Grubu'nun tespitlerine göre en az 2748 kişi hayatını kaybetmiş, 100 bin kişi evini kaybetmiş ve 400 bin kişi geçici olarak yerinden edilmiştir.⁶⁸ Böylelikle Kürt Sorunu'nda çözüme dönük en ciddi girişim başarısızlıkla sonuçlanmış ve barış umudu bir başka bahara kalmıştır.

65 <https://www.sozcu.com.tr/erdogan-dolmabahce-mutabakati-icin-ne-demisti-wp1200821> (Erişim tarihi: 20.08.2024).

66 <https://www.voaturkce.com/a/pkk-silah-birakir-mi/2662887.html> (Erişim tarihi: 20.07.2024.)

67 <https://bianet.org/haber/ceylanpinar-cinayeti-cozum-sureci-nasil-bitirildi-194819> (Erişim tarihi 20.07.2024).

68 <https://www.crisisgroup.org/tr/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/253-managing-turkeys-pkk-conflict-case-nusaybin>

SONUÇ:

SİYASİ AKTÖRLERİN ETKİSİ VE BAŞARISIZLIĞIN SEBEPLERİ

1999-2015 arasında Türkiye'nin siyasal koşullarındaki değişimlere paralel olarak Kürt Sorunu'nda da değişimler görülmüştür. İlk olarak Türkiye'nin siyasal aktörlerinde değişimler yaşanmış, eski aktörlerin birçoğu özellikle 2002 seçimlerinde yerini yeni aktörlere bırakmıştır. Kürt tarafında da özellikle seçimler sonucunda hem belediyelerde hem de mecliste güçlü siyasal aktörler ortaya çıkmıştır. Devlet tarafında Kürt Sorunu'nun şiddet ve güvenlikçi yöntemlerle çözülemeyeceğine dair bir siyasal perspektif ve söylem oluşmaya ve güçlenmeye başlamış, PKK ve Kürt siyasal hareketinde ise savaşla bir sonuca varılamayacağına, devletin silahla alt edilemeyeceğine dair bir öngörü oluşmuştur. Tarafların bu şekilde bir çıkmazda olduklarını düşündükleri siyasal konjonktürde barış girişimleri bir alternatif olarak belirtmeye başlamıştır. Bu, barış için gerekli olan doğru ânın (*ripe moment*) oluştuğunu ve çatışmanın aktörlerince fark edildiğini göstermektedir. Daha önceki çatışma dönemlerinde taraflar birbirlerini tamamen yok edemeyeceklerini ve mevcut politikaların sürdürülemediğini anlamışlardı. Ama bu düşüncelerin ve hesapların hızlı bir şekilde ortadan kaybolabildiği de anlaşılmış oldu. Özellikle değişen siyasal koşullar, uluslararası güçlerin etkisi ve jeopolitik krizler aktörlerin stratejik hesaplarını yeniden yapmalarına neden olmaktadır. Bu sebeple doğru an fırsatı barış için zamanında kullanılmazsa yerini yeni güvenlik ve stratejik hesaplarla şiddete bırakabilmektedir.

Türkiye'nin Kürt Sorunu'nda da hızlı değişen koşullar, barış süreçleri ve şiddet arasında hızlı geçişlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Güçlü siyasi aktörlerin Türkiye'deki Kürt Sorunu'nda barış girişimleri için ne kadar önemli olduğu açılım süreci ve çözüm sürecinde ortaya çıkmıştır. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan Türkiye gibi milliyetçiliğin güçlü olduğu bir ülkede kitlesinin çoğunluğunu süreçlere ikna etmiş ve destek bulmuştur. Yine Türkiye kamuoyunda Öcalan her ne kadar sevilen bir figür olmasa da PKK ve

kendini destekleyen Kürt kitlelerini her kriz durumunda barış sürecine ikna etmiş ve süreçlerin devam etmesinde kritik rol oynamıştır.

Çözüm sürecine dair en büyük eksiklerden biri kapsayıcılık meselesi olmuştur. Siyasi aktörler sürece yeteri kadar dahil edilmemiş, süreç iki parti arasında diyalogla devam etmiştir. Hükümet tarafı muhalefetin desteğini alma konusunda yeteri kadar çaba sarf etmemiş, özellikle ana muhalefet partisi süreçten dışlandığını ve sürecin şeffaf yürümediğini sürekli dile getirmiştir. Dolayısıyla muhalefet partilerinin sürece destek verme imkânları ortadan kaldırılmıştır. Hükümet herhangi bir diyalog kurmadığı muhalefetten sürece karşılıksız destek beklemiştir.

Yine benzer şekilde parti içi demokrasinin zayıf olduğu Türkiye’de süreç liderlere bağlı yürümüş bu sebeple parti içinde barış girişimleri yeteri kadar tartışılmamış, daha önce bahsettiğimiz parti içi mekanizmalar yeteri kadar devreye sokulmamış, bu sebeple süreç demokratik bakımdan zayıf kalmıştır.

Barış süreçlerinde zamanlamanın önemine daha önce değinmiştik. Türkiye’deki barış süreçlerinde özellikle seçimlerin etkisi büyük olmuştur. Oy kaygısıyla değişen söylemler barış sürecini baltalamıştır. 2011 ve 2015’te seçimlerden sonra çatışmaların başlaması, barış süreçlerinde seçim takvimlerinin gözetilmesi ve bu süreçlerin seçimlere denk getirilmemesi için hızlı yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. Nitekim seçim sürecinde Selahattin Demirtaş’ın Erdoğan için seni başkan yaptırmayacağız çıkışı ile Erdoğan’ın HDP’yi terörle eşitlemesi gibi tavırlar, seçim sonrası partiler arasında yeniden köprü kurulması imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Sürece ilişkin dile getirilen başka bir nokta da üçüncü göz veya üçüncü tarafın eksikliği olmuştur. Çatışma çözümü ve barış inşası literatürü bakımından bu konu çok işlenmişse de daha önce ifade ettiğimiz gibi sürecin yerel dinamiklere dayanması da önemlidir. Nitekim daha önce Oslo Süreci’nde üçüncü tarafın varlığı sonucun başarısını etkilememiştir. Türkiye’de üçüncü gözün uluslararası bir aktör yerine yerel bir taraf ya da bir heyet olması, sürecin dışarıdan bir devletin baskısıyla yapılmadığını göstermesi açısından daha makul bir seçenek olarak görünmektedir.

Şeffaflık ve gizlilik arasındaki denge açısından sürece baktığımızda sürecin gizlilik tarafının ağır bastığı ve kamuoyunun ve muhalefetin yeteri kadar bilgilendirilmediği söylenebilir. Sürecin gizli kalması gerekli olan noktaları

basına sızarken¹ neleri içerdiği, nasıl ilerleyeceği, amacın ne olduğu gibi konularda yeteri kadar şeffaf davranılmamış ve muhalefet partileri sürecin dışında kalmışlardır. Bu sebeple sürecin bir eksikliği de şeffaflık ve gizlilik dengesinin korunamamasıdır.

Yine parlamentonun sürece dahil edilmesi konusunda eksiklikler yaşanmıştır. Nisan 2013'te Çözüme İlişkin Meclis Araştırma Komisyonu görüşmelerinde CHP ve MHP vekilleri Genel Kurul'u terk ederken oluşturulan komisyona üye vermemişlerdir. Süreç boyunca gelişmeler parlamentodan bağımsız gelişmiş ve parlamentonun katkısı sınırlı kalmıştır.

Son olarak Türkiye'de uzun yıllar siyasi tikanıklık, çatışmanın tırmanması ve savaş süreci aşamalarının ötesine gidemeyen Kürt Sorunu, ilk defa barış süreci aşamasına ulaşabilmiş ve çözüme dair umutlar oluşmuştur. Yine de çatışma sonrası süreç ve demokratikleşme aşamasına hiçbir zaman tam olarak ulaşamamıştır. Kürt Sorunu'nun daha uzun yıllar Türkiye'nin gündeminde kalmaya devam edeceği, sorunun bir şekilde tekrar silahsız çözülmesi gerekeceği yadsınamaz bir gerçek. Nitekim Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana devam eden sorun, sürekli büyüyerek devam etmektedir. Bu durumun değişeceğine dair hiçbir emare yoktur. Aksine Irak ve Suriye'de Kürtler güçlenmeye devam ederken Türkiye'de Kürtlerin bundan etkilenmemesi düşünülemez. Bu sebeple çözüm sürecinde oluşan deneyim oldukça önemlidir. Erdoğan'ın çözüm sürecini buzdolabına koyduk açıklaması da bir bakıma bu sürece dönmenin kaçınılmaz olduğunun itirafıdır diyebiliriz. Kürt Sorunu'na ilişkin doğru ânin tekrar oluşacağına kuşku yok. Nitekim bunun alternatifi daha çok şiddet olacaktır. "Doğru an" gelene kadar bu konuda hazırlıklı olmak gerekmektedir.

Bu bölümde çatışma çözümü ve barış inşasında siyasi aktörlerin etkilerini tartışıp Kürt Sorunu'nda çözüm arayışları deneyimini bu açıdan aktardık. Bir sonraki bölümde çözüm sürecinde yer almış ya da çözüm sürecini yakından takip etmiş altı siyasi aktörün deneyimlerini bulacaksınız.

¹ Örneğin MİT ve PKK arasındaki Oslo görüşmeleri 2012'de belirli siyasi hesaplarla basına sızdırılmıştır.

Meral Daniş Beştaş

Hayatımızın neredeyse tamamını işgal eden, tüm çalışmalarımızı, mücadelemizi, siyasetimizi etkileyen bir barış sorununuz var Türkiye’de. Bir çatışma hali, bir savaş hali. Biz neden çözüme ulaşamıyoruz? Neden hâlâ anayasada Kürtlerin dili, kimliği, statüsü yok? Neden hâlâ ırkçılık, milliyetçilik ısrarla ve inatla yükseltiliyor? Bunlardan söz etmek isterim.

Barış süreci, çatışma çözümü, savaş hali sadece Türkiye’de olan bir mesele değil. Dünyanın birçok ülkesinde birebir aynı olmasa da bu tip çözüm yolları denenmiş, barış müzakereleri imzalanmış, bazıları çözülmüş, bazıları hâlâ çözülmemiş. Mesela İspanya-Bask bölgesi örneği var, Güney Afrika örneği var, İngiltere-IRA arasındaki anlaşma var... Bunların hepsini biliyoruz fakat biz bu örneklerle ne kadar benziyoruz ne kadar benzemiyoruz, bize has sıkıntılar neler? Bunu mercek altına almak lazım.

2009’dan bu yana siyasi partideyim. 2009’da Anayasa Mahkemesi tarafından DTP kapatıldı, BDP’yle başladık. Sonra HDP, Yeşil Sol, şimdi de HEDEP. O süreçlerin tamamında, merkezî karar organlarında yer aldım. Savaş, çatışma, hak ihlallerinin sıkça yaşandığı 90’lı yıllarda İnsan Hakları Derneği’nde yöneticiydim. 1994’e kadar yönetim kurulundaydım. Bu nedenle savaştan doğrudan etkilenenlerden biriyim. İşkence görerek, avukat olarak gözaltına alınarak, tutuklanarak. Çeşitli kimliklerle yer aldım bu süreçte. Sadece parti süreci olarak bakmıyorum ben buna. Ama 2012-2015 arasında yaşanan çözüm sürecinde de merkezî yürütme kurulundaydım. Eş genel başkan yardımcısıydım. O sürece ilişkin de tabii ki tanıklıklarımız, tartışmalarımız, aldığımız kararlar oldu.

Hemen hemen tüm müzakere süreçlerinde siyasi aktörlerin rolü çok önemlidir. Belirleyicidir diyebiliriz. Siyasi aktörler barışa isteksiz olursa, irade ortaya koymazsa çözüme ulaşamıyor. Bu da genellikle yönetimle şekillenir. Yürütmeyi, iktidarı kastediyorum. Öncelikle iktidar tarafında bunun kabul edilmesi ge-

rekiyor. İktidarın kabullenip organize etmesinden sonra parlamentoda şekillenen süreçler bunlar. O dönemde iktidar kimse onunla masaya oturmak gerekiyor. 2012'de başlayan çözüm sürecinde bize şu eleştiri çok yapıldı, hâlâ da yapılıyor: AKP'yle niye masaya oturdunuz? AKP iktidar, bu yüzden bizim muhatabımız. Kim iktidarda olursa muhatabınız odur, süreci onunla çözersiniz. Yürütme çoğunluğu, sandalye çoğunluğu kimdeyse yasa yapımında onlar belirleyici bir roledir. Bizim sadece CHP ve MHP'yle tartışarak ya da görüşerek çözüm sürecini başarıya ulaştırma şansımız yoktu zaten. Orada önemli olan iktidar partisinin, AKP'nin masaya oturmuş olmasıdır. Dünya örneklerinde de bu böyledir. İktidar, yürütme gücü bu konuda belirleyicidir. Peki diğer partilerin rolü yok mu? Tabii ki var. Muhalefette olup mecliste olmayan partilerin, hatta tüm sivil toplumun, demokratik güçlerin de etkisi mutlaka oluyor. Dış aktörler, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, komşu ülke destekleri dünyada da var. Bizde de bu tip dış destekler önem arz ediyor. Yani yürüttüğümüz çözüm sürecine dışarıdan, dış dünyanın nasıl yaklaştığı da önemli. Mesela Avrupa Birliği o dönem tam destek vermişti. Çözüm sürecinin başarıya ulaşması, neticelenmesi, silahlı güçlerin ülke dışına çıkması, hatta silahların bırakılması ve bunun demokratik bir zeminde çözümü noktasında Avrupa Birliği ve dış dünya yaptığımız görüşmelerde amasız fakatsız bunu desteklemişti. Bunların da avantajları ve dezavantajları var. Tabii denetlemesi, kolaylaştırıcı olması, üçüncü bir gözün olması değerlidir. Mesela Oslo Görüşmeleri de üçüncü tarafın gözlemciliğiyle yapıldı.

Dış aktörleri genişletebiliriz de. Dünya nasıl bakıyor Kürt Sorunu'nun çözümüne? Tek tek ülkeler nasıl bakıyor? ABD'den Avrupa ülkelerine, İskandinavya'dan farklı farklı kıtalara kadar. Hepsi önemli. Şu anda Kuzeydoğu Suriye'de, mesela Rojava'da yaşadığımız tablo bambaşka. Orada bir yönetim var. Oradaki halkların, Kürt halkının ağırlıkta olduğu demokratik bir yönetim kurulmuş. ABD tam destek veriyor. Orada IŞİD'e karşı mücadeleden dolayı bir desteği var ve bunu sıklıkla dile getiriyor. Oysa AKP iktidarı oradan sürekli terör bölgesi olarak bahsediyor. Biz halkı terörün elinden kurtaracağız propagandası yapıyor ve ABD'yle bu konuda çatışma halinde. Yani ABD'nin dış politikasıyla Türkiye'nin dış politikası birbiriyle kesişmiyor bir çatışma halinde. Ve bu sıklıkla kamuoyuna da yansıyor. ABD'den üst düzey yetkililerin Rojava'yı ziyareti, buna ilişkin Türkiye'nin tepkisi ya da en son Avrupa Birliği görüşmelerinde Türkiye'nin üyelik sürecinin askıya alınması, bu konuda Avrupa Birliği'nin en son yayınladığı rapor çok ciddi eleştiriler barındırıyor. Gerçi onlar da endişeli olmayı bir türlü aşamıyorlar. Hep endişe ediyorlar ama bir türlü o endişenin gereğini yerine

getirmiyorlar. Bir de böyle bir tablo var müdahil olma anlamında. Bunların tamamını dış aktörler diye sınıflandırabiliriz. Fakat asıl önemli olan içerde.

Türkiye’de siyaset mekanizması ne yapıyor? Siyasi aktörler hakikaten Kürt Sorunu’nun çözümü konusunda ne yapıyor? Siyasetleri nedir? Ya da var mıdır bir siyasetleri? Bir çözüm önerisi? Devlet Bahçeli’nin dediği gibi yakalım, yıkalım, omuz üzerinde baş bırakmayalım tarzında bir çözüm de önümüze konuyor. Birileri zaten herkes Türk’tür diyor. En popüler politika bu son zamanlarda. Herkesi kapsayan bir kimlik tezi. Dili, kültürü, kimliği reddeden bir yaklaşım. Ya da AKP tarzı, Kürtler vardır, Kürtler bizim kardeşimizdir, onlarla hiçbir sorunumuz yoktur. Bizim sorunumuz “terördür”. Bir de böyle bir yaklaşım var. Bu sürekli bir tartışma konusu. Şu anda parlamentonun en büyük tartışma ve çatışma konusu da kesinlikle Kürt Meselesi. En büyük kavgalar oradan çıkar. Kürdistan deriz kıyamet kopar. Kürt illeri deriz kıyamet kopar. Kürtçe üç cümle kurarız kıyamet kopar. Kürt halkı deriz, siz ayrıştırıyorsunuz derler. Neden? Çünkü iç siyasi aktörlerin bu meseleye yönelik politikası yok. Ya da tamamen mevcut düzenin, mevcut anayasayla devam etmesi politikaları var. Kürtleri sadece seçim dönemlerinde hatırlayan, gidip oyunu isteyen, Kürt Sorunu’nu sadece ekonomik yatırım, altyapı, üst yapı gibi kurumlar eliyle çözebileceğine inanan bir yaklaşım ağır basıyor. Bu işe radikal yaklaşalım, oturalım, muhataplarıyla çözelim, konuşalım demeleri 2012’deydi. İlk defa oldu. Türkiye tarihinde bu kadar resmileşen, meşrulaşan, dışarıdan da görülebilen, açıklaması duyulabilen başka bir süreç olmadı.

Kitabın ortasından söylemek gerekirse bu tarihte Öcalan ve Erdoğan’ın iradeleri buluştu, bu şekilde başladı.

Zamanla iki muhatap üzerine kuruldu süreç: Kürt hareketinin lideri ve iktidarın lideri. Yoksa öncesi de var tabii. İki arkadaşımız Öcalan’ı ziyaret etti. Sonra heyetlerimiz üç defa değişti. Tekrar ziyaretler oldu. Orada AKP şunu anlamıştı: Legal siyasi alanın PKK üzerine, KCK üzerine, silahlı güç üzerine doğrudan bir etkisi olamaz. Şu anda da HEDEP olarak KCK’ye silahları bırakın çağrısı yapsak bize siz kimsiniz derler. Biz demokratik siyaset yapıyoruz, legal alandayız. Bunu kim yapabilir? Tabii ki Abdullah Öcalan yapabilir. Onların lideri, silahlı güçlerin lideri. Bu süreci muhatap olarak ancak o yürütebilir. Biz ne yaparız? Demokratik siyasette bunun altyapısıyla, müzakereleriyle, yasa yapımıyla ilgileniriz. Biz meclisteki çözümle ilgileniriz, müzakere sürecinde siyasi aktörlerin rolünü oynayabileceği bir zemindir Türkiye Büyük Millet Meclisi. Ama meclise gelmeden önce şu anki adıyla KCK’nin ve Sayın Öcalan’ın bu ko-

nuda ikna olması lazım, kabul etmesi lazım. Mesela silahlı güçlerin ülke dışına çıkması, Türkiye'ye karşı silahlı eylemlerin bitmesi, meclis aşaması öncesinde atılması gereken çok önemli adımlar. O dönem bu yapıldı. Hatta Hasan Cemal ülke dışına çıkışta eşlik bile etmişti. Masa kuruldu, gerçekten o masada çok şey konuşuldu, tartışmalar yapıldı. Şu anda sır değil bunlar, Amed Dicle kitabını yayımlandı o görüşmelerin. Zaman zaman Hatip Dicle, Sırrı Süreyya Önder ya da diğer arkadaşlar da o sürece dair bazı açıklamalar yapıyorlar.

Kısacası o süreçte gerçek anlamda çok büyük bir umut doğdu. Herkeste, hepimizde. Ben kendi adıma ilk defa bu kadar yaklaştığımızı hissettim. Bu çatışma çözümüyle gerçekten demokratik bir zemine geçebilir miyiz, bunun için daha fazla ne yapabiliriz gibi şeyler düşünüyordum. Hepimizde yoğun bir duygu, inanç, umut yaşıyorduk. Peki ne oldu? Ben şöyle diyorum: Örgüt devlete güvenmedi, devlet de örgüte güvenmedi. Böyle garip bir hal almıştı son dönemlerde. Kalekollar yapılıyordu mesela. Medeni Yıldırım'ın katledildiği günü bugün gibi hatırlıyorum. Diğer yandan örgütün de farklı hazırlıklar yaptığını iddia ediyor devlet. Olabilir, mümkündür. Ortada bir güven bunalımı vardı. Bu güven bunalımının aşılması için İmralı gerçekten çokça öneride bulunuyordu. Mesela yasa konusu. Bir yasa çıkarıldı, bu çözüm sürecinde rol alanların çözüm süreci bittikten sonra da yargılanmaması üzerine. Mesela Pervin Hanım gerillalarla buluştu, Selahattin Başkan'la bir heyetimiz KCK konseyiyle görüştü. Bunun görselleri paylaşıldı. İmralı'daki görüşmede devlet yetkilileri var. Bu gidiş gelişler, görüşmeler tamamen gözetim altında yapılıyor. Bunların birçoğu suç. Şu anki ceza kanununa göre de o dönemki ceza kanununa göre de. Bu insanları korumak için bir yasa çıkarıldı ve uygulanmıyor şu anda. İşte bu yasa İmralı ile devletin görüşmeleri sayesinde çıkarıldı. Mesela Hakan Fidan da o dönemde rol alanlardan biriydi. Onunla ilgili bir soruşturma yok. Ama Selahattin Demirtaş'ın dosyasında o dönemki fotoğrafları, yaptığı açıklamalar, Newroz'da çözüm sürecine dair yaptığı açıklama yer alıyor. Hatta bunlardan dört yıl sekiz ay ceza aldı. Sırrı Süreyya Önder yine ceza aldı. Sonra Anayasa Mahkemesi bozdu. İdris Baluken yine çözüm süreci heyetindeydi. O dönemde yine bu iddiaların bir kısmıyla yargılandı. Hatta bu görseller her fırsatta AKP medyasında linç için kullanılıyor. Mesela A Haber *teaser*'lar yapıyor, Cemil Bayık, Selahattin Demirtaş yan yana oturuyor. Örnek veriyorum, Gülten Kışanak, Murat Karayılan yan yana oturuyor. Türkiye toplumuna bunlar terörist, bunların siyasetle ilgisi yok denilmek isteniyor. Peki siyasi ahlakta var mı böyle bir şey? Hayır. Olmamalı. Gizli gizli gidip görüşmediler ki.

Bu sürecin başarıya ulaşması için yapılan toplantılar bile şu anda kullanılıyor. Mecliste, bizden Hüsamet Zenderlioğlu'nun olduğu bir komisyon oluşturulmuştu. Naci Bostancı da komisyon başkanıydı. Kürt Sorunu'yla ilgili hem veri oluşturulması hem o konudaki çalışmaların derlenmesi, toplanması hem de bir yol haritası çıkarılması konusunda çok önemli çalışmalar yaptı komisyon. Biz o arşivden hâlâ faydalıyoruz. Bu konuda çokça dünya örneğiyle dinlemeler, kıyaslamalar, karşılaştırmalar yapıldı. Bu komisyon da yine İmralı ile devletin ve bizim heyetimizin yaptıkları ortak görüşmelerde alınan kararların bir sonucu olarak kuruldu. Kendiliğinden komisyon kurulmadı, kendiliğinden bu yasa kabul edilmedi genel kurulda.

Öcalan şu anda adada, tek kişilik odada tutuluyor. Bu bile pazarlık konusu yapıldı. Televizyon ilk defa çözüm sürecinde verildi. Çözüm süreci öncesinde televizyon verilmemişti mesela. Gazete verilmiyordu. Hatta odası değiştirildi. Birçok ayrıntı var o konuda.

Kısacası süreç ciddiye. Yasalarla, komisyonla, görüşmelerle ilerletilmeye çalışılıyordu. Sonra bildiğiniz üzere önce buzdolabına kaldırıldı, sonra tamamen sonlandırıldı. Tamamen sonlandırıldı ve şu anda bu sürecin muhataplarından biri tecritte. Hiçbir şekilde görüşme yaptırılmıyor. Ne örgütüyle ne halkla ne bizimle ne kamuyu teması var. Kesintisiz galiba 32 ay oldu.

Peki bu süreçte muhalefet ne yapıyordu? Muhalefet, başta CHP olmak üzere, MHP zaten tam karşısındaydı, tarihinin en kötü sınavlarından birini verdi. Müdahil olmadı bu sürece. Karşı çıktı. Durmadı yanında. Oysa CHP'nin o dönem oynayabileceği rol çok önemliydi. Başta dediğimiz gibi, siyasi aktörler arasında önce yürütmeyi görürüz, muhataptır. Çünkü yasayı o yapabilir, değişikliği o yapabilir. Ama böyle süreçlere topyekûn siyasi erklerin, partilerin dahil olması ve bu sürece katkısı sürecin olumlu gidişi için hayati önemdedir. Ak Parti de tüm partiler gibi kamuyu düşünüyordu, oy almak istiyordu. Hiçbir parti ben bundan azadeyim diyemez. Siyasi partiler adımlarını daha fazla oy almak için atar. Bu böyledir. Muhalefet bu sürece muhalif durunca iktidar da adımlarını buna göre yavaşlattı, bazen durdurdu, atmadı. Çok ısrar ettik o dönem, merkez yürütme kurulunda da çok konuştuk. Sürecin toplumsallaşması için CHP bu sürecin içinde olsun istedik. CHP tabanında da Kürt Sorunu'nun müzakereyle çözülebileceğine dair fikir oluşsun, bir yaklaşım gelişsin istedik. Fakat CHP'liler bugün bile bütün tartışmalarda hep şunu söylüyorlar iktidarı suçlarken: Siz şu tarihte Salih Müslüm'ü ağırlamadınız mı? Siz şu tarihte Öcalan'a şunu demediniz mi? Siz

şu tarihte şununla tokalaşmadınız mı? Böyle bir saldırı halinde parlamentoda süreci savunan bir tek biz kalıyoruz. O süreç doğruydur diyoruz, yine olmalı diyoruz, yine olmalı. Yani aynısını, benzerini kastetmiyoruz. Kürt Meselesi'nin çözümünün savaşıyla olmayacağını yüksek sesle söyleyip o sürecin arkasında biz duruyoruz. İktidar da durmuyor işin kötü tarafı. Ne savunabiliyorlar ne daha önce yaptıklarını kabul ediyorlar. Sessiz kalıyorlar. Ama CHP'nin bu sürecin başarıya ulaşmamasında rolünün olmadığını düşünmüyorum kesinlikle. En azından sürecin daha çok işlerlik kazanması için destek vermesi gerekirdi. Peki CHP'ye rağmen ne oldu? Yapılan bütün araştırmalar o sürecin halk tarafından kabul gördüğünü ortaya koydu. İşte Akil İnsanlar Heyeti oluştu.

İçinde bizim önerdiğimiz, iktidarın önerdiği farklı kesimlerden isimler vardı. Akil İnsanlar hakikaten çok önemli bir iş yaptılar. Gidip Bayburt'ta, Yozgat'ta, Kayseri'de Kürt Meselesi'ni anlattılar. Kürtler ne istiyor? Kürt Meselesi nedir? Sizin bu kavgadan bir çıkarınız yok. Bunu anlattılar. Bazen olumsuzluklarla karşılaştılar. Bazen pozitif çıktıkları oldu. Raporlarını okudum onların. Nihayet %70'i aşkın kamuoyu desteği oluştu. Bu sorun çözülsün, artık çatışma olmasın, ne gerilla ölsün ne asker ölsün, ne polis ölsün ne korucu ölsün dedi halk. Acı, travmalar, gözaltılar, tutuklamalar bitsin dedi.

Bunları söylerken, siyasi aktör olarak iktidar çok iyiydi, güzeldi, her şeyi kabul ediyordu demek istemiyorum tabii. Ama iktidar en azından bu sürecin yürütülmesinde şu anda iktidara en sert muhalefeti yapan partinin sözcüsü olarak söylüyorum bunu. İrade koymuş olması önemliydi. Masa kurdu ve oturdu. Ama dönüşü de bir o kadar sert oldu. Kötü tarafı o. Süreç, sonrasında topyekûn bir redde, inkâra ve çok daha sert hamlelere dönüştü. İktidarın dönüşümü de muazzam bir dönüşüm. Buna ilişkin birçok örnek verebiliriz. Mesela 6-8 Ekim diye bilinen, genelde Yasin Börü'yle andıkları ama bizim onlarca arkadaşımızın katledildiği olaylar yaşanırken süreç devam ediyordu. Bunu kamuoyu unutup zaman zaman. Bunu çok tartışıyoruz mecliste ya da basın toplantılarında. Kobani'nin direnişi döneminde ve 6-8 Ekim'den sonra Dolmabahçe Mutabakatı imzalandı. O zaman da görüşmeler devam ediyordu. Davutoğlu ile Demirtaş görüşüyordu mesela. O protestolardan sonra peşmergeler Türkiye'den Kobani'ye geçtiler.

Tabii şimdi Kobani protestoları sebebiyle dava açıldı. Müebbet ceza isteniyor Demirtaş'a, Yüksekdağ'a, Kışanak'a, hepimize. Böylesine inanılmaz bir dönüşten söz ediyoruz. Siyasetin bu tip süreçlerde en önemli etkisi, aktörlerin konuşma-

larıyla halkı yönlendirebilmesi. Dolaylı değil, doğrudan. Şu anda da Erdoğan çıkıp Kürt Meselesi'ni ben çözerim dese bir haftada gelişmelerin başladığını görürüz. Televizyonlara çıkabilelim tekrar, gidelim anlatalım. Bu meselenin arka planı nedir, tarihteki yeri nedir, şu anda kaç insan öldü, bu insanların ölmesine karşı ne yapabiliriz gibi. HEDEP olarak biz sorumluluk almaya hazırız diyelim. Bütün muhalefet ve iktidar da bunu söylesin, bir hafta içinde atmosfer değişir. Bu ırkçı, milliyetçi, saldırgan yaklaşımlar terk edilir. Siyasetin rolü bu kadar doğrudandır işte. Ama çözüm süreci bitirildikten sonra dediğim gibi 180 derecelik bir dönüş olunca işin rengi bir anda değişti.

Artık MHP'yle ittifak yapan bir iktidar var. MHP, Hüdapar, Yeniden Refah ve Demokratik Sol Parti'yle.

Çözüm süreci bitirildikten sonra tarihin en ağır Kürt düşmanlığına başlandı. Açıkça söylenmedi bu şekilde. Çünkü Kürt Meselesi'nin adı onlar için artık terör oldu. Mesela Rojava'da beş milyonu aşkın sivil yaşıyor. Hepsini terör olarak görüyorlar. Hakan Fidan, yeraltı, yerüstü, her şeylerini havaya uçuralım diyor. Ne demek bu? Halka savaş açıyor. Yani AKP'den yana değilse Kürtlerin hepsi onların gözünde terör. Çözüm sürecinden sonra maalesef böyle zehirli bir siyasi dil oluşturuldu. Hatta öyle bir hale geldi ki diğer partileri de etkiliyor. Mesela bizimle yan yana durmamaları için sürekli CHP'ye saldırı var. Gelecek'e var, Saadet'e var. Onların da pozisyon almalarını zorlaştırıyor. Siyasetin rolü tıkanıyor. Çünkü domine eden ve yön veren yine iktidar partisi. Öyle bir hale geldi ki Kılıçdaroğlu bizimle görüşmekten korkuyor, açıktan görüşmüyor. Meclisin üçüncü büyük siyasi partisine tabii ki gidip görüşürüm diyemiyor. Biz resmî olarak ziyaret ettik, hepsiyle görüştük ama iktidar bunlara bir alan çiziyor, Kürt Meselesi'ni bu alan içinde konuşabilirsiniz diyor. O partiler de bu alanı zorlamıyor. Zorlamıyor çünkü kendileri de öyle düşünüyor. Yani bu meseleye cesurca, radikal bir tutumla yaklaşmıyor. En son Mizgîn Öğretmen örneğinde gördük. Kürtçe sayıları öğretti diye iki gün linç edildi. Kaçınıcı linç bu! Güney Kürdistan'dan Kürt turistler, boyunlarında *Kesk û Sor û Zer* olduğu için saldırıya uğruyor. Bunlar Kürt düşmanlığının geldiği noktayı gösteriyor. Şu anda Türkiye'de Kürt Meselesi'nin demokratik çözümünü savunduğunuzda bile bizim gibi hedefe konuyorsunuz. Her birimiz hakkında yüzlerce yıllık cezalar isteniyor. Buna maruz kaldık, hesabını bilmiyoruz. Hukuk dur listesini. Yaptıklarımızın hepsi de sadece Kürt Meselesi'nin demokratik çözümünü savundukları ve bunun siyasetini yaptıkları için başta Demirtaş ve Yüksekdağ olmak üzere arkadaşlarımız yedi yıldır cezaevinde.

Türkiye’de siyaset, bu konuda rolünü kesinlikle oynamıyor. Hatta tam aksi yönde, çözüm yönünde değil savaş yönünde oynuyor. Sürekli bitireceğiz diyorlar, sarı torbalar diyorlar, bir tanesi kalmayacak, nefes almayacak diyorlar. Her gün öldürüyorlar. Süleyman Soylu’nun açıklamalarında söylediği ölü militan sayılarını alt alta koyup toplasak korkunç bir rakam çıkıyor. Listeleri de sadece psikolojik savaş aracı olarak kullanıyorlar. İnsanlar dağa gidiyor ama mecliste de söylediğim gibi, aslında iktidar gönderiyor onları, iktidarın politikaları gönderiyor. İşkenceyle, baskıyla, zulümlerle, inkârla insanları siyasetten soğutuyorlar. Vekil olsa tutuklanacak, belediye başkanı olsa kayyım atanacak, cezaevine girecek. Parti yöneticisi olsa başına ne geleceği belirsiz. Gençleri dağa yönlendiren, onların bu politikası. Şu anda kimse bu meselede de diğer meselelerde de kendini güvende hissetmiyor.

Genel kurulda bir mutabakat metnini onaylamanın, referanduma sunmanın yanına yaklaşamıyoruz. CHP, AKP’ye sen teröristlerle oturdun diyor. AKP de ben MHP’yle oturdum, asıl onlarla ilişki kuran sensin diyor. Kim daha çok Kürtlere düşman diye çekişiyorlar. Bir milliyetçilik ve düşmanlık yarışı! Lafa gelince de Kürtler kardeştir. O konuda asla taviz vermiyorlar. Türkiye’de milliyetçiliğin tırmandırılmasıyla Kürtlerde de doğal olarak milliyetçiliğin yükseldiğini görüyoruz. Eskiden toplantılara gittiğimizde barış, çözüm talebi daha yüksek sesle dile getirilirdi, oysa şimdi daha cılız. Çünkü taraflar birbirini düşman olarak görmeye başlamış. Gençler daha öfkeli, karşısındakini düşman olarak görmeye daha açık. Biz bunun tersini savunduğumuz için çokça eleştiri alıyoruz. Ama hayır, barış talebimiz bakidir. Bu sorunun çatışmayla çözülmeyeceğini biliyoruz. Bu kadar zamanda ne KCK devleti yendi ne devlet KCK’yi yendi. Sadece bir savaş var ve bu devam ediyor. Bunu durdurmalıyız artık. Öcalan baştan beri barış ve çözüm yönünde iradesini ortaya koydu ve çağrılarını bu yönde yaptı. Bunu da unutmamak lazım.

Benim okumama göre iktidar çözüm sürecinden çok güçlü çıkacağını düşündü. Kitlesele desteğinin artacağını düşündü. 7 Haziran’da biz %13,2 aldık, o istediği desteği alamadığı için iş başka bir yöne evrildi. 1 Kasım öncesi, Suruç ve Ankara başta olmak üzere o katliamlardan sonra bambaşka bir atmosfere girmeye başladık. O dönem kabul edilen yasa da verilen sözler de artık yok. İktidara kalırsa kendileri haklı. Çok iyi niyetli adımlar attıklarını, çok risk aldıklarını ama örgütün buna yanıt vermediğini söylüyorlar. Diğer tarafsa biz de gerekeni yaptık ama iktidar bizi bitirmeye ve herkesi AKP’lileştirmeye, asimilasyonu büyütme, tamamen teslim almaya çalıştı diyor. Farklı tezler var bu konuda ama neticede ben bir milletvekili olarak şuna eminim, siyaset

rolünü oynamadı, oynayamadı. Farklı taraflara yönelik değil, bir özeleştirici olarak da söylenebilir bu, daha fazla halkla buluşma olmalıydı. Barış süreci daha fazla toplumsallaşmalıydı. Buna ilişkin daha çok çalışma yapabiliydik. Sadece Kürdistan için değil, Türkiye'nin batısında da bunu daha fazla yapabiliydik. Ama bunlar yapılamadı ve geldiğimiz aşamada maalesef on binlerce tutuklu, devam eden bir savaş, neredeyse konuşulmasının yasak olduğu bir Kürtçe var. İstanbul'da bir vatandaş yanıma gelip metrobüste Kürtçe konuştuğu için otobüsten atıldığını anlatıyor. Erzurum'da halkla buluştuğumda, Cumhuriyet Caddesi'nde Kürtçe konuşamadıklarını söylüyor insanlar. Bu çok can sıkıcı bir durum. Erzurum'da Kürtler de var Türkler de ama diğer illere benzemiyor. Net sınırlar var. Bir tarafta kuzey ilçeleri, bir tarafta güney ilçeleri, merkezde belirli mahalleler ayrılmış. Kürtlere karşı tutum net.

Bu durum, siyaset rolünü doğru oynamadığı için, hatta savaşa hizmet eden bir dil geliştirdiği için böyle. Siyasi partiler, Kürtlere ne kadar düşmanlık yaparsak ne kadar oy alırız hesabı yapıyor. Binali Yıldırım gibi Kürdistan'a gelince Kürdistan diyor, bir cümle Kürtçe konuşup kandırdığını zannediyor. Kürtler de kardeşimiz vesaire. Maalesef Edirne ile Amed'de aynı dili konuşan siyasetçi bulmanız zor. Çünkü başka bir atmosferden hitap ediyorlar birbirlerine.

Müzakere süreçlerinde siyasi aktörler pozitif bir dil, barışa katkı sunan bir dil geliştirmek zorunda. Aynı şekilde muhalefetiyle, sivil toplumuyla, tüm demokratik güçleriyle iktidar üzerinde baskı kurulması gerekiyor. Sivil toplum bu baskıyı sadece iktidar partisi üzerinde de kurmamalı. Muhalefete de hitap etmeli. Çünkü bizdeki muhalefette de ırkçılık yarışı başladı. Şu anda İYİ Parti, MHP'yi aratmıyor. MHP'nin oylarını alabilmek için tabii. Hep bir hesap ve iktidar temasıyla hareket ediyorlar.

Peki, gerçekten böyle mi düşünüyorlar? Mecliste kürsünün arkasına, meclis yönetiminin bulunduğu yere geçtiğimizde bu kameralar önündeki konuşmalardan eser kalmıyor. Haklısınız, Kürtçe konuştuğu için insan saldırıya uğramamalı diyorlar. Kamera açıldığı anda değişiyorlar. Meseleyi biliyorlar, her şeyin farkındalar ama asla irade göstermeyi kabul etmiyorlar; s.

Bütün olumsuzluklarına rağmen, karşısında olmamıza rağmen AKP'liler Kürt Meselesi konusunda daha çok bilgi sahibiler. Çözüm sürecinden dolayı daha çok haşır neşir olduklarından olabilir. Objektif yaklaşıyorum. Bu konuya çalışmışlar. MHP, İYİ Parti zaten başka bir evrende yaşıyor. Tek bir CHP'den söz etmek zaten mümkün değil. Birkaç tane CHP var. Sosyalistleri var, solcuları

var, demokratları var, ulusalcıları var. Daha da artırılabilir. Kürt Meselesi'ne de demokrasi meselesine de yaklaşımları kimliklerine göre değişiyor.

Kısacası siyasi aktörler önemlidir. Onlar irade ortaya koyarsa, gerekli çalışmaları yaparsa birçok meseleyi rahatlıkla aşabiliriz. Şunu da eklemem lazım: Kadınların barış süreçlerindeki rolü çok önemlidir. Dünya deneyimleri de bunu ortaya koydu. Fakat kadınların sürece katılım oranı maalesef çok çok düşük. Oysa savaşın ve çatışmalı halin en büyük bedelini kadınlar ödüyor.

Katılımcı: *“Siyasal partilerin doğasında kendilerine eleştiri çok az var. Sizin de tek bir cümleiniz oldu. Bütün o siyasi aktörler bahsi içinde tek bir cümleinizde kendinize eleştiri vardı. Halkla daha fazla konuşmalıydık dediniz. Biraz daha fazla eleştiriye ihtiyaç yok mu? Sonuçta siz de siyasi bir aktörsünüz, partiniz de siyasi bir aktör. Buradaki tek rol, mektup getirip götürmekle sınırlanmamalı. Mesela konuşmanızda hendek olayları hiç yok. Çözüm sürecini bitiren meselelerden biri de oydu. Salt AKP veya CHP eleştirisi üzerinden gitmemeli bence. Sizden onu da duymak isterdim.”*

Katılımcı: *“Konuşmanızın başında ne devlet örgüte güvendi ne örgüt devlete güvendi dediniz. Tam bu noktada ne yapılabilir? Asıl bu noktada siyasi partilerin devreye girmesi gerekmiyor mu?”*

Katılımcı: *“Hiçbir siyasi parti Kürt Sorunu'nda samimi olmasa da en azından muhatap olabilirlik açısından AKP en önemli aktör dediniz. Belki onlar CHP'den biraz daha samimiydiler de. O dönem sonundaysa sizi başkan yaptırmayacağız söylemi öne çıktı. Alternatif başka hiç kimse yokken, CHP'yle ya da diğer siyasi partilerle hiçbir şey yapamayacakken, onlar iktidara geldiğinde de bir şey değiştirmeyecekken, hatta belki geri gidecekken, elimizde olan tek muhatabı kaybetmek için bir çaba içine girildi. Bu çıkışa gerek var mıydı?”*

Özeleştiri konusunda haklısınız. Kesinlikle hata yapmadık demedim, diyemem de. Ama karşımızda devlet aygıtı var. Devleti temsil eden iktidar var. Yani toplumsal örgütlemeyi, inşayı yapamadık demek kolay değil. Bu çok yoğun bir tespit. Barışa inancı büyütme, güveni büyütme, bu konuda mobilizasyonu sağlamak, belki diğer demokrasi güçleriyle ortaklaşmak... Bu cümleyle ben bunları kastediyorum, daha geniş bir şey. Ne yapsaydık böyle olmazdı konusunu biz de tartışıyoruz. Ama biz orada arbulucuyduk. Asıl muhataplar örgüt ve devletti. Arbulucu olarak da meclisteki rolümüze sahip çıktık, komisyonda çok güçlü çalıştık. Dedim ya, çok güçlü bir arşiv oluşturuldu, meclis sitesinden bulabilirsiniz. Sonra bu kanunun yapımında büyük rol oynadık. Ya da bu sürecin yürütmesinde, aksamamasında çok katkımız oldu. Ama silahların bira-

kılması konusunda elimiz kolumuz bağı. Şu anda da yapamayız bunu. Bu örgüt yönetiminin ve liderinin kararı. Bunda bizim rolümüz yok.

Hendek, abluka, sokağa çıkma yasaklarıyla bitmedi süreç. Bu konuda bir yanlışlık olmasın. Cizre’de ilk hendekler açıldığında Sayın Öcalan, Hatip Dicle’yi bir heyetle oraya gönderdi ve hendekleri kapattırdı. Çözüm süreci daha devam ediyordu. Bu arada hendekleri açtıran da biz değiliz neticede.

Hendekleri kapatma konusunda İmralı çok net bir irade ortaya koydu. Gideceksiniz, o hendekleri kapatacaksınız dedi. Hepsi görüşmelerde geçiyor. Hatip Dicle gitti, görüşmeler yaptı ve kapatıldı. Sonra Ceylanpınar’da polisler öldürüldü. PKK ateşkesi bozdu, polisleri öldürdü dediler. Öldürdüğü söylenenler beraat etti. Bir kurguydu yani. Bilinçli bir şekilde hedef seçildiler. Çözüm sürecinin bitmesine gerekçe olarak gösterilen temel olay Ceylanpınar’dır. O zaman çok üstünde durmuştuk. Bitmemesi için çok çaba gösterdik. Sonra zaten operasyonlar başladı. Kalan güçlere yönelik operasyonlara örgüt cevap verdi. Çok farklı yerleşimlerde, Suruç’ta, Silvan’da, Adıyaman’da çok farklı saldırılar, çatışmalar yaşandı. Örgüt, biz meşru müdafaaya geçtik dedi. Kısacası çözüm sürecini bitiren hendekler değildi. Hendekler daha sonra açıldı. Özellikle 20 Temmuz 2015’te Kobani’ye desteğe giden 33 gencin Suruç’ta katledilmesiyle başka bir atmosfere geçildi. Artık hedef seçilmişti ve o olay da karanlık değil, yine arkasında iktidar ve IŞİD çıkıyor.

Biz yüzde yüz kusursuzuz demiyorum, demem de. Mutlaka vardır hatalarımız. Kusurdan, eksiklikten ziyade, bugün o süreçte yaptıklarımızın arkasındayız. Süreci savunuyoruz, savunmaya devam edeceğiz, başarıya ulaştıranaya kadar. Ama diğer taraf bunu üstlenmiyor, sahiplenmiyor, hiç yokmuş gibi davranıyor.

“Karşılıklı güven” konusuna gelince... Bunu bir tespit olarak söyledim. Örgüt sürekli, karakol yapıyor, kalekol yapıyor, sürekli bir hareket hali var diyordu. Bu müzakere süreçlerinde asgari güven önemlidir, birbirlerine müdahale etmemeleri açısından. Örgütün de o konuda eksikliği var. Asker kaçırmışlardı mesela. Bizim heyetten iki kişiyi gönderdik, askerleri teslim aldılar.

Güven yoktu derken olan bitenlerden hareket ediyorum.

O güvenin oluşmasında, arabuluculukta, diğer siyasi partiler daha çok rol üstlenmeliydi kuşkusuz. Güvensizlik ortamı yumuşatılmalıydı. CHP’yi ya da AKP’yi suçlamak için konuşmuyorum. Tamamen objektif deneyimleri, gözlemlerimi anlatıyorum. Her gün kavga ediyoruz onlarla. Onlar suçlu, biz suçsuzuz da demiyorum. Türkiye’de Kürt Meselesi’ne yaklaşımda bir samimiyet yok diyorum.

Sorunun çözümü de bu yüzden olmuyor. İmamoğlu gelip Selçuk Mızraklı'ya Atatürk hediye etti. Ya da AKP'li biri gidiyor, Hakkari'de koordinatör vali, işe sizi alalım, HEDEP'ten istifa edin diyor. Böyle küçük, ucuz yaklaşımlarla mesele çözülemez. Köklü bir yaklaşım lazım. Köklü yaklaşım olmadığı için güven oluşturulamadı. Siyasi partiler daha güçlü baskı oluşturabilseydi bu süreçte belki sonuç bu olmayacaktı. Bunu bir özeleştirici olarak da kabul edebilirsiniz. Sadece bizim değil, diğer tarafın da payı var.

Seni başkan yaptırmayacağız meselesine gelirsek... Bu çok tartışılıyor. Biz AKP'yle ittifak yapmadık, bugünkü gibi AKP'yle mücadele eden bir partiydik. İktidar olduğu için süreçte onunla aynı masaya oturuyorduk. Biz muhalefet yaptığımız bir partiyi niye başkan yaptıralım? Nitekim gördük başkanlığın nelere ulaştığını.

Biz kendi varlık sebebimizi, mücadele gerekçelerimizi hiçbir zaman unutmadık. Bugün bile bu eleştiri yapılıyor, çokça yazılıyor. AKP ile HEDEP ittifak yapacak, bir araya geldiler diyorlar. Bu hep vardı. Şu eleştiri ya da değerlendirmede çokça geldi. Onu demeseydiniz acaba ne olurdu? Peki, biz niye Erdoğan'ı başkan yaptıralım ki? Neden? Adam diktatör olma yolunda adım adım ilerledi. Ezberden söylemiyorum. Parlamentoda gördük, yazılarla gördük, konuşmalarla gördük. Bizim amacımız, Türkiye tarihinde ilk defa Kürtlerin ağırlık bastığı bir partinin barajı geçmesiydi. AKP bizim parti olarak girmememiz için tahayyül dahi edemeyeceğiniz girişimlerde bulundu. Sadece bu kadarını söyleyeyim. Açmam etik olmaz, özel görüşmeler çünkü. Ne istesek yapacaklardı. Çünkü bizim bir güç olmamızı istemiyorlar. Bizim güçlü bir muhalefet yapmamızı istemiyorlar. Reddettik, parti olarak gireceğiz dedik. Seni başkan yaptırmayacağız da o dönemin mottosuydu. Yani o ayrı, çözüm süreci ayrı. Süreç konusunda samimi kaldığımızı düşünüyoruz. Diğer yandan siyasal bir mücadelemiz vardı. Siyasette kimseye güvenemezsin. Ben de geç öğrendim bunu. Sivil toplumda böyle alışmamıştım, orada işler belliydi. Siyaset öyle değil. Kendi siyasetini başkasına bağlı kılamazsın. Sen o yolda ne kadar güçlüysen, ne kadar destek alırsan o kadar etkilisindir. Biz etkili bir parti olmaya karar verdik ve başkanlığa karşıydık. Bugün de karşıyız. Bugün Türkiye, tarihinin en kötü dönemini yaşıyor. En son Yargıtay-Anayasa Mahkemesi krizini görüyoruz. (Tabii o meselede de gariplik var. Sanki anayasa ilk kez ihlal ediliyormuş gibi davranıyor muhalefet. Gerçekten inanılır gibi değil. Bu ülkede anayasaya aykırı olarak dokunulmazlık kaldırdılar. Cezaevine girenlerden biri benim. Anayasaya aykırı olarak bizim arkadaşlarımız içeri alındı. Şimdi Can Atalay için mücadele ediliyor. Muhalefet tabii ki haklı, biz de onların yanındayız ama bu ilk defa olma-

dı ki. Kürtler dövüldüğünde kimse yoktu. Demirtaş için AİHM kararı dört yıldır uygulanmıyor. Anayasaya aykırı değil mi? Leyla Güven, Musa Farisoğullarıyla ilgili AYM kararı uygulanmadı. Ben bu muhalefete inanamıyorum. Şimdikininki farkı şu: Yargıtay ilk defa suç duyurusunda bulunuyor AYM hakkında. Yoksa AYM ile Yargıtay kararları çelişik zaten. Şu âna kadar biz bas bas bağırdık 4 Kasım siyasi darbedir diye. Anayasayı dinlemiyorsunuz, Anayasa Mahkemesi'ni, AİHM'yi dinlemiyorsunuz dedik. Yanımızda kimseyi göremedik. Yazar, demokrat insanları, sivil toplumu kastetmiyorum. Şimdi bütün Türkiye, anayasaya nasıl uymazsınız diyorlar.)

“Seni başkan yaptırmayacağız” konusunda, biz o dönem bize yapılan teklifleri kabul edip böyle aktif bir siyaset yapmasaydık en fazla kırk vekilimiz olurdu, hatta otuz. Biz seksen vekille girdik.

Kürtlere ne faydası oldu diyebilirsiniz. Mücadele devam ediyor. Biz karşı tarafla uzlaşarak kendi gücümüzü zayıflatamayız. Uzlaşmak barış temelli olmalı. Çözüm temelli olmalı. Onlar uzlaşmayı bize katkı yapın diye istediler. Fedakârlık yapın dediler. Biz niye fedakârlık yapalım?

Katılımcı: “Bizim için önemli olan barış süreciydi. Erdoğan’a muhalefet yapılması gayet doğal ama devireceğiz, iktidarı devirince her şey çözülecek gibi bir yaklaşım vardı. Bu ne kadar doğrudu? Büyük bir kitleye seslenen ve etkili olan bir liderdi muhatabımız. Sonuçta Kürtler adına söylüyorum, bizden sonra MHP’yle iktidar olmaya zorlandı. Neden biz, bütün Türk halklarının savunuculuğunu yapmaya heveslendik ve kendi işlerimizi geri planda bıraktık?”

Bunu CHP yapsın. CHP’nin yerine niye kendimizi koyuyoruz ki? CHP’yle hiçbir adım atamayacağımız da ortadaydı.”

Katılımcı: “HEDEP ile AKP’nin yerel seçimler için bir anlaşma yaptığı söyleniyor. Diğer şehirlere aday gösterilirse Kürdistan’daki belediyelere kayyım atanmayacağına dair söylentiler var. Bunun gerçeklik payı var mı? Ya da HEDEP bununla ilgili nasıl bir planlama düşünüyor?”

Katılımcı: “İlk soru: Çözüm sürecinin başlaması, devam etmesi ve bitmesi sürecinde Hewler yönetimiyle bir temas oldu mu?”

Nihayetinde onlar da Saddam gibi bir zalimle savaştılar uzun süre. Askerî çatışmalar oldu, yeri geldi siyasi müzakereler yapıldı. Onlardan buraya bir tecrübe aktarımı olabilir miydi? Güvensizlik ortamının sona erdirilmesi açısından Hewler yönetimine bir rol düşüyor muydu?

İkinci soru: Kürtler için Türkiye'nin demokratikleşmesi gerçekten önemli miydi? Yani Kürtlerin hakları, Kürt vatandaşlarının çekmiş olduğu çilenin çözümü Türkiye'nin demokratikleşmesi miydi? Demokratikleşme çabasının bedelini hep Kürtler ödedi çünkü. Ülkenin geri kalanı bu demokratikleşme için mücadele etti mi?

Özellikle çözüm süreci sonrasında Türkiye'de Kürt olmak bu kadar zor olmuşken Kürt olmayanlar demokratikleşme adına ne yaptılar?"

Katılımcı: *"Mücadele devam ediyor dediniz. Bir barışa çağrı varama Türk toplumunda bu barışa çağrıya karşı korkunç bir sessizlik, korkunç bir duyarsızlık var. Bu çağrıda bir metot değişikliğine ihtiyaç var mı sizce? Türkiyelileşme hareketi bugün tartışılıyor. Biz bu Türkiyelileşmeyi bırakıp acaba artık Kürdistanlı mı olmalıyız? Biraz daha radikalleşmeli miyiz? Bunu tartışmalı mıyız? Türkiye'nin doğusunda, Kürt illerinde yaşanan katliamlara Türkler her zaman sessiz kaldı. Roboski katliamı yaşandı, birkaç gün sonra Türkiye'de yılbaşı kutlamaları yapıldı. Maçlar oynandı, konserler verildi. Böyle bir ikiyüzlülük, duyarsızlık varken biz niye Türkiyelileşelim? Biz niye radikal Kürt hareketinden vazgeçtik? Buna bir cevabımız var mı acaba?"*

Katılımcı: *"İlk soru: Çözüm süreçlerinde üçüncü göz çok önemlidir. İmralı notlarında da Öcalan ve Erdoğan'ın üçüncü bir gözü istemediğini fark ediyoruz. İngilizler devreye girmeye çalışmış, tutum almışlar. Acaba başka bir kanal açılması için sizden daha fazla öneri gidebilir miydi? Öcalan da Erdoğan da çok güçlü liderler. Bu yüzden bazı şeylerin kendi kontrollerinde kalmasını istemiş olabilirler. ABD'nin de sürecin içerisinde yer almamasının olumsuz etkisi olmuş olabilir. Orada da başka bir kanal açılabilir miydi?"*

İkinci soru: Erdoğan da canlı yayında, biz çözüm sürecini yürütüyoruz ve oylarımız düşüyor, yine de buna devam edeceğiz dedi. Onlar da iktidarı koruma konusunda bir motivasyona sahipler ama sürece sahip çıkma ve devam etme konusunda sanki sizden bir nebze daha iyi yönettiler süreci. İktidar gücünün verdiği bir özgüvenden kaynaklanıyor da olabilir bu. HDP'nin aynı zamanda kendi ideolojik kurgusu, motivasyonu ve kendine yüklediği görevlerle seçim kampanyasında öne çıkan seni başkan yaptırmayacağız mottosu... Burada bir dengesizlik yok muydu? Son olarak, önceki sürecin onuncu yılını bitirdik. Şimdi yeni koşullardayız ve HEDEP'in bütün tecrübelerle birlikte güncellediği, çözüme, barışa dair yeni bir yol haritası var mı?"

Yerel seçimler konusundan başlayalım. O tartışmalar hep olur. Bizim de kulağımıza geliyor, anlaşılabilir kayyım atanmayacak gibi. İttifak yapma ya da yapmama konusunda bir tavrımız yok. Zaten kongremiz yeni oldu. Diğer konuları henüz tartışmadık bile. Ağır basan görüş, kendimiz girelim şeklinde. Halk da böyle istiyor örgütlerimiz de bizler de. Ama karar değil, değişebilir bu. Ne CHP'ye ne de başka bir partiye hiçbir minnetimiz yok.

Hewler'le görüşme konusu... Görüşmeler oldu tabii ki. Şimdi de görüşmek için çaba gösteriyoruz. Maalesef karşı taraf buna pek karşılık vermiyor. AKP'yle daha yoğun görüşüyorlar. AKP'nin bize yaklaşımı, onların da bize yaklaşımını değiştiriyor. Geçen yıl Süleymaniye'ye gitmiştim. Kubat Talabani'yle, diğerleriyle görüştüm. Hâlâ randevu almaya çalışıyoruz. Barzani'yle, diğerleriyle ulusal birlik konusunda girişimlerimiz var. Onu demek istiyorum. Ama onlar başka bir noktadalar şu anda. Görüşme olamıyor. Çözüm süreci dönemindeyse sık görüşmeler oldu.

Bizzat kendim kaç görüşmede bulundum. Hatta Demirtaş tutuklanmadan önce son görüşme olmuştu. Diyaloglar iyiydi. Ama bu konuda AKP'yle olan temasları, işbirlikleri sonuca etki etti. Şu anda iletişim kopuk. Süleymaniye'yle iletişimimiz var ama.

Diğer konu, Kürtler için demokratikleşme önemli mi? Ne kadar önemli? Demokratikleşme olmadan biz nasıl devam edebiliriz... Türkiye'nin geneline ayrı, sadece Kürtler için düşünebilir miyiz demokratikleşmeyi?

Tabii ki metot değişikliği, yöntem değişikliği olabilir. Biz Türkiye'nin her tarafına hitap etmek, Türkiye partisi olmak istiyoruz ama birinci sırada her zaman Kürt Meselesi var. Bizim partimiz açısından stratejik bir mesele bu. Yani Kürt partisi olalım, bundan sonra sadece Kürtlere hitap edelim gibi bir taktik değişimi olmayacak. Stratejik bir mesele bu. Programımız, tüzüğümüz var. Zaman zaman Kürt Meselesi'ne yönelik çözüm ve bu konudaki tartışmalar öne çıkar, diğer tartışmalar geriler. Bu zaten oluyor. Şunun altını çizmek lazım, şu anda AKP ve devletin en çok istediği şey bizim sadece Kürt Meselesi'yle ilgilenmemiz. Bizi ısrarla oraya itiyorlar. Kürdistan'da, Diyarbakır'da, Mardin'de kalmamızı, Ankara'ya, İstanbul'a gelmememizi istiyorlar. Gerçekleri her tarafa anlatmamızı istemiyorlar. Biz de tam tersini savunuyoruz. İstanbul en büyük Kürt kenti değil mi? İzmir, Antalya, Adana, Mersin... Orada da ağırlıklı Kürtlerden karşılık alıyoruz ama Türklerle ve diğer kimliklerle birlikte siyaset yapma meselesi de stratejik bir mesele. Metot deği-

şikliği tabii ki her zaman tartışılır. Bu MYK'da da zaman zaman tartışılıyor. Şu an somut olarak bir metod değişikliği adımımız yok.

Bu seçimden sonra, başarılı olmadığımız seçimden sonra binlerce halk toplantısı oldu. Bu soruların benzerleri oralarda da çokça geldi. Bunlar tartışılıyor ve her zaman tartışılmalıdır zaten. Kürt kadını olarak gençken de bunları tartışırdık. Biz ne kadar milliyetçiyiz, kimliğimize, dilimize ne kadar sahip çıkıyoruz... Böyle tartışmalar olurdu üniversite gençliği arasında. Ben her zaman Kürtlerin yeterince milliyetçi olmadığını düşünenlerdendim. Son zamanlarda karşılıklı bir artış var bu konuda, daha önce de söylediğim gibi. Bir yere kadar iyidir. Ama o yer aşılmıca çok da iyi olmayabilir. "Zehri yapan dozudur," derler ya, biraz öyle.

Özgürce, diğer uluslararası deneyimlerden de faydalanarak demokratik bir toplum yaratma hedefimiz var. Sadece Kürt olalım yeter, demokrasi olmasın, hak, özgürlük olmasın diyebilir miyiz? Böyle bir yerde yaşayabilir miyiz? Bu yüzden demokratik bir siyaset diyoruz, demokrasi mücadelesi diyoruz. Tüm konulara böyle bakıyoruz. Kürdistanileşmeye de böyle bakıyoruz. Kürdistan tartışmasını hep yapacağız. Bundan geri adım atmayacağız.

Erdoğan ve Öcalan'ın görüşmelerde üçüncü göz istememesi meselesi... Öyle bir hissiyat veriyor, evet. O görüşmelerde bence de eksik noktalardan biri oydu. Başarıya ulaşmamış Oslo Süreci'nden kalma bir travma da olabilir. Üçüncü göz bana göre olmalıydı. Bir hakem gibi, sözlerin yerine getirilip getirilmediğini denetleyecek bir birim olmalıydı.

AKP süreci daha mı iyi yönetti? Erdoğan'ın oy kaybına rağmen devam edeceğini söylemesi hiç yapmadığı bir şey. Oy kaybetse de güçlüyüz diyen bir profili var normalde. Aynı dönemde Davutoğlu'nun çıkıp 10 Ekim'den sonra oylarımız arttı demesini de unutmamalım ama. Gaf değil o, gayet bilinçli. Kamuya yansıtılmayacak, bilinçaltından kaçan bir söz aslında. AKP o dönem destek alamadığı için, daha fazla oy alamadığı için süreci bitirme yoluna girdi. Kürtleri AKP'ileştireceğiz, daha çok destek alacağız, HDP baraj altında kalacak sanıyorlardı. Benim kendi yorumlarım, gözlemlerim bunlar tabii.

Yeni yol haritası konusuna da değineyim. Şu an tecride karşı bir kampanya yürütülüyor. Çünkü İmralı olmadan süreci canlandıramayız. Silah, çatışma konusunda kimse bir şey diyemez. Çözüm için mutlaka silahlı güçlere dair bir gelişme olmalı. Tecrit de tam bu nedenle uygulanıyor zaten. Öcalan'la görüşmeler olmalı diye güçlü bir kampanya yürütülüyor şu anda. Yandaş med-

ya ve diğer basına yansımıyor ama görüşmelerimiz, temaslarımız da devam ediyor. Nasıl yapabiliriz, ne yapabiliriz, o konuda da bir çaba var. Önümüzdeki günlerde umarım bir şeyler elde ederiz.

Katılımcı: “Kadınların çatışma çözümü ve barış inşasına katılımının sağlanması için Kürt kadın hareketinin de o dönemde çabası olmuştur. Hatta Kürt Kadın Özgürlük Meclisi (KÖM) kurulmuştur. Ülkenin neredeyse her yerinden temsilcileri vardı. Kürt kadın hareketi, Kürt hareketi içinde örgütlenerek bağımsızlaşma ihtiyacı duyan kadınların oluşturduğu bir hareket. Bu hareketin en radikal denebilecek temsilcilerinden Ceylan, müzakere süreçlerinde İmralı’ya gönderilebildi, müzakerelere dahil edildi ve kadınların taleplerinin oraya taşınmasını sağladı. Fakat bu çatışmalı sürecin başlamasıyla birlikte her şey gerçekten dondu ve geriye gitti. Erkekler masayı devirdi ama kadınların AKP’li kadınlarla, örgütlü AKP’li kadınlarla bir teması oldu mu ya da olabilir miydi? Ya da AKP içerisinde bağımsız, kendi gündemini oluşturabilecek örgütlü bir kadın yapısının varlığından söz etmek mümkün mü? İstanbul Sözleşmesi’nin feshi sürecinde AKP etrafında örgütlenen kadın kurumlarının ilk önce kendi görüşlerini ifade edip bu konuda kendi içlerindeki gerilimden sonra nasıl geri adım attıklarına da tanıklık ettik. Bu konuda kadınlar bu masanın yeniden kurulması için itici bir güç olabilir miydi?”

Katılımcı: “Bugün en büyük sorun aslında hepimizin minör depresyon taşıyor olması. Herkes çok öfkeli. Ötekiyle iletişime geçmeyi bırakın, uzlaşmayla ilgili hiçbir alanımız, tanımımız yok. Biz nasıl sakinleşeceğiz? Ekonomi gerçekten berbat, politika en azından benim kuşağım için artık bir şey talep edilemeyecek durumda. Üstüne pandemi yaşadık. Sonra deprem. Geleceğe dair umudumuz tekrar nasıl yeşerecek, ötekiyle tekrar nasıl iletişim kuracağız?”

Katılımcı: “Çatışma ve çözüm sürecinde muhalefet partilerinden bize ne diyemeyecek durumdayız. Özellikle CHP’yle de gerekirse bir müzakere yürütülmesi gerektiğini düşünüyorum. Zamanında Kemal Kılıçdaroğlu, çatışma ve çözüm süreci mezusunu meclise getirelim demişti. Bence o da çok önemliydi. Şimdi CHP’de de bir değişim yaşandı. Sayın Özgür Özel lider oldu. Dokunulmazlıkların kaldırılmasına hayır oyunu verenlerden biriyim ben dedi açıklamalarında. Selahattin Demirtaş’a ve Selçuk Mızraklı’ya selam gönderdi. Siz bu değişimi nasıl okuyorsunuz? Özgür Özel de aynı gelenekten geldi deyip bırakmamak gerektiğini düşünüyorum. CHP’yle olan diyaloga nasıl bakarsınız, bu değişimi nasıl yorumluyorsunuz? Elbette ki Kürt halkı hiçbir başka siyasi partinin iradesine bağlı kılınmadan kendi mücadelesini verecek ama onlar da birer etken. O yüzden bu meselenin tartışmaya açılması gerektiğini düşünüyorum.”

Katılımcı: “Bir gerilla, bir askeri kurtardığı zaman size insanlığı öğreteceğiz demişti. Neden demokrasi getirmek, insanlık öğretmek bize düşüyor? Biz işgal altındayız, biz yokuz, bizi görmüyorlar, tanımıyorlar. Buna rağmen biz insanlık öğretmeye çalışıyoruz. Bunun beyhude bir çabaya dönüştüğünü görüyoruz.

Suriyeli mülteci Kürt kadınlarla göç deneyimlerini konuştuğumuzda önce Suriyeliyim diyorlar, sonra düzeltip Kürdistanlıyım diyorlar. Neden Barzani bize bir şey yapmıyor, hepimiz bu kadar yok edilirken, şu an temsilcimiz onlarken neden bizimle ilgilenmiyor diyorlar.

Kısacası, parti olarak metot değiştirmeyi düşünmüyor musunuz?

Kürdistan’la ilgili bir politika tercih etmez misiniz?”

Katılımcı: “Çözüm sürecinde Kandil’e sizin heyetiniz gitti. O heyette neden diğer muhatabınız, Ak Partililer yoktu? Neden sadece HDP ateşten gömleği giydi? Kandil’deki fotoğraflarda sadece HDP’liler var ve sırf bu yüzden yargılanıyorlar. Hem İmralı’daki görüşme fotoğraflarında hem Kandil’deki fotoğraflarda Ak Partililer neden yoktu?”

Katılımcı: “HEDEP olarak Batı Anadolu toplumunu barış sürecine hazırlamak gibi bir düşünceniz var mı? Ya da bir projeniz, bir çalışmanız var mı? Varsa da bu gerekiyor mu gerçekten?”

Kadınlara ilişkin şu istatistiği vereyim: 1990-2012 arasında 102 barış sürecine aktif katılanların sadece %8’i kadın. İmzalayıcıların %3’ü, arabulucuların %3,2’si, görüşmelere tanık olarak katılanların sadece %5,5’i. Kadınların en yoğun katılım sağladığı ülkeler Kenya, El Salvador, Hırvatistan, Guatemala, İrlanda, Afganistan, Uganda. Diğer ülkelerde %5’in altında kadınların katılım oranı.

Kürdistan’da çözüm sürecinde Kürdistanlı kadın özgürlük hareketinin gerçekten çok büyük mücadelesi var. Ceylan’ın o dönem kabulü bile aslında çok önemli bir gelişmeydi. Ben de KÖM’deydim. Barış sürecine hazırlık için İstanbul’da, Diyarbakır’da çok önemli toplantılar yaptık. Bu işe de kadınlar el atmalı zaten. Kadınlar olmadan barış süreçleri eksik kalır. Çünkü savaştaki kadınların rolleri, yaşadıkları, ödedikleri bedellerle birlikte, kadınların irade olarak da o süreçte olmaları, amasız fakatsız olmaları gerekiyor. Biz HEDEP olarak kesinlikle bu konuda kadınların hayatın her alanında olduğu gibi barış sürecinde de aktif bir rol alması gerektiğini savunuyoruz. AKP’li kadınlarla temas etmek istiyoruz. Ben ediyorum da zaman zaman. Barış süreci için değil sadece, genel olarak da. Ama maalesef kadın olmak, sadece kadın olmak olmuyor.

Yani kadın bakış açısı başka bir şey. Kadın bilinci, kadın özgürlüğü, eşitlik mücadelesine yaklaşım gibi konularda bizden çok geri noktadalar. Yaklaşımları çok farklı. Konuşmalardaki tutumlarına inanamazsınız. Biz meclisteki bütün kadınların barış da dahil birçok konuda birlikte işler yapmalarını önerdik, hâlâ başaramadık. Siyaset öne çıkıyor, partiler öne çıkıyor. Herkes kendi gözlüğünü takıp geliyor. Kadınlar itici güç olabilir ama o birlikte hareket etmeye, birlikte söz kurmaya çok yanaşmıyorlar. Geride duruyorlar. Reisleri ne derse o oluyor.

Biz nasıl sakinleşeceğiz, nasıl iyi olacağız? İçtenlikle söylüyorum, benim formülüm mücadele etmektir. İyi olmak için çalışmak gerekiyor. Mücadele etmek gerekiyor. Kendimi kötü hissettiğim zamanlarda bir şey okumak, bir arkadaşıyla sohbet etmek, bir iş yapmak daha iyi hissettiriyor. Bu kötü olma halini aşmak için motivasyon gerekiyor. Bu da mücadele etmek, direnmek, yazmak. Herkesin yapabileceği işler vardır. Bazıları yazarak direnir, bazıları örgütlenerek, bazıları dernekte çalışarak, bazıları partide çalışarak, bazıları sizin gibi tezler hazırlayarak. Ama iyi olmak zorundayız. Gitmemek için, bu topraklara huzuru, barışı getirmek için, hakikaten demokratik bir ortam yaratmak için mücadele etmek dışında bir yol bilmiyorum.

Batı toplumunu hazırlamak... Ben Erzurum'da başarısam olacak. Küçük küçük gidiyorum onların alanlarına. Kürtlere yönelik düşmanlığın yüz yıllık arka planı var. Ama çabalamak gerekiyor, inanıyorum. Bunun yolu da basın yayın organlarını bizim aktif kullanabilmemizden geçiyor. Mesela çözüm sürecinde CNN, Habertürk en çok çıktığım kanallardı. Haftada iki kere asgari gidiyordum, çoğunu reddediyorduk. 2015'ten sonra bir kere 5 Haziran patlamasından sonra katıldım. En son odur. Hatta Aysel Tuğluk'un annesinin vefatı sebebiyle Kübra Par beni özel çağırıldı. Bir buçuk saatlik çekim yaptılar. Cenazeye saygı, Kürt Meselesi konuştuk, çok da iyi bir kayıt oldu. İki gün sonra yayınlacaklardı, yayınlamadılar. Çok sinirlenmiştim. Gazeteciyi aradım kaydı istemek için, çok özür dilerim dedi. Böyle bir sansür var. Bunun yolu bu sansürün kalkması. Çünkü temas en çok orada olur.

Toplumun barış sürecine hazırlamadan başladı süreç. Aslında Kürdistan'da Kürt halkı her zaman barış talep ediyor. Biz hazırız ama onlar hazır değil. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar acı çeken kadınlar, anneler bu kadar istekli bir barış savunucusu olmuyor herhalde. İntikam yerine barış istiyor, onurlu bir barış istiyor. Diğer tarafı hazırlama konusunda önümüzdeki engelleri aşma metodlarını tartışmalıyız. Birçok şehre gidemiyoruz, tanınan birini gönderemiyoruz. Çünkü orada her an bir saldırıya maruz kalabilirsin. O yüzden zemini iyi yoklamak lazım.

Heyette neden AKP'liler yoktu? Biz Kürt tarafı olarak daha çok istiyoruz. Onlar bizim kadar istemiyor. Hem İmralı hem KCK bize güveniyordu. Yani ortak devlet de o güveni kendince göstermiş oldu. İmralı'da onlar da var. Sorduğunuz ben-
ce önemli bir nokta, kendi adıma bunu düşüneneğim. Neden onlardan biri yoktu? Aslında daha etkili olabilirdi. Onlar da görmüş olurdu ortamı, teması, samimiyeti. Ya da sorumluluk hissederlerdi. Ama bunu o zaman kabul etmediler, nedenini bilmiyorum. Zorlamak lazımdı belki de.

Özgür Özel'le dört yıldan fazladır mevkidaşız. Çok yakın çalıştık, yakından tanıdığım bir isim. Daha genç, daha atik ama belirli bir ideolojik temeli yok. Ama sempatikdir Özgür. Temasımızın en yoğun olduğu, en çok sohbet ettiğimiz CHP'lilerden biri. Çok hareketlidir. Her zaman görüşüyorduk, yine görüşmeye devam edeceğiz. Kötüdür, iyidir demek istemiyorum ama CHP açısından galiba iyi. Ecevit'ten sonra ikinci defa oluyor sanırım kurultayla değişim CHP'de.

Ne kadarına cesaret edebilir, doğrusu henüz öngöremedik onu. Ama kendisi tek başına elini masaya vurma iradesine sahip değil.

Cemalettin Kani Torun

2011'de Somali büyükelçiliğine atanmadan önce İngiltere'deydim. Şöyle bir ortamda başladım oradaki görevime: Önceliğimiz sağlam bir bina bulmaktı çünkü kurşun değmemiş, savaşta zarar görmemiş bina çok azdı. Bir tane bula-bildik. Elçiliği açtığımızda bulunduğumuz bölgenin üç kilometre ötesi Eş-Şebab örgütünün kontrol noktasıydı. Oradan ötesi Eş-Şebab bölgesiydi çünkü ülke bölünmüştü. Her akşam karşılıklı havan topu atışlarıyla çalışmaya başladık. Orası canlı bir bölge. Ulaşım şartları da zor. Bazı noktalarda *airstrip* dediğimiz uçuş pistleri var. Uçakla o pistlerden ulaşım var, karayolunu kullanma şansı yok. Bu süre içinde, normal büyükelçilik faaliyetleri dışında birkaç ana görevimiz daha vardı. Malum, o dönemde ciddi yardım faaliyetleri yürütülüyordu. Onları en azından koordine etmek gerekiyordu. Ama esas olarak yıkılan devlet yapısının yeniden yerleşmesi, tekrar yeni devletin kurulması gerekiyordu. Çünkü yirmi yıllık iç savaş sonrasında devlet diye bir kurum kalmamıştı. Durumun vahametini anlamak için bir örnek vermek gerekirse ülkenin dışişleri bakanlığında bakan dahil altı kişi çalışıyordu. Diasporadan gelmiş, İngilizce bilen bir uluslararası ilişkiler mezunu vatandaşı, müsteşar olarak çalışıyordu. Ta eski diktatör zamanından kalma yaşlı bir protokol memuru vardı ki iş bilen de sadece oydu zaten. Üç tane de genç çocuk vardı danışman olarak. O şartlarda yeniden kurumların kurulması gibi bir görev vardı. O görevi üstlendim ama biraz şahsi olarak, kendi kendime görev edindim. Hatta bizim dışişleri, beni arabuluculuk işlerine fazla karışma diye uyarılmıştı.

İki konuda girişim başlattık. İlki, iç savaşın sona erdirilmesiyle ilgili, mevcut yönetimle örgüt arasında arabuluculuk. İkincisi de şu: Somali'de yaklaşık yirmi yıllık bir bölünme vardı. 1992'de *de facto* bağımsızlık ilan eden kuzeyde Somaliland bölgesinde yeni bir sistem kurmuş, bağımsızlık ilan etmişlerdi. Merkezî Somali ile Somaliland arasında yeniden birleşme görüşmelerini başlattık. Oradaki dinamikler farklıydı. Somali- Somaliland arasında silahlı çatışma yoktu. Tamamen siyasi bir bölünme meydana gelmişti. Beri tarafta

güneyde de Eş-Şebab vardı. Örgütle devlet arasında çatışma devam ediyordu. İki görevde de inisiyatif alıp çalıştım.

Somali-Somaliland görüşmelerine 2012'de başladık. Mart 2013'te Türkiye'ye bir heyet getirdik. Bu tarihten Temmuz 2014'e kadar üç tur görüşme yaptık. Üçü de İstanbul'daydı. Her görüşmenin sonunda bir ortak bildiri hazırlandı. (Bu tür görüşmelerde ortak bildiriler en zor işlerden biridir. Her kelimeye biri itiraz eder.) Ortak çalışma grubu kurmak, ortak işler yapmak konusundan tarafları bir araya getirdik. Belli bir mesafe de alındı. Onun sonucunda biz Somaliland'de bir konsolosluk açtık. Normalde kendilerini devlet kabul ediyorlar ama biz konsolosluk açabileceğimizi söylediğimizde kabul ettiler. Mogadişu'daki elçiliğe, bana bağlı bir konsolos orada çalışmaya başladı. Zimnen oranın parçası olduklarını kabul etmiş oldular.

Ülkenin neden ayrıldığına değinmek gerekirse şunu söyleyebilirim: Bölünmenin sonu yok. Somali toplumu, toplamda beş ayrı ülkede bulunuyor. İkinin, eski İngiliz ve eski İtalyan sömürgesinin bir araya gelmesiyle Somali devleti kurulmuş. Fransız sömürgesi Cibuti var, Etiyopya'da Somali bölgesi var, güneyde, Kenya'da Somali bölgesi var. Bunların hepsinin etnik kökeni aynı, hepsi Somalili. Hepsi aynı dili konuşuyor. Hepsi Müslüman, Sünni, hatta Şafi. Temel bölünme aşiretçilik üzerinden başlamış. 2007 sonrasında Etiyopya'nın işgali döneminde, o günkü yerel yönetim içinde güçlü olan Eş-Şebab isimli bir örgüt çıkmış ve Etiyopya'ya direnmiş. Bunun üzerine de halkta popülerlik kazanmış ve daha sonra ülkenin belli bir bölgesini kontrol eder hale gelmiş. Aslında örgütün açılımı *Hareketü's-Şebabül-Mücahidin* yani Genç Mücahitler Hareketi. Bu örgüt 2012'de El-Kaide'ye katıldı. Yerel dinamiklerle yola çıkıp sonra *franchising* olan örgütlerden. *Boko Haram* da bir diğeri. Böyle birkaç tane *franchising* örgüt var Afrika'da. Büyük ölçüde yerel dinamiklerle savaştılar. Yerelden para buldular, dışarıda belki bir kısım Somalilinin desteği haricinde destekleri yok.

Selefi bir örgüt olan Eş-Şebab'la görüşmeye başladık. İdeolojik kodlarını iyi bildiğim için gayriresmi görüşmelerdi bunlar. Manevi lider olan Şeyh Hasan Dahir Uveys'le silah bırakma gibi konularda önemli toplantılar yaptık. Sonra bu görüşmeleri Yemen'e taşıdık. O zaman Yemen daha karışmamıştı. Yemen'de onların bir temsilcisiyle oturup planlamayı da yaptık. Örgütün önemli bir kısmını kontrol eden ikinci adam, devlete teslim olacaktı. Üyeler de onunla teslim olacaklar ve siyasi parti kurup siyaset yapacaklar. Teslim olanlar cezalandırılmayacak, normal siyasi hayata geçecekler. Bunun anlaşmasını yaptık. Ama o dönemde Türkiye'nin o bölgede operasyonel çok fazla gücü yoktu.

Bu planlamayı yapınca Türkiye'nin o anlamda gücü olmadığı için biraz yavaş kaldık. Sonra bir şekilde bu sürece ABD müdahil oldu. Çünkü o bölgeleri *drone*'la onlar kontrol ediyordu. Habersiz kuş uçsa arkadan bombalıyorlardı. Sürekli kontrol altındaydı. Teslim olmayı ve siyasi parti kurma niyetiyle devlet tarafına geçmeyi kabul eden örgütün ikinci adamının –ki daha önce birinci adamıydı, sonra bir seçimle tekrar ikinci adam olmuştu– başına ödül koydu. Amerika yani CIA açıkça bu ödülü koydu ve bu anlaşmanın uygulanmasını engelledi. O isim de teslim olmadı ve o örgüt tarafında kaldı ama örgüt bölündü. Örgütün manevi kurucusu dediğim zat devlete teslim oldu. Ancak devletin ya da doğrusu Batılıların onlara önerdiği üç maddelik plan açıklandı. Direndi, ev hapsinde devam ediyor. Örgütün o zamanki ikinci adamı ise beş yıl sonra teslim oldu. Bu sefer Amerikalıların kontrolündeydi her şey. Siyasete girdi, şu anda mevcut kabinede bakan. Hatta ben bunu partide anlattım, tabiri caizse Murat Karayılan'ın teslim olup da şu anki kabinede bakan olması gibi bir durum dedim. Millet affladı önce, nasıl böyle bir şey olur, yani bunun olmayacağını biliyoruz dediler.

Orada farklı bir siyasi olgunluk olduğunu düşünüyorum. Bizden daha rahatlar bu konularda. Bugün gelinen noktada örgüt çatışmaya devam ediyor. Ben Somali-Somaliland görüşmelerinin bir aşamasında milletvekili olduğum için devam edemedim. Ancak milletvekili olsam bile dışişlerinin kontrol ettiği bütün toplantılara beni çağırdılar. Hatta Somaliland dışında bir de Puntland federal bölgesi var, orayla merkezî yönetim arasında da bir sorun çıktı. Seçimler ertelendi. Oradaki siyasi çatışmaların silahlı çatışmaya dönmesi çok hızlı olduğu için çok çabuk tedbir almak gerekiyor. Çünkü her evde silah var. Aşağı yukarı neredeyse her mahallede birkaç tane Doçka (DÇK) var. Bunları kimse devlete teslim etmiyor. Klanlar, aşiretler kendilerinde tutuyorlar. O yüzden cumhurbaşkanı ile federal bölge başkanı arasındaki çatışmanın siyasi çatışmaya dönmemesi için o dönemde beni çağırdılar Somali'ye. Ben de, ben artık milletvekiliyim, siz oradan davet edin, meclisten izin alıp gidelim dedim. Oradan davetiye geldi, meclisten izin çıktı. Meğer bu meclis tarihinde ilkmiş, meclis bu işlere hiç karışmazmış. Hatta Sırrı Süreyya Önder bunu mecliste dile getirdi.

2018'de Türkiye'de muhalif pozisyona geçtikten sonra bu süreçlerin tamamından uzaklaşmış oldum. Somali-Somaliland sürecinin dolaylı olarak ne halde olduğunu az çok biliyorum ama aktif olarak sürecin içinde değilim. Çok fazla ilerletemediler. Benden sonra hiçbir topluluk ortak bildiri yayınlanmadı maalesef. Şu anda da donmuş vaziyette. Eş-Şebab'la savaş da hâlâ devam ediyor.

Bizim o dönemdeki rolümüzün tabii ki bir bedeli vardı. Özellikle örgütün bölünmesine yol açtık diye büyük bir öfkeyle karşılaştık. Saldırıya uğradık, polis memuru, koruma memuru şehit oldu. O tür sıkıntılar da çektik. Eş-Şebab çatışmaya devam ediyor. Örgütün içindeki bu tür görüşmeleri reddeden radikal kanat güçlü olduğu için şu anda bir görüşme olduğunu zannetmiyorum. Bildiğim kadarıyla yok. Hâlâ yakından da takip ediyorum. Şu anki kabinede içişleri bakanı dahil birçok yakın arkadaşım var. Benim için bir tür görev oldu. İstemesem de problem olduğunda bir şekilde müdahil olmak zorunda kalıyorum.

Katılımcı: “Eş-Şebab’ın talebi neydi? Bahsettiğiniz örgüt liderlerinin teslim olmaları, sonrasında bakan olmaları gibi konular... Neyi çözünce kabul ettiler? Sorun nedir ki hâlâ devam ediyor? Genel anlamda ne oldu? Sadece biri bakan olduğu için mi geçti? Yoksa hakikaten bir şeyler çözüldü mü?”

Eş-Şebab’ın amacı o bölgede bir İslam devleti kurmak. Oysa savaştıkları adamlar da çok farklı değil. Cumhurbaşkanı İhvan kökenli, kabinenin tamamı şeyh, molla. O örgüt lideri de bu kabineye bakan oldu. Ama örgüte yetmez bunlar. Kendilerine karşı çıkan bize, herkese mürtet gözüyle bakıyorlar. El-Kaide’nin tipik uzantısı. Ebu Mansur teslim olurken Selefi partiler vardı zaten. O da oraya katıldı. Dolayısıyla savaşı bıraktı, aynı amaca siyaset yoluyla erişmeye çalışıyor. Eş-Şebab bir anlamda Taliban’ı andırıyor. Savaştıkları adamlar Batılı, seküler de değil. Somali genel olarak Arap ülkelerinden daha radikal. Arabistan’da Mekke, Medine haricindeki şehirlerde tesettürlü olmayan kadını rahatlıkla görebilirsiniz ama Mogadişu’da göremezsiniz. Somali’nin herhangi bir yerinde göremezsiniz. Tamamen yasak olduğundan değil, tercih olarak. Öyle de muhafazakâr bir toplum. Beğenmediklerini kâfir sayarak öldürüyor, yeterince Müslüman bulmuyor yani.

Katılımcı: “İkinci adamın bakan olduğunu söylediniz ve Murat Karayılan örneğini verdiniz. Şu an bizde yasal olarak seçilmiş bir milletvekili dahi zor şartlarda siyaset yapabiliyorken onların bunu başarmasını neye bağlıyorsunuz?”

Türkiye’de sistem çok güçlü ve çok köklü. Yüz senelik bir maziye sahip ve çok güçlü önyargıları, çok güçlü korkuları var. Orada öyle bir şey yok, orada zaten devlet yok. Yeni bir devlet kuruluyor. O yüzden bu tür süreçler daha kolay aşılabiliyor oralarda. Türkiye’de yapıyı sarsmak daha zor. Önyargıları, korkuları açmak çok daha zor. Yani Somali’deki siyasi olgunluktan değil, devletin güçsüzlüğünden biraz. Siyasi olgunlukları şöyle var: O adamın yaptığı bombalamalarda yakını ölen insanlar vardı, görüşmelerde kimse bunu problem yapmadı, yeter ki barış olsun dediler.

Katılımcı: “Bu tecrübelerinizi Türkiye’deki barış için değerlendirmeyi düşünüyor musunuz? Yani bir aktör olarak bu sürece girmeyi düşünüyor musunuz?”

İstemekle girilmiyor maalesef. Burada birtakım aktörler var, onların onayı gerekiyor. Belki arka kapı diplomasisinde katkı sunabilirim. Bu anlamda HDP’li vekil arkadaşlarla zaten görüşüyoruz. Öbür tarafta da bu anlamda bir ışık görürsek elimizden geleni yaparız. Elbette ki başka bir yerde uğraşırken niye kendi ülkemdeki sorunu çözmek için uğraşmayayım! Ayrıca ben buralarda, Nusaybin’de çalıştım. O zamanlar farklıydı, şehirlerde çok fazla konuşulmuyordu bazı işler. Ama ben meseleyi en çok burada, yerinde görerek kavradığım için önyargılarım olmadı. Bu anlamda elimden gelen her şeyi yapacağımı arkadaşlarımla hepsi biliyor. Ak Partililer de biliyor HDP’liler de. Eğer bir fırsat olursa elbette, neden olmasın.

Katılımcı: “Üçüncü göz konusunu sormak istiyorum. Somali’de Türkiye üçüncü göz anlamında bir rol oynuyor. Üçüncü gözün ne kadar katkısı olur bu çalışmalara, bu sürece? İkincisi, Amerika niye bozdu bu işi?”

Üçüncü gözün katkısı olur tabii, orada Türkiye’nin de katkısı çoktu. Çünkü Türkiye orada birçok açıdan önemsenen bir aktör. Somali’de kime sorarsan sor, Türkiye meşru bir aktördür. Bir önceki cumhurbaşkanı döneminde Katar’la Birleşik Arap Emirlikleri arasında kriz çıktığında, Birleşik Arap Emirlikleri’nden Muhammed Bin Zayed, Sisi’yle görüşmeye geliyor. Orada Somali cumhurbaşkanını çağırıp üç şart koyuyorlar önüne. Birincisi, İhvan’la ilişkiyi kesmesi. İkinci bir şart daha söylüyor. Üçüncü de Türkiye’yle ilişkileri kesmesi. Karşılığında ekonomik vaatler. Somali cumhurbaşkanı, ilk ikisini yaparım, üçüncüyü yapmam, onu yaparsam Somali’ye geri dönemem, Mogadişu’ya adım atamam diyor. Onun üzerine Sisi de, Somalililer her konuda tartışırlar, iki konuda tartışmazlar, Allah’ın birliği ve Türkiye sevgisi diyor.

En zor zamanlarında Türkiye yardım gönderdi. Sadece yardım da değil, Erdoğan’ın o dönemde bizzat gitmesi çok önemli. Türkiye çukurdaki Somali’yi çıkardı, dünyaya açtı. Bugün Somali’de iyi kötü işleyen bir devlet mekanizması var. Büyük yatırımlar var. Böyle bir meşruiyetimiz vardı bizim. O meşruiyete dayanarak zaten gidip Eş-Şebab’la görüşebildik. Herhangi bir büyükelçi gitse problem olurdu. Burada böyle bir meşruiyeti olan aktörler var mı bilmiyorum.

Amerika mevzusu... Amerika kendi içinde olmadığı, kendi yönetiminde olmayan hiçbir süreci desteklemez. Orada, burası benim bölgem dedi. Siz dışarıdan gelip burada barış yapıyorum diyemezsiniz.

Katılımcı: “Türkiye, Somali’den çok kudretli bir yer olarak görünüyor belli ki. Dış politikada bazı yerlerde çok kudretli, bazı yerlerde hiç sözü geçmeyen bir ülke gibi görüldüğünü söyleyebiliriz. Biz bu kudreti neden iç işlerimize yansıtamıyoruz? Somali’deki Türkiye algısını neden Türkiye’deki Türkiye algısına çeviremiyoruz?”

Türkiye gibi bir ülkenin sadece iç işleriyle ilgilenmek gibi bir lüksü yok. Türkiye büyümek zorunda. Yani bir mekân-etki alanı anlamında etkisini artırmak zorunda. Çünkü Biz İskandinavya’da yaşamıyoruz. Bir komşumuz Finlandiya, bir komşumuz İsveç değil. Böyle bir coğrafyada Türkiye dış siyaset anlamında da çok taraflı bir politika uygulamak zorunda. Aynı anda farklı bölgelerde direnç noktaları oluşturmak zorunda. Bir gün Türkiye’nin başı sıkıştığında bu tür direnç noktaları destek olur. Balkanlar bir direnç noktasıdır, Orta Asya’da, Kafkaslar’da bir direnç vardır. Güneyde de Ortadoğu’da da direnç noktaları oluşturacak.

Somali’ye gönderilen paranın tamamı vatandaşın parasıydı. 2011 Ramazan’ında bir yardım kampanyası başlatıldı. Türkiye’nin ekonomik olarak çok iyi zamanıydı. 550 milyon TL yardım toplandı halktan. Bunun o günkü karşılığı 300 milyon dolardı. Bu, Somali için büyük bir paraydı. O parayla biz altyapıya yatırım yaptık, yollar, okul, hastane, yardım faaliyetleri... Yirmi yıldır orada hiç kimse bu işleri yapmamışken Türkiye’nin bunu yapması bir meşruiyet oluşturdu. Türkiye’nin de uzun vadede önemli kazanımları oldu. Sonrasında çok büyük paralar vermedi Türkiye. Ne yaptı? Yatırımcı götürdü. Türkiye’nin yaklaşık 300 milyon dolar ihracatı var artık. Onun haricinde mesela benim zamanımda başlanan, hemen sonrasında bitirilen bir üs var. Şu anda Türkiye’nin orada bir askerî üssü var. Ne işimiz var oralarda diyebilirsiniz ama sonuçta uluslararası ilişkilerde bunlar önemli. Türkiye gibi imparatorluk vaadindeki, büyük devlet olma iddiasındaki bir ülke için bunlar önemli.

Diğer soru... Ben de hep söylüyorum konuştuğumda. Bunları yapıyoruz, kendi vatandaşlarımızı niye memnun etmiyoruz? Yani kendi vatandaşlarımız olan Kürtler niye burada memnuniyetsiz durumda? Bunu konuşalım. Kürtçe konusundaki fikirlerim açık, her yerde söylüyorum bunu. Partide de dışarıda da bazen çok ağır eleştiriler olmasına rağmen. Türkiye bunları aşmak zorunda. Aşılmasının en önemli sebebi tarihsel korkuları. Yüz yıl önce bu korkuların bir maddi sebebi vardı, anlıyorum. Cumhuriyeti kuran kadro ülkenin parçalandığını, işgal edildiğini görmüş, o travmayı yaşamış. Dolayısıyla o psikolojiyi anlıyorum. O gün o korkuların belki maddi anlamda anlaşılabilir sebepleri vardı. Yüz sene sonra bugün Somali’de üs kurmuş, Katar’da üs kurmuş, orada

burada şunu yapan bir ülke için bu korkuları aşmak gerekiyor. Biz de zaten onun için meclisteyiz. Türkiye'nin başka coğrafyalardaki insanlarla kucaklaşması güzel. Ama bu korkuların da aşılması gerek. Aynı kültürü yaşadığımız insanlarla da ama önce vatandaşlarımızla uzlaşalım.

Katılımcı: “Genel seçimler öncesinde Ahmet Davutoğlu’ndan Kürt Meselesi’yle ilgili önemli sözler dinledik. Birçok siyasi partiye göre daha cesur ve daha yapıcı belirlemeler, tespitler içeriyordu. Gelecek Partisi için Kürt Meselesi’nin, Kürdistan meselesinin, siyasi ve barışçıl çözümü stratejik öneme sahip midir? Bunun için somut bir yol haritanız var mı? Şu tarihte, şu aktörlerle şunları yapmak istiyoruz, hedefliyoruz gibi bir planınız var mı?”

Ben buraya parti adına gelmedim, Kani Torun olarak geldim. Ama şunu söyleyeyim, biz partideki daha ilk metne Kürtçenin eğitimde kullanılması ifadesini koyduk. Epey ileri bir adımdı. Benim daha ileri görüşlerim var anadilde eğitim konusunda ama oraya kadar koydurabildik. Orada da birtakım dengeler var, her partide olduğu gibi. Davutoğlu’nun on madde açıklamasındaki on madde de Kürt Sorunu’yla ilgili. Hakkını yememek lazım, birçok partiden çok daha ileride bir açıklama. Gerçekçi olmak gerekirse şu anda “çözüm süreci” türünde yeni bir süreç zor. Şu anda yapmamız gereken şey, öncelikle herkes için demokrasi, özgürlükler ve insan haklarının yaygınlaştırılması. Buradan belki Kürt Sorunu’nu yeniden gündeme getirebiliriz. Maalesef Türkiye 2013’ün çok gerisine düştü şu anda. 2013’te söylenenleri şu an kolay kolay söyleyemezsiniz. Gelecek Partisi’nin ilk gündemi ülkenin demokratikleşmesi. Elbette Kürt Sorunu bunun bir parçası. Ama zaten muhalefetteki bir partinin, onun vekilinin yapabileceği şeyler sınırlı. Kişisel fikrim, Türkiye Kürt Sorunu’nu çözme anlamında belli bir fırsatı yakalamış durumda şu anda. Burada sorun iktidarın ayağına pranga takan ortağı. O pranga çıktığında iktidarın çok daha rahat davranabileceğini düşünüyorum. Ama biraz kişisel hayal kırıklıkları da rol oynuyor çözüm sürecindeki. Bunu da anlayışla karşılamak lazım. Ben bu anlamda umutsuz değilim. Siyasetin bir şekilde bu işi çözebileceği kanaatindeyim. İkna faaliyetine devam etmemiz gerekiyor.

Şu anda Türkiye sınırları içinde bir terör eylemi yok. Bu önemli bir fırsat. Diyarbakır’da, İstanbul’da bomba patlarken barış yapalım demek biraz daha riskli oluyor. Ama şu anda psikolojik anlamda ideal bir ortam var. Bu ortamın kullanılması gerek. Dediğim gibi, iktidarın henüz bu konuda hazır olmadığını düşünüyorum. Mevcut sistemde bizim parti olarak ne dediğimiz çok önemli olmuyor. Bizden daha büyük bir grup olarak HDP söylüyor, CHP’nin çok fazla

söylediği yok. Sonuçta duvara çarpıp geliyor sözler. İktidar partisinin bu konuda siyasetini değiştirmeye çalışmamız gerekiyor. Eğer seçim kazanılsaydı başka şeyler konuşacaktık. Şu anda beş sene Ak Parti iktidarda. Yapabileceğimiz tek şey Ak Parti'nin bu konuda direksiyonunu kırdırmak. Başka da çaremiz yok. Kırarmı direksiyonu dersanız, en zor zamanlarda bile iflah olmaz bir optimistim ben. Öyle olmasa iç savaşın ortasında burayı düzeltereğiz diyemezdim. Her gün bomba patlıyordu etrafımızda. O açıdan ben hiçbir şekilde ümitsiz değilim.

Tabii bu, iktidarın kendini daha güçlü hissettiği bir dönem. Mücadelede önde olduğunu düşünerek daha üstten yaklaşabileceğini düşünebilirsiniz. Oysa güçlü hissettiği için o hakları verme konusunda daha rahat olacak. Zaten hiçbir devlet, örgüte ben silahla bu hakları aldım dedirtmez. Tam tersine, devlet güçlü olacak ve bu iş bitti, bundan sonrasını ben yapabilirim diyecek. Yani devlet bunu silah zoruyla yapmış olmayacak. Gerçekten siyasetle yapmış olacak.

Kendi taleplerini dayatmasından korkulabilir ama bir orta yol bulunacak. Maksimalist bir çözüm mümkün değil, herkesi memnun eden bir çözüm bulunmaz. Ama büyük çoğunluğu mutlu edecek bir çözüm bulunabilir. Bakın, içişleri bakanının değişmesi bile bu bölgede bir umut yarattı. Bu az buz iş değil. Umutsuz olmayalım.

Katılımcı: “Geçenlerde Abdullah Gül, zamanında Kürt Meselesi’ni Türkiye içerisinde, ulusal çerçevede çözebilirdik; bugün artık Kürt Meselesi uluslararası bir meseleye dönüştü dedi. Siz de böyle düşünüyor musunuz? Özellikle Suriye’de, Irak’ta, İran’da ne olacağına dair belirsizlikler var. Ortadoğu’da yeni bir savaş endişesi var. Kürt coğrafyasının her dört parçadaki mevcut durumu göz önüne aldığımızda Türkiye’nin kendi Kürtleriyle ilgili çözümünü bu uluslararası dengelerle okumak zorunda değil miyiz? Kürt kamuoyunda çözüm sürecinin bitişine ilişkin yaygın kanı şöyle: PKK ya da devlet bitirmedi. İktidar bitirdi. Türk devlet aklı, özellikle Rojava’daki gelişmeler ışığında bitirmek zorunda kaldı. Çünkü Türkiye’nin içinden taşan bir durumla karşı karşıya kaldı. Nusaybin’de insanların sınırları delik deşik edip Rojava’ya geçişiyle karşı karşıya kaldı. Kobani meselesi de aynı şekilde uluslararası bir mesele oldu. Sadece Türkiye parçasıyla sınırlı kalmayan bir meseleye dönüştü Kürt Meselesi. İyimser olduğunuzu söylediniz, sizce iktidar tek başına, sadece Türkiye Kürtlerini dikkate alıp bir çözüm konsepti oluşturabilir mi?”

Kişisel kanaatim, çözüm sürecinin bitirilmesi dış etkenlerle oldu. Somali’de nasıl Amerika bize çelmeyi taktıysa öyle. Amerika, içinde olmadığı bir barışı istemedi. Ağustos 2013 sonu itibarıyla PKK’nın bütün savaşçıları ülke dışına

çıkarması gerekiyordu ama nasıl olduysa çıkarmadı. O saatten sonra sürecin şekli değişti. O dönemde Rojava'daki olaylar o kadar güçlü değildi. Zaten şu anda Amerika korumasında o bölge, Amerika'yla anlaşacağız. Şunu net söyleyebilirim, örgütün Türkiye'de her türlü silahlı çatışmadan vazgeçtiğini açıklaması oyun değiştiren bir adım olur. Siyaset çözüm bulma sanatıdır.

Katılımcı: *“Rojava’da Türkiye, Kürtlerin Özgür Suriye Ordusu içerisinde hareket etmelerini istiyordu. Kürtler Türkiye’nin bu talebini kabul etmiş olsaydı çözüm süreci aynı şekilde sona erer miydi?”*

Ermeyebilirdi. Bu işlerde maksimalist düşünerek olmuyor. Rakka'ya kadar uzanan geniş bir coğrafya SDG'nin kontrolünde. O bölgenin büyük çoğunluğu aslında Kürt de değil, Arap. Sadece bu küçük bölgeyi değil, kontrol edilen bütün bölgeyi kastediyorum. Kürt nüfus çoğunluk değil. Dolayısıyla bir orta yol bulunması gerekiyor. Burada binlerce çocuk hendeklerde, şurada burada öldü. Herkes burada dersini çıkardı bence. Devlet de çıkardı örgüt de. Ben daha makul çözümlere ulaşabileceğimiz kanaatindeyim. Umutluyum en azından. Uluslararası bağlantıları da gözeterek söylüyorum bunu. Son gelişmeler bunu biraz zorlaştırdı ama er ya da geç ortak nokta bulunur.

Katılımcı: *“Ortamın şu an yeni bir çözüm için uygun olduğunu, çatışmanın olmamasının güzel bir gelişme olduğunu söylediniz. Ama Türkiye’de bir çatışma olmayınca hem vuran hem vurulan ne yaşadığını unutuyor gibi sanki. Burada bir sorun yok mu sizce? Bir çatışma olmazsa, bir ses çıkmazsa devlet de örgüt de halk da biz barış yapalım, ortam uygun demek yerine hep susuyor. Arada çatışma olunca bir-iki barış görüşmesi yapılıyor, sanki toplumun gazı alınıyor. Yeniden her şey eskiye dönüyor. Yani bir çatışma olmayınca hiçbir adım atılmıyor sanki.”*

Barışı yapacak olan halk değil ki. Barışı kurumlar yapacak. Halkın buna hazır olup olmaması önemli. Bence şu anda yapılacak barışa Türk kamuoyunda bir direnç olmaz. Kimsenin evine cenaze gelmez artık. Bu bir avantajdır. Ayrıca şu da var, şu anda iktidar demokratik bir adım atsa; mesela Kürtçeye ilişkin olumlu bir gelişme olsa kimse bunu örgüt silahla yaptırdı diyemeyecek.

Halkta görünür bir talep olmayabilir. Her yerde aynıdır. Sonuçta bu işleri elitler yapar. Kurtuluş Savaşı'nı da okumuş kesim başlattı, halk değil. Kemal Tahir'in tespiti vardı, kaçak askerlerin sayısı askerdekilerden daha fazlaydı diye. Bir subay kadrosu ülkenin kurtarılması lazım dedi, kurtardılar.

Katılımcı: *“Türkiye’nin dış politikasında kısa vadede bir değişim görebiliyor musunuz? Amerika’yla ilişkilerin kötü olmasının bölgedeki işleri de kötüleştirdiği söyleniyor. Türkiye’nin Amerika politikası, Avrupa politikası kısa süre içerisinde değişebilir mi? Bu yönde bir emare görüyor musunuz dışişlerinde?”*

Kısa süre içinde olmasa da ortak noktaya gelinebileceği kanaatindeyim. Şu anda Amerika kendi güç politikasını bile uygulayamıyor. İsrail’in üzerine bırakmış durumda tam anlamıyla. Bu Gazze Savaşı’nın nereye evrileceğine de bağlı biraz. Belli bir aşamada, İsrail iç dinamikleri yeter artık dediğinde durmak zorunda kalacak. Savaş uzayacak muhtemelen. Uzakıkça içeride direnç artacak. Ne kadar olur bilemiyoruz. Amerika her halükârda burada İsrail’in bu işe devam etmesinden, Gazze’yi temizlemesinden yana. Bunu becerebilirler mi? Ne kadar becerebilirler? Oradaki direnişin gücüne bağlı.

Bir ortak nokta bulunacaktır. Rusya’nın Batı’yı bu kadar sıkıştırdığı bir ortamda Amerika’nın ya da Batı’nın Türkiye’yle kavga etme lüksü yok. Daha geçen hafta iki kere aynı konuşmayı yapmak zorunda kaldım. Üç tane Avrupa Birliği ülkesinin dışişleri komisyon başkanı gelmişti. Bir de Avrupa Birliği büyükelçisini ziyarete gitmiştik. Gazze konusunda Avrupa Birliği’nin tavrının utanç verici olduğunu hepsine de söyledim. Özellikle Ursula von der Leyen’in yaptıklarının, konuşmalarının kabul edilemez olduğunu. İsrail’e açık destek veriyorlar. Bize sürekli Avrupa’nın güvenliği, Avrupa’nın Rusya tehlikesi diyorlar. İsveç’in üyeliğine ret oy vereceğimi de söyledim. Avrupa için Rusya tehlikesi de benim umurumda değil artık. Eğer siz kadın çocuk demeden insanları öldüren İsrail’in kendini savunma hakkı diye tekrar edip durursanız Rusya sizi vurduğunda biz de Rusya’nın savunma hakkı deriz. Siz de o zaman düşünün dedim. Çok moralleri bozuldu. Bu yüzden Türkiye’yle ilişkilerinde biraz daha makul olacakları kanaatindeyim, böyle pervasızca gidemez.

Katılımcı: *“SDG ile Türkiye, bölgede Amerika’dan bağımsız, Amerika’nın dahil olmadığı herhangi bir anlaşma yapabilirler mi?”*

Amerika dahil olacak. Türkiye ile Amerika ilişkilerindeki gidişat o açıdan önemli. Amerika’dan bağımsız bir anlaşma yapılamaz, gerçekçi olalım.

Katılımcı: *“Gazze meselesinde ABD’nin, Avrupa’nın İsrail’den yana olduğunu görüyoruz. Küçük gruplar, sosyalistler hariç. Burada tamamen İslam fobisi mi var yoksa başka bir şey mi etkili?”*

İsrail hem Avrupa'nın hem ABD'nin oradaki uçak gemisi. ABD'nin, Avrupa'nın üssü. Orada onların adına İsrail savaşıyor. Ateşkes karşı çıkıyorlar. En büyük sorun bu. Ateşkes olursa Hamas güçlenir diyorlar. En ufak insani ara vermeyi de engelliyorlar. Tamamen ez geç diyorlar kendi menfaatleri için. İkincisi, geçmişteki suçluluk duyguları. Avrupa'nın kolektif suçluluk. Bir de İsrail'in orada ortadan kalkma ihtimali onları aşırı derecede ürkütüyor. Hoş, İsrail'in ortadan kalkacağı falan yok. Konuşurken sürekli, Hamas'ın tüzüğünde İsrail'in yok edilmesi ifadesi var diyorlar. Ayrıca Batı Şeria'da ne oluyor? Orada öyle bir dert yok, seninle anlaşma yapmışlar. Aynı muameleyi onlara da yapıyorsun. Yani Batı aslında ayağına sıkıyor. Ahlaki üstünlük iddialarının tamamı çöpe gitti. Bundan sonra Batı hiç kimseye insan hakları falan diyemeyecek. Ahlaki standartları belli oldu. Hepsini sertçe söyledim. Adam sakinleşmek için yemeğe gidelim ne olur dedi.

Altı milyon insan yaşıyor şu an orada. Fransa'da, kaç kere Paris'i yaktılar. Onun için Fransa *humanitarian pause* diyor. İngiltere mesela hâlâ direniyor ateşkes dememeye. İşçi Partisi bile ateşkes diyemiyor. Kaldı ki sol Filistin yanlısı bilinir.

Katılımcı: *"Somali'deki Eş-Şebab, gençlik örgütü. Bu barış inşası sürecinde gençler nasıl bir rol oynadı? Ya da gençlerle deneyiminiz nasıldı arabuluculukta?"*

"Genç" lafta. Çoğunluğu genç değil. Genç nüfusları da var tabii. Teorisyenlerinin çoğu kırklı yaşlarda. Çok da genç değil. Afrika'da birçok yerde şöyle acı bir gerçek var: Beyin yıkama tekniği. Kontrol altında tuttıkları bölgelerden 13-14 yaşında çocukları kamplara alıyor, ciddi bir indoktrinasyon yapıyorlar. Beyin yıkıyorlar. Çocuklar intihar bombacısı oluyor.

Orada Eş-Şebab'dan yetkililerle de görüştüm, hepsi 35 yaş üstüydü. Örgütün üst düzeyleri. Alttaki çocukların zaten herhangi bir fikri yok. Çoğu doğru düzgün eğitim de görmemiş. Cennete gitme motivasyonu bombalı yeleği bağlayıp gidiyorlar. Onlarla bir ilişkimiz yok. Ama Somali'de gençlik örgütleri var, onlarla ilişkimiz oldu. Onlar örgüte karşı tabii. Oy kullanıyorlar vs. Demokratik sistemin bir parçası çoğu.

Örgütte beyni yıkanmış 5000 genç var. Bir araba dolusu gelip saldırıyorlar. İki tane arka arkaya geldi mesela, öndeki patlattı. Arkadan beş kişi girdi, ateş etmeye başladı. Gelenlerin hepsi öleceğini biliyor. Toplam sayıları da 10 bini hiçbir zaman geçmedi. Ama gerilla olduğu için etkisi fazla. Orada gizlenmek şehir içinde de çok zor değil.

İlk kuruluşuna gidersek 1970'lerde Suudi Arabistan'a ya da Körfez bölgesine eğitime giden gençler, oradan Selefi fikirlerle döndüler. Bir kısmı Afganistan Savaşı'ndan etkilendi. Mesela bizim dönemimizde, –daha sonra öldürüldü– Eş-Şebab'ın lideri, Afganistan'da savaşmıştı. Oradan gelmiş. Uluslararası cihada da katkıda bulunan tipler, daha sonra gelip kendi ülkelerine, orada başlıyorlar. Başladıktan sonra da etraflarındaki gençleri organize ediyorlar. Belli bir bölgeyi kontrol altına alınca da zorla toplamaya başlıyorlar.

Bayram Bozyel

Türkiye’de inkâr ve çatışma siyasetinin insani, ekonomik, siyasi, kültürel ve diplomatik maliyetini rakamlarla ölçmek mümkün değildir. Bugün Türkiye’nin yaşadığı çok yönlü krizin temelinde de Kürt Meselesi’nde izlenen çatışma ve inkâr politikası yatmaktadır. Ancak bu politikanın sürdürülemeyeceği de bir gerçektir. Bu çerçevede geçen dönemde sorunun çözümüne ilişkin belli adımlar atıldı, belli süreçler yaşandı ki ben onları çok önemsiyorum. Özellikle 2009’da başlayan açılım, sonrasında 2013’te başlayan çözüm süreci, Kürt Meselesi’nin çözümü bakımından küçük ama Türkiye’deki inkâr ve şiddetin sonlandırılması bakımından son derece önemli ve değerli adımlardı. Hiç şüphesiz o süreçler de daha önceki birikimlerin, belli süreçlerin sonucu olarak gündeme geldi. Yani bir sabah ansızın Sayın Erdoğan’ın aklına düşen projeler değildi. Çözüm sürecinin gündeme gelmesinde üç-dört temel faktörden söz edebiliriz.

Birincisi 1999’da Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığının kabul edilmesiyle başlayan süreç ve daha sonra 2005’te müzakerelerle devam eden süreç. Bu süreç Türkiye’yi hem anayasal düzeyde hem de Kürt Meselesi’nde belli adımlar atmaya zorladı. Daha doğrusu böyle bir iklimin oluşmasına ve böyle bir enerjinin doğmasına etkide bulundu. İkincisi o dönemde Güney Kürdistan’da Kürt halkının elde ettiği kazanımlar, yani 1991’de başlayan *de facto* süreç, sonra da 2005’te anayasal güvenceyle devam eden Kürdistan bölgesinin federal bir statüye kavuşması süreci Türkiye’yi içeride belli adımlar atmaya zorladı. Türkiye’nin politikası daha önce ağırlıklı olarak güneydeki gelişmelerin önüne set çekmek, yok saymak, görmezlikten gelmekti. Sonra Sayın Özal’ın ifadesiyle bükemedin bileği öpeceksin şiarı ağır bastı ve Türkiye bütün çabalara rağmen oradaki süreci engelleyemeyince o süreci tanımak, o süreci kabullenmek ve o süreci Türkiye’nin lehine değerlendirmek bakımından bir kabul siyasetine yöneldi. Bu kabul siyaseti ister istemez Türkiye’yi içeride belli adımlar atmaya zorladı. Sınırlarının güneyinde kabul siyasetini yürütürken kendi tarafında inkâr siyasetini sürdüremezdi. İşin doğası iktidarı belli adımlar atmaya zor-

ladı o dönemde. Üçüncü faktör de AKP geleneğinin, muhafazakâr kanadın, toplumun Kemalist iktidar çevreleriyle yaşadığı uzun erimli iktidar kavgası. Muhafazakâr kesimin yaşadığı mağduriyet, geçmişte Refah Partisi'nin kapatılması, daha sonra AKP'nin aynı engellerle karşılaşması, iktidarı, Türkiye'de ayakta kalabilmek için demokrasinin sınırlarını genişletmek, bunu genişletirken Avrupa Birliği sürecine dayanmak ve bir süre sonra da tabii silahların susması ihtiyacını kabul etmek zorunda bıraktı. Kürt halkının yüz yıllık özgürlük, demokrasi, eşitlik mücadelesi Türkiye'yi ister istemez bu konuyu gündemine almak zorunda bıraktı.

Bu sürecin etkilerini birkaç kelimeyle ifade etmek isterim. Bizim bazı Kürt çevreler çözüm sürecini, açılım sürecini küçümseme gibi bir eğilim içindeler. Kendi adıma ve partimiz olarak biz o süreci son derece değerli buluyoruz. Yüz yıllık inkâr siyasetinde bir yarı açılması bakımından, inkâr siyasetinin yanlışlığının ortaya çıkması bakımından, kabul siyasetine bir kapının aralanması bakımından çözüm süreci son derece önemliydi. Daha önce Kürtler yoktur, Kürt Meselesi yoktur, Kürdistan yoktur diyen iktidar, 2005'te Diyarbakır'da yaptığı bir açıklamayla Kürt Meselesi vardır ve bu meseleyi demokrasi içinde çözmek benim görevimdir dedi. 2009'da yine iktidarın başlattığı açılım süreci TRT Kürdî'nin açılması ve üniversitelerde Kürdoloji bölümlerinin açılmasıyla devam etti. Bu, Kürt Meselesi'nin legalleşmesine, toplumsallaşmasına yol açan önemli bir dönüşümdür. Tabii on yıl önce ya da bugünkü iklimde hiç kimse iktidarın katil diye nitelediği Abdullah Öcalan'la görüşeceğini ummazdı. İktidar o kapıyı araladı, kendi oluşturduğu imkânlarla Kandil'de görüşmeler gerçekleştirdi. En önemlisi bu dönemde Kürt Meselesi'nin toplumsallaşması yönünde yaşanan değişim ve dönüşüm bizim açımızdan, Kürtler bakımından, Türkiye'deki demokrasi mücadelesi bakımından son derece değerliydi. Yine o dönemde akil adamların üstlendiği misyon, 2013'ün sonunda Sayın Erdoğan'ın, Sayın Kürdistan Bölge Başkanı Barzani'yi, Şivan Perwer'i Diyarbakır'a davet etmesi, o zaman daha önce düşünülemez adımlardı ve Türkiye'de bu adımlar yaşandı. Daha da önemlisi, Türkiye Kürt Meselesi'nde ilerledikçe ekonomisi düzeldi, dış ilişkileri rayına girdi, Avrupa Birliği'yle daha önemli adımlar attı. Milli gelir ilk kez o dönemde 13-14 bin dolara çıktı ve bu siyaseti uygulayan AKP iktidarının da oyunu artırdı. Yani Kürt Meselesi onu çözme iradesini gösteren siyasi aktörlere kaybettirmedi, kazandırdı. Bu altı çizilmesi gereken bir konu ve yine o dönemde yapılan anketler Kürt toplumunun %90'ının, Türk toplumunun %70'inin bu stratejiyi desteklediğini gösteriyor. Bu da şu algıyı yanıtlıyor: Türkler çözüme kapalı, Türkler şovenizmin etkisi

altında, Türkler bu sorunun çözümünde kolaylaştırıcı rol almaz... Bu gibi önyargıların değişmesi bakımından çok önemli gelişmelerdi. Bu demektir ki Türkler bu meseleye karşı değil, Türkleri zehirleyen iktidarın bizzat kendisi, siyasal aktörlerin kendisi.

Siyasal aktörler istediklerinde toplumu barışa götürebildikleri gibi çatışma ve ırkçılık yönünde de zehirleyebilirler. Siyasal aktörlerin, özellikle iktidarların, her zaman böyle bir etkisi olabiliyor. Bugün Türkiye süreçten vazgeçmiş olabilir ama sürecin alttan alta toplumsal hafızada önemli bir birikim oluşturduğunu düşünüyorum. Kürt Meselesi'nde savaş politikası devam etse bile artık hiç kimse açıkça ve eski kabalıkta inkâr politikasını savunmuyor. Bugün artık Kürt Meselesi'nin varlığı çatışma konusu olmaktan çıktı. Bugün Türkiye'nin geniş kesimlerinde örneğin Kürt diline karşı bir aşinalık, bir sempati demese bile en azından tarafsız bir bakış var. Bütün bunlar süreçlerin sonuçları. Bunlar son derece önemli, iz bırakan gelişmeler ve bize bundan sonra neyi yapmamızı ve neyi yapmamamızı gösteren önemli pratikler. Çözüm süreci Türkiye tarihi bakımından, Türkiye'de iktidarın Kürt Meselesi'ne bakışı ve bu konudaki tutumu bakımından son derece önemlidir.

Sıkça sorulan soru, bu kadar olumlu bir süreç neden çöktü, neden devam ettirilemedi, neden kalıcı bir çözüme dönüştürülmedi sorusu. Bu, sürecin olumlu yanları kadar önemli ve tartışmamız gereken bir konu. Bu konuda da benim ve partimin belli görüşleri var, onları belli başlıklarla ifade etmek istiyorum. Çözümün sonuca ulaşmamasında ya da tıkanmasında birinci faktör iktidarın Kürt Meselesi'ne yaklaşımıyla ilgili. İktidar Kürt Meselesi'nin doğasını kavramaktan uzak bir anlayışla meseleye yaklaştı. Meseleyi bir şiddet ve silah meselesine indirgedi ve PKK'yla anlaştığında sorunu çözeceğini, Türkiye'yi cennete çevireceğini zannetti. Bu kapasite, bu derinlik yoktu AKP'de. Bu kısır yaklaşımla bu mesele çözülemedi. Mesele salt PKK meselesi değildi, mesele salt şiddet meselesi değildi. Kürt Meselesi PKK'den önce de vardı, şiddetten önce de vardı ve geçmiş 200 yıla varan bir sorundu. İkincisi, PKK'nın yaklaşımı. PKK de bu meseleye dar ve fırsatçı bir yaklaşımla yaklaştı. Abdullah Öcalan 2013 Newroz'unda PKK'ye silahlarını Türkiye'den çekme çağrısı yaptı. İki ay geçmeden PKK buna uyma kararı aldı. Öcalan'ın mektubu tarihî bir metindi. Son derece önemliydi. Ne diyordu? Çatışma süreci miadını doldurmuştur. Artık dönem, Kürt Meselesi'ni barışçıl yöntemlerle, siyasal yöntemlerle çözüme dönemidir. Yeni bir dönem başlamıştır. Bu gerçekten anlamlıydı ve Kürt toplumunun, belki Türkiye toplumunun beklentisini karşılayan bir açıklamaydı. PKK bu çağrıya uymakla birlikte sanırım Cemil Bayık, 31 Temmuz'da

yani iki ay sonra iktidar yeni adım atmazsa 1 Eylül'de çekilmeyi durdururuz mesajı verdi. İki ay geçmeden bu mesajın verilmesi PKK'nın bu meseleye çok dar bir çerçeveden, çok fırsatçı yaklaştığını, iktidara fırsat tanımaktan yana olmadığını, bütün yolların denenmesi için sorumlu davranmadığını gösteriyor. Ardından eylül başında çekilme durdu. Bir süre sonra da tersine dönüşler başladı. İlginçtir, çok geçmeden PKK şehirlerde savunma birimlerini oluşturdu. Büyük gösterilerle kamuoyunda kentleri ele geçirdiklerine dair mesajlar vermeye başladılar. PKK silahlarını dağdan indireceğine şehirlere taşıdı ve bu konuda da sonraki gelişmeler, iktidarın bu işe çanak tuttuğunu ve sürecin akamete uğraması için teşvik ettiğini gösteriyor. Yine daha IŞİD meselesi ortaya çıkmadan, Kobani olayları yaşanmadan Bingöl yolu aylarca kapatıldı PKK tarafından. Cizre'de yine PKK yandaşı gençler etkinlikler yaptılar ve orada değişik gösterilerde bulundular. Bütün bunlar bu sürecin sunduğu imkânların PKK tarafından yeterince anlaşılmadığını, bu değerli sürecin yeterince değerlendirilmediğini gösteriyor.

Sürecin çökmesinde önemli bir faktör de Suriye'deki Kürt hareketi ve IŞİD meselesi. İki açıdan Suriye'deki gelişmelerin etkisi oldu. Birincisi, 2011'de Arap Baharı başladığında bu dalga bir süre sonra Suriye'ye de yansıdı ve Türkiye bütün imkânlarıyla muhalefeti destekledi. Tam o dönemde Esad rejimi, PYD lideri Salih Müslim'i Ankara'dan çağırarak Türkiye'ye karşı bir bariyer olsun diye Suriye'nin Kürt bölgesini PYD'ye teslim etti. Türkiye bakımından yeni bir gelişmeydi ve Türkiye'yi yeni bir sorunla karşı karşıya bırakan bir durumdu. O dönemde Salih Müslim'in onlarca kez Türkiye'ye gelip gittiğini, Başbakan Davutoğlu'yla hatta Selahattin Bey'le görüştüğünü ve iktidarın PYD'yi ÖSO ile birleştirme girişimlerine ilişkin trafiğin yaşadığını biliyorum. Ama Salih Müslüm ve arkadaşları iktidarın bu politikasına olumlu bakmadılar ve bu Türkiye'nin tepkisini çeken önemli bir gelişmeydi. Belki de en önemli gelişme IŞİD meselesi. IŞİD sadece Türkiye için değil, sadece Türkiye'nin Kürt politikası için değil, Ortadoğu'da Kürtler bakımından önemli bir dönemeç niteliğindedeydi. 2014'te bir anda IŞİD diye bir şey çıktı, önce Musul, sonra Kürdistan'ın önemli bir bölümü ve Irak'ın büyük bir coğrafyasını ele geçirdi. Derken Şengal ve Kobani'ye yöneldi ve Eylül 2014'te Kobani'yi kuşattı. Kobani kuşatması bu süreçte önemli bir kırılma nedeniydi. Çünkü Kobani kuşatması, Kürtleri birleştiren bir faktör olmasının yanında iktidar bakımından da önemli bir sınava dönüştü. Sayın Erdoğan'ın o dönemde yaptığı açıklamalar Kürtlerde önemli bir tepkiye yol açtı. Hatırlarsanız bugün yarın Kobani düşecek şeklinde beklentiyle karışık bir mesaj verdi ve bu büyük bir kırılma yarattı. Dediğim

gibi, Kobani çözüm sürecinin çökmesinde önemli bir faktördü çünkü Kürtler Kobani etrafına birleşirken AKP iktidarı olumsuz bir tutum izleyerek Kürt dünyasıyla arasında bir soğuk iklim oluşturdu.

2014'ten sonra hem PKK hem Türkiye artık uzatmaları oynamaya başladılar. Her iki taraf da bu sürecin yürümeyeceğinin farkındaydı. PKK, şehirlere yığınak yaptı, devlet de Şubat 2015'te İç Güvenlik Yasası diye bir yasa çıkardı ve daha önce askerlerden alınan operasyon yetkisini tekrar askerlere verdi. Hatırlatmak gerekirse iktidar, çözüm sürecinin devamı hatırına uzun bir süre operasyon yetkisini askerlerden valilere, mülki idarecilere devretmişti ve gerçekten olumlu bir etkisi olmuştu. Hatta Sayın Arınç bizim karakolların yanından PKK güçleri geçiyor, bize el sallıyorlar demişti.

İŞİD ve Kobani gelişmelerinden sonra artık iki taraf da uzatmaları oynamaya başladı. İki tarafın amacı da 7 Haziran seçimlerini selametle aşmaktı. O zaman da biz şunu söyledik. Çözüm sürecinden bir süre sonra bölgede iki başlı bir yönetim oluşmaya başlamıştı. Bir yanda bildiğimiz iktidar, bir yanda PKK'lı iktidar. Şurada burada kurduğu mahkemeler, şurada burada kurduğu maliye birimleri, şurada burada vergi toplamalar, şurada burada insanları yargılamalar. Sürdürülecek bir durum değildi. Ya devlet bölgeyi PKK'ya devredecekti ya da bir çatışma başlayacaktı. Özellikle 2014 ortalarından itibaren herkes çatışmaya hazırlıktı. PKK da devlet de süreci uzatarak maksimum verim elde etmeye yönelik bir politika izlediler.

22 Temmuz'da, Suruç'ta solcu, sosyalist gençlerin öldürülmesi, ardından iki polisin öldürülmesiyle birlikte –ki onun provokasyon olduğu da anlaşıldı– iktidar 24 Temmuz'da topyekün çatışmalı politikaya başladı. Sonrası hendek savaşları, yıkımlar ve bunun yol açtığı zararlar. Sanırım iktidarı korkutan bir faktör de şuydu: İktidar, PKK'yla konuşuruz, Abdullah Öcalan'la konuşuruz, silahlar susar, biz de memleketi idare ederiz, Kürt Sorunu da çözülmüş olur diyordu. Sonra bu sürecin Kürt hareketini kitleleştiğini, Kürt bilincini artırdığını ve Kürt Meselesi'ni karanlıktan aydınlığa çıkardığını görerek korktu. 7 Haziran'da HDP'nin %13 alması esasen bu sürecin verdiği enerjinin sonucuydu. HDP öncesi partiler %6-7 oy alırken bu süreçle birlikte yani Kürt Meselesi'nin gündeme girmesi, legalleşmesinin tartışılması ve topluma mal olmasıyla birlikte toplumsal bilinç, Kürtlük bilinci artarak oy olarak da bir patlama yaşandı. Hem bu mesele hem de Kobani'deki Kürt bilincini artıran o kenetlenme, o direniş, tabii ki Şengal'da ve Güney Kürdistan'da peşmergenin gösterdiği kahramanlıklar devleti, Erdoğan'ı korkuttu ve frene basmaya zorladı. Mecburdu anlamında söylemiyorum. Böyle bir neden sonuç ilişkisi doğurdu. Ve gelinen süreci biliyoruz.

Sonrasında yaşadığımız süreçte tamamıyla Kürt karşıtı bir siyaset hâkim oldu. Son beş-altı yılda Türkiye siyasetine, iktidarın siyasetine damgasını vuran, Kürt korkusudur. Bizim değerlendirmelerimize göre başkanlık sistemi de Kürt korkusu üzerine inşa edilen bir sistemdir. Her ne kadar Sayın Demirel ve önceki liderler tarafından da başkanlık meselesi tartışılmış olsa bile şu anda uygulamada olan başkanlık sistemi tamamıyla Kürt karşıtı oluşturulmuş bir sistemdir. Türkiye için bir beka meselesi vardır ve bu, Kürt Meselesi'nden başka bir şey değildir mantığıyla kurulmuştur. Beka meselesinin olduğu yerde de demokrasiye gerek yoktur, özgür basına gerek yoktur, muhalefete gerek yoktur. Bir orduya, bütün gücü elinde toplayan bir komutana, başkomutana ihtiyaç vardır. Ve o başkomutan da Recep Tayyip Erdoğan'dır. Ya da her kimse. Beka sorununun olduğu yerde demokrasi teferruattır, çözüm süreci teferruattır. Hak, hukuk çok geri sıralardaki meselelerdir.

Türkiye'nin geldiği süreç tam da bu siyasetin getirebileceği süreçtir. Ekonomi dip yapmıştır. Çözüm sürecinde Türkiye'nin AB'yle ilişkileri son derece düzgünken bugün Türkiye AB'yle kavgalıdır, ABD'yle kavgalıdır. Çözüm sürecinde Türkiye'de milli gelir 13-14 bin dolara çıkmışken bugün 8-9 bine indi. Türkiye milli gelir sıralamasında 20 dolaylarında, toplumun %70'i yoksulluk sınırları içinde. Doktorlar bile Türkiye'den kaçıyor, gençler intihar ediyor, her gün kadınlar öldürülüyor. Türkiye'nin geldiği nokta budur. Kürt düşmanlığının Türkiye'yi getirdiği nokta budur. Her alanda, ahlaki, siyasi, kültürel, diplomatik alanda derin bir çukurdur. Bu mesele böyle sürdürülemez. Mutlaka bir yol bulunması lazım. Bugün siyasal iklim umut vermekten son derece uzak olsa bile yeni bir açılım, yeni bir anlayış, yeni bir dönüşümden başka bir çözüm yolu yok. Çünkü şiddet şiddeti doğuruyor. Diktatörlükler, otoriter rejimler ülkenin enerjisini tüketiyor. Kürt Meselesi'nin ekonomik maliyeti de zaman zaman yapılan araştırmalarla ortaya çıkarılıyor. Türkiye bu işi sürdüremez. Yaşadığımız yoksulluğun nedeni de budur. Sayın Erdoğan'a ücret, maaş, yoksullu her sorulduğunda verdiği cevap belli: Siz biliyor musunuz bir roketin kaç para tuttuğunu, bir merminin kaç para olduğunu... Karşımıza mermiyle, roketle çıkıyorlar. Ne yapmalı? O meşhur laf, biliyorsunuz: Ne yapmalı? Tabii bu sorunun kolay bir cevabı yok. Siyasal meselelerde hiçbir zaman kestirmeden çözüm yoktur. Olsaydı zaten bu aşamaya gelmezdi.

Bize göre bir zihniyet, bir iktidar değişimine kesinlikle ihtiyaç var. Özellikle Sayın Erdoğan bu son dönemde yeni anayasadan söz ediyor. Neyi kastettiğini bilmiyoruz. Yani onun imalarından bazı sonuçlar çıkarıyoruz ama yine de tam bilmiyoruz. Ama biz yeni anayasa tartışması dendiğinde her zaman

bunu bir fırsat olarak düşününüz. Onun için bizim görüşümüz şudur: Yeni bir anayasa için önce iklimin yumuşaması lazım. Köpekleri serbest bırakıp taşları bağlayarak demokratikleşmeyi sağlayamazsınız. Ortamı normalleştiremezsiniz. Siyasal sürecin önünü açamazsınız. Öncelikle yeni bir anayasayı tartışmak için gerekli iklimi oluşturalım. Partilere yönelik kapatma davaları dursun. Siyasi tutuklular serbest bırakılsın. Operasyonlar son bulsun. Buyurun, yani anayasa diyorsanız böyle yapın. Siyasileri tutuklayarak, partileri kapatarak, herkesin ağzına bant çekerek yeni anayasayı konuşamazsınız. Yapacağınız anayasa, toplumsal sözleşme olmaz. İkincisi, Kürt Meselesi PKK'ya indirgenecek, şiddete indirgenecek bir mesele değildir. Bir PKK varlığı var, bir şiddet meselesi var ve bu çok önemli. Bunun çözülmesi gerekiyor. Sorunun çözümünü kolaylaştırmak bakımından, siyasetin önünü açmak bakımdan bu son derece önemli. Ama Kürt halkının temel haklarını, meşru demokratik haklarını PKK'ya rehin ettiremezsiniz diyoruz. Başkasının izlediği politikalara bağlayamazsınız. Bugün Kürt toplumunun, bütün Kürt siyasi aktörlerinin üzerinde anlaştığı temel haklar bellidir. Kürt kimliğini, Kürt dilini tanıyın. Kürt dilinin eğitimde, resmî alanda kullanılmasını sağlayın. Kürtlerin kendi kendilerini yönetmelerine imkân verin. En önemlisi de anayasal düzeyde artık Kürtlerin varlığını tanıyın. Bu bir süreçtir. Bunun belki bir çırpıda, bir anayasa hamlesiyle olması zor olabilir ama bir yerden başlamak lazım. İktidarın bu konuda adım atması gerek.

Artık Kürt Meselesi sadece Türkiye'nin meselesi değildir. Bir Ortadoğu meselesidir, bir Kürdistan meselesidir. Bir ayağı Rojava, bir ayağı Güney Kürdistan dediğimiz Rojhelat. Bu meseleler iç içe geçmiştir. Biraz önce söylediğimiz gibi Türkiye'de çözüm sürecinin çökmesinde Rojava faktörü nasıl bir etkide bulduysa çözümün başlamasında da önemli bir faktör olacak niteliktedir. Benzer şekilde Güney Kürtleriyle ilişkiler Türkiye'de, Kuzey'de meselenin çözümü bakımından son derece önemlidir. Güney Kürtleriyle kurulacak adil, eşitlikçi, saygıya dayalı bir ilişki Güney Kürtlerinin gönlünü de kazandıracaktır. Meselenin çözümü bakımından güven telkin edecektir. Aksi halde bugün aşiret reisleri demiyor belki ama her gün bomba yağıyorlar. O bombaların hedefi biliyoruz ki PKK değil Erbil'dir. KDP'dir, YDK'dir. PKK bahane; PKK Rojava'da da bahane, orada da bahane. PSK'yi kapatırken de bahanedir, beni gözaltına alırken de bahanedir. İsviçre çakısı gibi her işe yarayan bir şeye dönüştü PKK iktidar için. Devlet bu konuda samimiye, gerçekten Türkiye toplumunun geleceğini düşünüyorsa bundan vazgeçmeli.

Aynı şeyleri, aynı düzeyde olmasa da PKK için de yıllardır söylüyoruz. Gelinen aşamada artık silahlı mücadeleye gerek yok. Çok net söylüyoruz. Silahlı mücadele artık devlete değil Kürtlere zarar vermektedir. Devlete 1 zarar veriyorsa Kürtlere 99 zarar vermektedir. Ve söylediğim gibi, devlet için her işe yarayan bir argümana dönüşmüştür. Kürtleri vurmak, Güneydeki Kürtleri vurmak, Suriye Kürtlerini vurmak, hatta kendi muhalefetini vurmak için, dizayn etmek için. Seçimleri Erdoğan'ın hangi argümanlarla kazandığı malum. Terörle işbirliği üzerinden nasıl son anda seçimin dengesini değiştirdiğini gördünüz. Avrupa Birliği'yle pazarlıklarda, ABD'yle pazarlıklarda, bütün dünyayla pazarlıklarda bu argüman var, şiddet, çatışma. Bu nedenle PKK silahı bırakmalı, daha doğrusu çatışmayı bırakmalı. Gelsinler, silahı bıraksınlar, teslim olsunlar demiyorum. Bu bir süreçtir. Güney Kürdistanlı kardeşlerimiz, bizim onlarla ilişkilerimiz var. Onları ağırlamaya hazırdır geçmişte olduğu gibi. Yani on yıllarca ağırlayabilirler, orada siyasal faaliyetlerini, yürütmelerini tanıyorlar ve tanıyabilirler. Yeter ki bu çatışmaları durdursunlar, bu argümanı iktidarın elinden alsınlar ve gençlerimiz artık ölmesin. Bunu önemsiyoruz. Yeni süreçte bir çözüm başlayacaksa bunu önemsiyoruz.

İki faktör daha eklemek isterim: Bir, biz kuzeyli Kürtlerin yeni dönemde hem anayasa bağlarında hem yerel olarak Kürt talepleri konusunda ortak bir konsensüse varmamız lazım. Aslında *de facto* böyle bir konsensüs var. Bugün HDP'li arkadaşlarımız da böyle taleplerin altına imza atıyor, PSK de atıyor, başka partiler de atıyor. Ama mesele bu talepler üzerinden bir toplumsal dalga yaratmak, siyaseti etkileyebilmek ve iktidarıyla, muhalefetiyle Türkiye'deki siyasal partilerin üzerinde bir baskı oluşturmak. Yoksa talepler konusunda Kürtlerin bu kadar sorunu yok. İkincisi şu: Geçmişte Sayın Barzani, Sayın Talabani hem 1999'da PKK'nın ateşkes ilanından 2000'li yıllarda iki taraf arasındaki görüşmelere kadar her zaman pozitif rol oynadılar. Bugün de rol almaya hazırlar. Ama bunun için onları kötülemek, onlara saldırmak yerine desteklerini almamız lazım. Diğer Kürt liderlerle bir uyum, bir eşgüdüm içinde olursak onlar da bir sürecin başlamasına katkıda bulunabilirler.

Dünyanın her yerinde süreçlerin belirli aşamaları kapalı kapılar arkasında yapılmıştır. Bu normaldir ama Kürt halkının talepleriyle ilgili süreçler sadece bir partiyle, sadece PKK'yla değil, bütün Kürtleri muhatap alarak, bütün toplumsal kesimleri, aydınları, sivil toplum örgütlerini, gençliği, kadınları katarak, aynı şekilde Türkiye kesimlerini de katarak yapılmalı.

Çünkü onları da ikna etmeden, onları da bu sürece katmadan muhtemeldir ki böyle bir süreç yeniden darbe yiyebilir. O nedenle hem Kürt tarafını hem Türk kesimini olabildiği kadar bu sürece katarak toplumsal bir uzlaşma zemini yakalayabiliriz.

Katılımcı: “Çözüm süreci zamanında Ahmet Türk bir röportajda yaklaşık olarak, bizlerden Gandhi olmamızı istiyorlar ama bizim karşıımızdaki Büyük Britanya değil diyordu. Bizim karşıımızda daha barbar bir şey var. Şiddetin azalmasını, şiddetin yok olmasını istediğinizi söylediniz. Ama şiddeti azaltırsak daha çok şiddet uyguluyorlar. Bunun için, bu döngü için bir fikriniz var mı? Şiddet azalırsa, şiddet yok olursa devlet, biz artık insani hamleler yapalım mı der yoksa zaten güçsüzler, daha çok uuralım mı der?”

PKK şiddeti bıraktığı zaman devlet koşu koşu gelip meseleyi çözmeyecek. Öyle bir şey söyleyemiyorum. PKK yokken de ne katliamlar yapıldı bu ülkede. Bir kere bunun altını çizelim. Bütün dünya Kobani'nin IŞİD'e karşı savunulmasını sempatiyle karşıladı ve büyük bir destek yarattı. O direniş orada sonuç getirdi. Çünkü orada Kürtlerin kaybedeceği başka bir şey yoktu. Direnmekten başka seçenek yoktu. Aynı siyaset örneğinin Sur'da sonuç vermez ama. Çünkü Sur'da halkın kaybedeceği şeyler var. Sur'u zaten siz yönetiyorsunuz. Kobani direnişiyile Sur'da sonuç alamazsınız. Kürtlerin bugün kazanımları var. Şiddetle kaybedecekleri şeyler var. Kobani direnişiyi ya da 1984 sonrası PKK'nin başlattığı direniş yöntemleriyle kaybedeceği şeyler var. O günden bugüne çok şey değişti. Tabii ki iktidar şiddet bittiği zaman hemen yumuşamayacaktır ama argümanları azalacaktır. Kürtleri kuşatan bu şiddet ikliminin yarattığı negatif sonuçlar azalacak ve Kürtler daha büyük bir moralle direnecektir.

Sosyalist gelenek eskiden bize şunu derdi. Ne kadar fakirleşirsen o kadar devrimcileşirsin. Tam tersine, haliniz vaktiniz iyi olursa okur, araştırır, örgütlenirsiniz, destek verirsiniz. Yoksul için neyin direnişiyi? Kürtler rahat nefes aldıkça, ekonomik, sosyal olarak toparlandıkça, kendine geldikçe kazanma arzu ve iradeleri artacaktır. Bugün o gündür. Kürtlerin 1990'lı, 2000'li yıllardan gelen kazanımları var. Kürtlerin şiddetle kaybedecekleri şeyler var. O nedenle şiddet son bulsun diyorum. Diğer süreç kendi doğal akışı içinde devam edecektir. Şunu da tekrar söylüyorum, Türkiye'de çözüm sadece iktidarın ya da Kürtlerin iyileşmesiyle olmuyor. Biraz bölgesel gelişmeler, biraz küresel gelişmeler, birbirini tamamlayan faktörler. Biz kendi görevimizi yapalım. Bizi dünya kamuoyunda kötü damgalayacak şiddetten vazgeçelim. İktidarın elinden, Türk kesimin elinden bu argü-

manı alalım, yolumuza devam edelim. Gözlemlerime göre, bugün şiddet aradan çıkarıldığı zaman Kürt kimliğiyle, diliyle ilgili Türk toplumunda da karşılık bulma şansımız on yıl öncesine göre daha fazla.

Katılımcı: “Derinlerde şunu görüyoruz: Bazı çatışmalar hem devletin işine geliyor hem PKK'nin. Çok uzun yıllardır böyle bir sorun var. Neden sonuçlanmıyor? Aslında sonuçlanması gereken bir şeyler olabilirdi, olumlu sonuçlar görebilirdik ama bir adım ileriye gidilmiyor hiçbir zaman.”

Bugün de geçmişte de hiçbir mesele küresel gelişmelerden azade değil. Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu güç dengelerinin sonucudur. Türkiye Cumhuriyeti olmayabilirdi. Belki Kürdistan devleti olabilirdi o zaman. Onlarca Arap devleti gibi. Yani o denklem Türkiye gibi bir devletin kuruluşuna ve Kürdistan devletinin kurulmamasına ya da bizim Kuzey Kürdistan dediğimiz bölgede Ermenistan gibi bir devletin kurulmamasına yol açtı. Mesela Soğuk Savaş dönemi de öyle bir iklim yarattı ki Kürt Meselesi'nin üstünü örten bir perde görevi gördü. ABD, Türkiye Rusya'ya ya da Sovyetler Birliği'ne karşı benim ihtiyacımı karşılasın, içeride ne yapıyorsa yapsın, umurumda değil diyor. Aynı şeyi Sovyetler Birliği, diyelim Irak için söylüyor ya da Suriye için söylüyor. Soğuk Savaş sonrasında bu iklim değişti artık. ABD'nin 1991'de Irak'a müdahalesi tesadüf değildir. On yıl önce müdahale edemezdi. Sovyetler Birliği ona izin vermezdi. Dolayısıyla o iklim Kürt Meselesi'ni, yerel meseleleri bastıran bir iklimdi. Bugün öyle değil. Bugün Türkiye'nin iç sorunu NATO'da tartışılıyor. Hâlâ istediğimiz düzeyde değil, hâlâ Avrupa tarafından tartışılıyor. Dolayısıyla bu güç dengeleri, bu dış iklim çok önemli. İç iklim de birçok faktörle ilgilidir. Mesela Erdoğan gibi bir adam bir anlamda Türkiye için bir şans aslında. Hiç kimsenin atamadığı adımlar vardır. Bazen biz çok ilkeli adamlar arıyoruz, düzgün adımlar arıyoruz. İlkeleri olan, altı oku olan, yedi oku olan... Oysa bazen oksuz liderler bazı şeyleri yapabilir. Ama aynı adam çok olumsuz şeyleri de yapabilir. Yani liderlerin rolü olabilir, iç gelişmelerinin, ekonomik faktörlerinin etkisi olabilir. Özetle dünyamız böyle bir dünya. Dünyanın ne kadarı diktatörlüklerle yönetiliyor. Koca Çin, Hindistan biraz, Arap ülkeleri. Kim dünyayı yönetiyor şimdi? Otoriter liderler yönetiyor. Trump gibileri, Erdoğan gibileri, Putin gibileri, doğru dürüst bir lider yok mu dünyada? Dünyamız böyle bir dünya. Tekrar ortaçağa dönüyoruz. Yani böyle otoriter bir iklim var dünyada. Ama böyle gitmez tabii.

Katılımcı: “Biraz daha açmanız adına sormak istiyorum. Kürt Sorunu, PKK'yle başlamadı demiştiniz. Yani yüzyıllardır bu coğrafyada devam eden ve kanayan

bir sorun. Bugün devletle PKK masada otursalar ve tüm maddelerde mutabakat sağlansa Türkiye’de var olan Kürt Sorunu çözülebilir mi?”

Neyi konuştuklarına, nasıl çözdüklerine bağlı. Hiç PKK’yle konuşmadan da ihtilaf çözebilir. Bunun için muhatap olmasına da gerek yok. Anayasada demokrasi yönünde adımdan atarken birileriyle masaya oturması mı gerekiyor? Tabii ki muhatap Kürtler. Talepler zaten çoktan öne çıkmış talepler. Bunun örnekleri var. Avrupa Birliği müktesebatında bunun örnekleri var. Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda buna ilişkin zengin müktesebatlar var. Bunun için illa biriyle oturması da gerekmiyor. PKK’yla çözecekse başımız gözümüz üstüne. Hiçbir sorunu yok. PKK’yla sadece silahları da konuşacaklarsa o da başımız gözümüz üstüne. Ama bunun boyutlarının geniş olduğunu ve bunun çözümü için yeterli olmadığını söylüyorum. İspanya modeli mesela... Franco’nun ölümünden sonra Kral Carlos, sürgündeki bütün etnik partileri, komünistleri topluyor, yeni bir anayasa yapıyorlar. İspanya o dönemden sonra özerk federal sisteme geçti. Burada da mesela Erdoğan bir şeyler yapabiliirdi. Tabii iç dinamikler de çok uygun değildi, düzgün bir muhalefeti yoktu. PKK’nin fırsatçı anlayışı da belki bu süreci etkiledi. Farklı olabilirdi ama o irade, ufuk yokluğu meseleyi getirip belli dar hesaplarla, fırsatçı hesaplarla boğdu.

Katılımcı: *“İktidarın bir zihinsel değişime gitmesine ihtiyaç var dediniz. Bunca yoksulluk, bunca krize rağmen iktidarın yıllardır aynı olması aslında bize rızayı gösteriyor. Burada sadece iktidarın mı zihinsel değişime ihtiyacı var? Yani halkın da bir zihinsel dönüşüme ve değişime gitmesi gerekmiyor mu? Bunun için ne yapılabilir?”*

Sadece iktidar yeterli değil. Belki Türk siyasetinin zihin değişikliğine ihtiyacı var. Yani CHP’siyle, Deva’sıyla, diğer partileriyle, Türk tarafı olarak, Türk toplumu olarak. Ama toplum toplum su gibidir, hangi kaba koyarsanız onun şeklini alır.

Bunun için de Kürt tarafı, Türk tarafı, sivil toplum, dışarıdaki dostlarımız, diğer parçalardaki Kürtler hep birlikte çalışmalıyız. Çok faktörlü bir süreç bu. Kafamda öyle çok köşeli bir çözüm önerisi yok. Çok zor, çok karmaşık ama biz ihtimalleri konuşuyoruz. Mesele bu kadar basit bir mesele değil. Erdoğan tek başına isterse de olmayabilir, Öcalan isterse de olmayabilir. Çok katmanlı, çok boyutlu, çok aktörlü bir süreç ve muhtemelen bütün bu aktörlerin, bu faktörlerin etkileşimiyle bir sonuca varabiliriz.

Katılımcı: *“Sizden önceki katılımcıları Türk siyasetinin, sizi Kürdistan siyasetinin aktörü olarak görmek istiyorum. 2013’teki çözüm sürecinde Sayın Mesut Barzani’nin çözüme katkısı olduğunu düşünüyorum. Bu çözüm süreci elbette ki onun da saye-*

sinde belli bir seviyeye geldi. Şu anki süreçte Başûr siyasetinin, özellikle Hewler'in ya da Barzani ailesinin bu çözüme nasıl bir katkısı olabilir?"

İki ay önce Sayın Barzani'yle görüştük. Bir hafta önce de KDP'nin merkez komitesiyle görüştük. Bir kere KDP'nin ya da Güney'in AKP'yle ilişkisi çok kırılgan. Her gün bomba yağıdırıyorlar oraya. Yani hem ticaret devam ediyor hem bomba yağıdırıyorlar. Orada PKK'ye yönelik bütün operasyonların son tahlilde hedefi KDP ve Güney Kürdistan. Böyle kırılgan bir ilişki. Biz Kürdistan bölgesinin bütün ilgili aktörlerle ilişkisini olumlu buluyoruz. Ama Güneyli Kürtlerin bölge ülkeleriyle parti değil hükümet düzeyinde ilişki kurmaları gerekiyor. Yani Türkiye'yle ilişki kuracaksa KDP değil, Güney Kürdistan hükümeti, parlamentosu kurmalı. İran'la ilişki kurulacaksa YNK tarafından değil Güney Kürdistan hükümeti ve parlamentosu tarafından kurulmalı. Bizim görüşümüz bu. İkincisi, onlar da kesinlikle bu meselenin çözümünden yanalar. Çünkü fatura onlara da çıkıyor. Referandumda gördük. Çok net söyleyelim, bu iktidar Kürt düşmanlığı üzerine siyaset yürütüyor. Altan alta ticaret sürse de, HDP parlamentoda, kürsüde olsa da işin özü budur. Sayın Erdoğan kaç kere şunu ifade etti: Biz Kuzey Irak'ta yaşanan sürecin Kuzey Suriye'de yaşanmasını istemiyoruz. Nedir? Orada bir süreç yaşandı, orayı kaçırdık. Kürtler bir statü sahibi oldu, aynı statü Rojava'da olsun istemiyoruz. Bu, esasen onun hâlâ hazmetmediğini gösteriyor. Bu sözlerim düşmanlık değil, bu realitenin ifadesi. Dolayısıyla onlar bu meselenin çözümünü istiyorlar. İki taraf arasında bir diyalog başlarsa Güney Kürtleri bundan memnuniyet duyar ve yardımcı olurlar. Hiç şüphenez olmasın. Çünkü böylesi bir çözümden onlar da faydalanır, olumlu sonuçlar alırlar. Onların resmî düzeyde ABD'yle, Avrupa'yla ilişkileri var. Meselenin barışçıl şekilde çözülebilmesi için bu ilişkilerini de kullanabilirler. Ben o konuda samimiyetlerine inanıyorum ama AKP'yle ilişkilerini de eleştiriyoruz. O ayrı bir mesele.

Katılımcı: *"PSK uzun yıllar önce legal zemine geçti, bu alanda çalışmaya devam edeceğini belirtti. Son seçimde de genel seçimlerde de HDP'yle ilkeler üzerinde bir ittifak yaptınız. Çözüm sürecinde iktidar ve PKK'nin süreci zora sokan çeşitli tutumları olduğunu biliyoruz. Bu durumda HDP daha net bir tutum alabilir miydi? PKK'ya hayır, biz devredeyiz, meclise seksen vekille gittik, devam ettirebiliriz deme konusunda yetersiz kalmış olabilir mi? HDP kendisini tanımlarken biz Türkiye siyasi partisiyiz, birincil görevimiz Kürt Meselesi'nin şiddetsiz ve adil çözümüdür diyor. Ama HDP'nin özellikle bu gündeminin, görevinin dışında bir zemine çekilmeye çalışıldığını da görüyoruz. Yer yer suçlayarak, siz artık sosyalist değilsiniz diyorlar HDP'ye. Bir yandan PKK'nin HDP üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilerinin de*

partiyi kısıtlayabildiğini, HDP'li siyasetçilerin de dönem dönem bundan rahatsız olduğunu biliyoruz. Elli yılı aşmış bir PSK geleneğiyle en son seçimlerde bir koltuk pazarlığına girmediniz ve ilkeli bir ittifak kurdunuz. Bu ilişkiyi sürdürebiliyor musunuz?”

Yerel siyasete girmek istemiyorum ama şunu söyleyeyim, bence PKK'nın HDP'yle ilişkisi Kürt siyaseti açısından bir dezavantajdır. Bizim gördüğümüz, şu anda PKK kadroları Türkiye'yi, Türkiye'deki Kürt halkının tepkisini, psikolojisini, sosyolojisini okuyacak gerçeklikten uzak. Hatta belli odaklar tarafından bilinçli olarak yönlendiriliyorlar. Onlar ellerini HDP'den çekse HDP daha sağlıklı bir araya gelebilir. O zaman bizimle, sizinle, Kürt toplumlarıyla daha özgür, daha eşitlikçi bir diyalog geliştirebilir. Bu onları da geliştirebilir, bizi de geliştirebilir. Bir kere bu önemli. İkincisi, HDP'nin Türk soluyla angajmanları olumsuz. HDP ben bağımsız Kürdistan'ı savunuyorum dese acaba Türk devletinin uyguladığı baskı bundan daha fazla olabilir mi? Akşama kadar ben devlet istemiyorum, demokratik cumhuriyet istiyorum diyorlar, buna rağmen parti kapatılıyor, belediyelere kayımlar atanıyor, bütün siyasiler içeride. Kime yarıyorsun o zaman? Bağımsız Kürdistan'ı savunsun demiyorum. Ama böyle çok net bir siyaset değil, abartılı bir pragmatizm var. Kürt toplumunun beklentilerine uygun bir siyaset izlemiyorlar açıkçası. Orada Türk solunun fiziki ağırlığından daha büyük bir ağırlığı var. Biz PSK olarak bu farklılıklarımıza rağmen onların mutlaka bu süreç içinde tutulması gerektiğine, onlarla etkileşimde olmamız gerektiğine inanıyoruz. Birçok meselede onlarsız yol alamayacağımızı düşünüyoruz. Örneğin yeni bir anayasa yapımında Kürt taleplerini sisteme kabul ettirmeden olmaz. Ya da siyasetin dönüşümünde Kürtlerin etkisini HDP'siz görünür kılamayız. Çok iyimser miyiz, açıkçası bilmiyoruz. Bugünden yarına her şey düzeler diyemiyoruz. Ama başka bir yol da bulamıyoruz.

Katılımcı: *“2002'den bugüne seçimlerde Kürtlerin oylarının %90'ını AKP ve HDP alıyor. 2023 seçimlerinde ilk defa kısmi bir çeşitlenme oldu, Urfa ve Diyarbakır'da CHP milletvekili çıkardı. Oysa Kürt siyaseti son derece çeşitli bir siyaset. Kürt Meselesi'ni çok daha merkeze alan sizin gibi siyasal partilerin seçmenler nezdinde teveccüh görmemesinin sebebi ne? Bunu gidermek için ne yapmalı bu diğer partiler? Bu alanda HDP kadar güçlü siyasal aktörler olsaydı belki de Kürt siyaseti daha gelişkin olurdu. Çünkü bir rekabet ortamı olurdu. Fakat alanı bir tek partinin domine etmesi hem siyasal alanı daha katı bir hale getiriyor hem tercihlerin manipüle edilmesine neden oluyor. Bu diğer Kürt partilerinin seçmenlerden oy alamamalarının temel sebepleri nelerdir?”*

Kuzey Kürdistan siyasal hareketinin yapısal bir sorunu var. Mesela Güney Kürdistan'da birden çok parti var, birbirlerini dengeliyorlar. HDP var, YNK var, Goran var, Komünist Partisi kitle oyu olmasa bile var. İran Kürdistan'ında birden çok parti var ve birbirlerini dengeliyorlar, ilişki kuruyorlar, eleştiriyorlar. Suriye'de bugün PYD'nin elinde silah var ama diğer partiler de az güçlü değiller. Ta Cegerxwin'lerin kurduğu partiler var, kitle destekleri var. Mesela 80 öncesinde de Kuzey Kürdistan'da PSK vardı, DDKD vardı, KUK vardı. 1977 Diyarbakır yerel seçim örneği malum. Seçimlere iki bağımsız adayı gidiyor, bir PSK'nin, bir DDKD'nin adayı, CHP ve diğer partiler. PSK'nin adayı Mehdi Zana kazanıyor, ikinci de DDKD'nin adayı, Kürt yurtseveri yani. Yurtseverin rakibi Kürt yurtseveridir, parti değil. Bu çok önemli. HDP'nin rakibiye AKP. Burada da bir terslik var, burada da yapısal bir durum var. Bazen düşünüyoruz, biz yapamadık ama bir başka parti çıkabilir, bir başka kadro çıkabilir diye. Kuzey Kürdistan'da 80'ler sonrasında Kürt siyaseti bu çatışma ortamı tarafından şekillendirildi. Bir kısır döngü, garip bir denklem oluştu ve kolay kolay değişmiyor.

Devletin uygulamaları sonucu 1980'lerin başlarında Kürdistan'da nefes almak imkânsızdı. O dönemde PKK dağa çıkınca fırsat bulan dağa gitti. Çünkü tek kapı oydu. Ne sendika ne parti, hiçbir şey yoktu. O savaştıkça, güçle mücadele ettikçe Kürtler daha çok yöneldi. Sonra öyle bir denklem oluştu ki PKK, devleti vurduğu zaman da PKK güçleniyor, devlet PKK'yi vurduğu zaman da PKK güçleniyor. Bu mağduriyet, bu devletin izlediği inkâr ve katı politika, Kürtlerin yeni arayışlara girmesini engelliyor, öteliyor. PKK'yle HDP'yle hesaplaşmasını öteliyor.

Hendek politikaları da böyle. Kürtlerin nezdinde son derece yanlış algılandı, eleştirildi. Süreç doğal seyrinde gitse bir sürü Kürt HDP'den uzaklaşacaktı. Ama devlet öyle zalimane uygulamalar yaptı ki o HDP'nin, PKK'nın yaptıkları orada kaldı, unutuldu. Muhasebe de yapamadılar. Muhasebe yapamıyorlar çünkü devlet fırsat vermiyor ki Kürtler kendi evlerine dönüp muhasebe yap-sınlar. Yanlış yapıyorsunuz, sen şunu yapıyorsunuz, biz böyle düşünüyoruz desin. Mesela HDP'ye oy veren Kürtlerin hepsi bu politikayı benimsedikleri için değil, AKP'ye ceza olsun diye HDP'ye veriyorlar. Ya da geçmişte İmamoğlu'na oy veren Kürtler, İmamoğlu'nun politikalarını benimsedikleri için değil, AKP'ye tepki olsun diye İmamoğlu'na verdiler. Yani böyle bir kısır döngü. Ama bu şiddet devreden çıkarsa kesinlikle iklim değişir. Hep Nikaragua örneğini veriyorum bu konuda. Sandinista hareketi ve karizmatik lideri Ortega. Devrim olduktan

sonra ilk seçimde Sandinista'dan kaybettiler. Bugün özgür bir ortam oluşsun, Kürt halkı HDP'den bütün belediyeleri alır. O zaman der, sen ne yapıyorsun kardeşim, yönetim, hizmet, şu bu. Ama şimdi kim bunu düşünüyor? Buna rağmen biz uğraşıyoruz. Yani çabamız kimsede karşılık bulmasa bile siyasal düzeyde etkisinin olduğunu görüyoruz. HDP üzerinde etkisi oluyor, DEVA üzerinde etkisi oluyor, bugün DEVA anadilde eğitimle ilgileniyorsa bunda bizim etkimiz var, HDP'nin değil. AKP'ye geçmişte bizim çok etkimiz oldu. İmralı'yı ordunun, Ergenekon'un kontrol ettiği dönem diğer yetkililere, gidin adamları görüşün, belki oradan bir çözüm süreci çıkar, silah bırakma çıkar dedim ve gerçekten çıktı. Sözümüzün etkisi var ama henüz desteğe dönüşmüyor. Umuyoruz bir gün dönüşür.

Katılımcı: *"Yeni seçimlerde Kürt partilerinin HDP'yle ittifak yapması mümkün mü? Size göre Kürt meselesinde daha demokratik bir ortam oluşması için HDP nasıl bir tavır almalı? Kendi adaylarını mı çıkarmalı muhalefeti mi desteklemeli?"*

HDP Türkiye'deki iç siyasetinin fazlasıyla parçası oldu. Bunu yanlış buluyoruz. Karşınızda her gün başınıza vuran bir iktidar varsa onun gitmesi sizin için önemli bir hedef olur, bunu anlıyorum. Ama o gittiği zaman yerine gelenin daha iyi olacağına garanti yok. Sayın Kılıçdaroğlu'nun, hepimizin desteklediği adamın ikinci turda kimlerle görüştüğünü gördük. Hayal kırıklığına yol açan ilişkiler. Tamam, karşınızda bir iktidar partisi varsa biz ona karşı mücadele verelim ama meselenin bir sistem olduğunu unutmadan, diyalog kapılarını da kapatmadan. HDP bundan sonra seçime bence her yerde adaylarıyla girmeli. Batıda gerçekten somut bir ittifak imkânı varsa yapabilir. Ama AKP karşıtlığı üzerinden bir siyaset izlemesine gerek yok. AKP'yle tüm olumsuzluklara rağmen diyalog kapılarını kapatmamız lazım. AKP'yi eleştirelim ama iktidar olduklarını da unutmayalım. Bu diyalogu sürdürmemiz lazım. Biz geçen seçimde HDP'yi destekledik. Mesela hâlâ Diyarbakır'da levhalarda Kürtçe ifadeler görüyoruz, insanı bir nebze rahatlatıyor. Bu bile Kürtlük kokan bir partinin burada yönetimde olmasının ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Şimdi daha etkili bir ittifakın, koalisyonun yönetimde olduğunu düşünün, Kürtçeyi resmî düzeyde olmasa bile belediye hizmetlerinde, kamuyla ilişkilerde ikinci resmî dil gibi kullanabiliriz. Ve bu Kürtçenin ayakta kalması, yaşayabilmesi bakımında büyük bir fırsattır. Dil, kültür bakımından yerel yönetimlerin bir Kürt ittifakının elinde olması son derece önemlidir. Bunun için çalışacağız ama o arkadaşlar ne yaparlar bilemiyorum.

Gülçin Avşar

Çatışma dönemlerinin arka planından başlayarak Kürt Meselesi'nde bugüne doğru gelmeye çalışacağım. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kürt ulusal isyanı diyebileceğimiz 21 isyandan bahsedebiliriz. Bu isyanlarda devletin çözüm ve güvenlik yaklaşımı birbiriyle çelişerek devam ettiği için tek parti döneminde, ilk 14 yılda 50 bin civarında insanın hayatını kaybettiğini biliyoruz. 12 Eylül Darbesi'nin ardından daha da sertleşen ortamda kırk yılı aşkındır da son isyan diyebileceğimiz PKK süreci, Kürt Meselesi'nin çatışma dönemi olarak hayatımızın ortasında duruyor. 2002'de Ak Parti iktidarına gelmeden evvel de aslında çok fazla çözüm denemeleri, sivil toplum çalışmaları, iş insanlarının konularla alakalı hazırladığı raporlar olmuş. Fakat bunun daha kurumsal, daha net hale gelmesini 2002 sonrasındaki Ak Parti döneminde görüyoruz. Öncesine dönersek, Kürt Meselesi'nin daha demokratik yollarla çözülebileceğine dair ilk girişimleri Demokrat Parti denemiş. O dönemde Kürtleri duygusal olarak bu konunun çözülebileceğine inandıran şey aslında, tek parti döneminde Van'da 33 köylünün öldürülmesinden sorumlu Mustafa Muğlalı'nın Demokrat Parti döneminde yargılanması. İdam kararı veriliyor fakat uygulanmıyor. Demokrat Parti'nin Kürt şehirlerinde örgütlenmesi, Kürt şehirlerinde insanları siyasete katarak kendi vekillerini çıkarmaya çalışması ve umumi müfettişlikleri kaldırarak yatırımlar yapması da umut oluyor. Fakat 27 Mayıs Darbesi'yle çok keskin bir süreç başlıyor. 1978-1987 arası sıkıyönetim, sonrasında olağanüstü hal yönetimiyle beraber ciddi bir baskı rejimi tüm Kürt coğrafyasında yaşanmaya başlanıyor. Bu arada 12 Eylül Darbesi'nin ardından PKK hareketi büyüyor ve güçlenerek bölgedeki en büyük isyana dönüşüyor. Şu âna kadar yaşadığımız isyanlar arasındaki en büyük isyan.

90'lı yılların genelinde çok sert dönemler yaşanmışsa da 91'de Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığına gelmesi Kürt Meselesi'ndeki demokratik çözüm için umut olmuştu. Turgut Özal, ben bu meseleyi çözeceğim ve bu benim son mirasım olacak, son hizmetim olacak diye bir açıklama yapmıştı. Orgeneral General Eşref

Bitlis'i rapor yazması için görevlendiriyor. O rapor, sorun nasıl çözülemez sorusuyla başlıyor. Askerî yollarla Kürt Meselesi'nin çözülemeyeceği, çatışmanın ve Kürt Meselesi'ndeki sorunların ayrı değerlendirilmesi gerektiğini yazıyor. Fakat Eşref Bitlis bu rapordan kısa bir süre sonra şüpheli bir kaza sonucu vefat ediyor. Bununla ilgili devletin öldürdüğüne dair iddialar var ama kesinleşmiş bir yargı kararı maalesef olmadı. Eşref Bitlis'in ardından Adnan Kahveci'ye özel bir rapor hazırlatıyor. Adnan Kahveci raporu da askerî tedbirlerden vazgeçilmesi gerektiğini söylüyor. Bunlar aslında o dönemler için çok ileri ve bugün bile konuşulması zor konular. Adnan Kahveci'nin vefatı da yine şüpheli bir trafik kazasıyla oluyor. Son olarak Özal döneminde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Yemak'a hazırlattırılan bir rapor var. Kemal Yemak da yine önceki iki raporda olduğu gibi çözümün askerî operasyonlarla değil askerî alandan uzaklaşarak sağlanabileceğine dair bir rapor yazıyor. Bu girişimler esnasında PKK de ilk kez ateşkes ilan ediyor 20 Mart 1993'te. Fakat Özal'ın ölümü ve 33 er vakasıyla beraber çatışmasızlık dönemi sona eriyor. 1995'te PKK yeniden tek taraflı ateşkes ilan ediyor, neler yapılmasını istediğini, hangi hakları talep ettiğini ilan ederek. Burada devletle temasları olup olmadığına dair bilgimiz yok. Ama talepler karşılanmayınca, hatta bir de Irak tarafındaki PKK mevzilerine sert operasyonlar yapılıncaya ateşkes sona eriyor. 1996-97'de bu defa siyasette Erbakan dönemi var. Erbakan döneminde de kamuoyuna duyurulmasa da Kandil'le temaslar kurulduğunu biliyoruz. Cemil Bayık, Erbakan'ın Kandil'e üç kez mektup gönderdiğini söylemişti. O dönemde de çözüm denemelerinin olduğu tahmin ediliyor ki olduysa da 1997'de muhtırayla Necmettin Erbakan görevden uzaklaştıktan sonra o da akamete uğradı. Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması, İtalya'ya gitmesi, yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi gibi gelişmeler sonrasında da PKK silahlı mücadeleyi bırakma kararı alıyor. 1 Eylül 1999'da Öcalan'ın da talebiyle Türkiye sınırlarından uzaklaşıyor. Fakat geri çekilme esnasında devletin çok sert müdahalesi oluyor ve ciddi kayıp veriliyor. Ak Parti öncesinde, Öcalan cezaevindeyken PKK kendisini feshettiğini, KADEK'i kurduğunu söylüyor, isim değişikliğine gidiyor. Fakat ateşkes süreci 2004'e kadar devam ediyor. 2004'te devletin sert operasyonlarıyla beraber PKK çatışmasızlık dönemini bir kez daha sona erdiriyor. 2006'da başlayan çatışmasızlık dönemine kadar. O da 2009'a kadar devam ediyor. Fakat biz bu arada öğreniyoruz ki zaten devlet ile PKK arasında temaslar yürütülüyormuş. Biz de bunları Oslo'daki ses kaydından anlıyoruz. Sızdırılan ses kayıtlarında devletin PKK'yle görüşmeler yaptığı çok açık bir şekilde ortaya çıkıyor.

Zaten Türkiye siyasi iklimi de çok sert bir süreçten geçiyor. Ergenekon, Balyoz operasyonları, o operasyonlar içerisinde elde edilen belgeler. Bu operasyonlar, Kürtlere baskı uygulayan askerleri de kapsamaya başlayınca Kürtlerin de destek olduğu operasyonlara dönüşüyor.

2009'da PKK yeniden bir ateşkes ilan ediyor ve o zaman, Türkiye'de gördüğümüz herhalde en ilerici ya da farklı diyebileceğimiz şeyle karşılaşıyoruz. Habur'dan PKK'liler Türkiye'ye geliyor. 34 PKK'li, devletin düzenlediği bir organizasyonla Türkiye'ye getiriliyor ve kamuoyu önüne çıkıyor. Bunun üzerine de 1 Haziran 2010'da yeniden PKK'nin ateşkesi bozma süreci başlıyor. 2011'de yeniden ateşkes başlıyor. Aralarda çatışma ve ateşkes devam ediyor. Fakat biz arka planda neler yürüdüğünü bilmiyoruz. Muhtemelen o tarihlerin tamamında hükümet, MİT veya diğer kaynakları üzerinden PKK'yle görüşmeye devam ediyor. Anlaşmadıkları yerlerde ateşkesler başlıyor ve bitiyor. En son 2012'ye gelindiğinde son kez ateşkes sona eriyor. 2012'den çözüm sürecine kadarsa iki taraftan bin civarında insan hayatını kaybediyor. 2012'de, 2012'ye kadar devam eden eylemsizlikten çok daha yüksek sayıda ölümlerden bahsediyoruz. Silvan saldırısı, Ankara vs.

Ak Parti açısından yaklaşalım bir de. 2009'da demokratik açılım süreci tartışılmaya başlanıyor. Bu işin içerisine sanatçılar dahil ediliyor. Beşir Atalay'ın içişleri bakanı olduğu dönem. Şöyle bir öncelik belirlemiş parti: Kürtler zaten bu işin çözümüne hazır, bizim Türkleri ikna etmemiz lazım. Türkiye kamuoyunun sevdiği sanatçılarla kahvaltılar yapılıyor. Bu konunun tartışmaya açılması sağlanıyor. Kürt açılımı, demokratik açılım dediğimiz sürecin ismini de Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi olarak değiştiriyorlar. O broşürleri, kitapçıkları okursanız oradaki bütün argümanların Türk tarafını ikna etmek üzere oluşturulduğunu fark edersiniz. Fakat sonrasında Demokratik Toplum Partisi kapatılıyor, KCK operasyonları başlıyor, Kürt siyaseti ciddi bir baskı altına alınıyor. Önce söylediklerimiz olurken bunlar da oluyor aslında. Yani iktidarın sirayet edemediğini tahmin ettiğimiz iktidar dışı odakların, siyasal iktidar dışı odakların yürüttüğü sert bürokratik yollar denendiğini görüyoruz. Ve bu da Kürt kamuoyunda ve sokaklarda ciddi tepkisel eylemlerle karşılandı. Sonrasında demokratik açılım süreci iktidarın da PKK'nin de yanında duramayacağı bir sürece dönmüş oldu. 34 PKK'linin Habur'dan girişi o tarihlerde yine kamuoyu tam hazırlanmadan yapıldığı için çok ciddi bir infiale neden oldu. Mitingler düzenlendi, şehir şehir gezdiler. Fakat etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanarak haklarında hiçbir dava açılmadığı için ve bu zaten sonrasında öğrendiğimiz üzere Öcalan'ın talebiyle olduğu için çözüm sürecinin bir parçasıydı.

Geriden öğrenmekle beraber bir Oslo Süreci olduğunu biliyoruz. 2010'da bu görüşmelerin yapıldığını tahmin ediyoruz. Ses kaydındaki ifadelerden anlıyoruz bunu. Çünkü o zaman Hakan Fidan başbakanlık müsteşar yardımcısı sıfatıyla orada. Demek ki 15 Nisan 2010'dan evvel bu görüşmeler yapılmış. Çünkü 15 Nisan'dan sonra kendisi MİT müsteşarı oluyor. Dolayısıyla o görüşmelerin en azından Nisan 2010'a kadar devam ettiğine dair bir bilgimiz var. Nasıl sonlandığını anlamasak da. Fakat yine oradaki Afet Güneş'in ifadelerinden görüşmelerin 2007'de başladığını da anlıyoruz. Yani 2007-2010 arası muhtemelen bir üçüncü gözün de olduğu bir çözüm süreci var. Fakat biz bunu toplumsal alanda bilmiyoruz. Peşinden bu akamete uğruyor fakat hangi tarihte uğradığına dair de fikrimiz yok. Ama 2011-2012 çok sert çatışmaların da olduğu dönemler. Ardından 2012'nin sonunda o dönemin başbakanı Erdoğan'ın televizyon programında yaptığı bir konuşmada Öcalan'la temas kurulduğunu öğrendik. Takip eden ocak ayının ilk haftasında da bir heyet İmralı'ya gitti. Böylece İmralı'ya gidiş gelişler başlamış oldu. Bu zaten tek başına bir heyecan da yaratmıştı. Ve bununla beraber hükümetin politikası olarak bir çözüm süreci olduğuna dair resmî bir tutum alındığını görüyoruz. Aslında Türkiye tarihinde ilk kez bir hükümet, çatışmayı sonlandırmak üzere PKK'yle görüştüğünü kamuoyuna ilan etmiş oldu.

O tarihlerde çok fazla olay yaşadık. Hem Kürt tarafında hem de çözüm sürecinin içerisinde Batı tarafında. Gezi Olayları, Paris cinayetleri gibi, 17-25 Aralık gibi dönemler yaşandı. Fakat buna rağmen çözüm süreci iki seneden uzun süre devam etti.

Bütün bu çözüm süreci içerisinde en enteresan olan, hükümetin bir akıl insanlar heyeti oluşturmasıydı. Hükümet, iktidar olarak çözümün tarafı, karşısında çatışmanın diğer tarafı PKK var. Fakat toplumsallaşamadığını düşündüğü için meseleyi toplumsallaştıracak bir araç olarak Akil İnsanlar Heyeti oluşturdu. Bu Akil İnsanlar Heyeti'nde de yine aslında bir PR çalışması yürütüldü ve akademisyenler, sanatçılar, yazarlar, kamuoyunun sevebileceği insanlar yedi ayrı bölgede çalışıp gittikleri yerlerde insanlara çözümü, barışı anlattılar. Şikâyetleri ve talepleri dinlediler. Sonrasında bir kısmı raporlaştırıldı. Süreci 2015'e kadar devam ettiren etkenlerden biriydi bence Akil İnsanlar Heyeti.

2015'le beraber iktidarın farklı ajandaları, PKK'nin beklentileri vs. ayrılmaya başladı. Burada herhangi bir tarafı suçlamak doğru değil. Bana göre bu çözüm sürecine otururken taraflar farklı niyet ve arzularla oturmuşlar ve çok açık bir şekilde bunları birbirleriyle paylaşmadıkları için maalesef bu süreç sona

ermiş. Yani burada siyasi iktidardan melek rolü beklemiyoruz ya da gerçek dışı bir şekilde iyi bir miras bırakma niyetiyle hareket etmediğine eminiz. 2015 seçimlerinin sertleşmesi, o dönemki Demirtaş'ın açıklamaları vs. aslında bu sürecin beraberce devam edemeyeceğini gösterdi.

Şu anda toplumda PKK'yle çatışma çözümünün sağlanmasına dair ciddi bir beklenti ve taleple karşılaşmıyoruz. Ne Kürt şehirlerinde ne de diğer yerlerde. Bunun nasıl toplumsallaşabileceğini, nasıl toplumun bir talebi haline gelebileceğini, sivil toplum üzerinden neler yapılabileceğini ve iktidarı da muhalefeti de çözüme nasıl zorlayabileceğini düşünmemiz gerekiyor. Bu tek başına hükümetlerin oy kazanabileceği ve iktidarlarını devam ettirebileceği bir şey değil. Dünya örnekleri de böyle, çözüm süreçleri, çatışma çözümleri iktidarların iktidarlarını devam ettirmesini sağlamıyor. Biz de bu insanlardan melek olmalarını beklemediğimize göre bu siyasetçileri zorlayacak toplumsal taleplerin oluşması, toplumda bir beklenti olması gerekiyor.

Meselenin tanıtımının ne kadar önemli olduğuna dair Kolombiya örneği var. Orada görüşmeler uzun yıllar devam ediyor. 2011'den itibaren hükümet reklam ajanslarıyla görüşüyor ve bütçe ayırarak FARC gerillalarının dağdan inmesini amaçlayan işler yaptırmaya çalışıyor. Mesela 2011 Noel'inde "Noel Operasyonu" adını verdikleri bir şey yapıyorlar. Özellikle Noel'i seçiyorlar çünkü Noel'in gerillaları duygusallaştıracağını, dağdan inmelerini sağlayacağını düşünüyorlar. Bir reklam videosu yapıyorlar. Savunma Bakanlığı'yla ortak yapılıyor bu video. Askerler, gerillaların yoğun olduğu bir bölgede operasyonda ve çok ciddiler, oysa yaptıkları şey ağaç süslemesi. Çok sert bir çatışmanın ortasındalar bu esnada. Altta da şu yazıyor: Eğer Noel ormana gelebilirdiye siz de evinize dönebilirsiniz. Hareket sensörlü olduğu için oraya gerillalar girdiği anda birdenbire ışıklar yanıyor. Ve bunun ardından gerçekten gerillaların bir kısmı dönüyor. Zaten bu o yüzden epey bir haber oluyor, ödül alıyor. Savunma Bakanlığı bunun işe yaradığını gördükten sonra birkaç video daha yaptırıyor. Yine Noel dönemlerini kullanarak. Bunlar da etkili oluyor. Bir de gerilla anneleriyle yapılan reklam var. Gerilla anneleri çocuklarına, sen gerilla olmadan önce benim çocuğumsun diyorlar. Kısa bir video, buradan da geri dönüşü oluyor gerçekten. Hepsi gerçek anneler ve gerçek gerillalar. Bu videodan sonra yüzlerce gerilla evine dönüyor.

Kolombiya bu yöntemi iyi kullandı. Çatışma devam ederken gerillaları eve döndürmeye çalıştığı işler yaptı. Bunun bir işlevi daha var: Topluma yani normalde FARC gönüllüsü olmayan ya da FARC'ın eylemlerini kabul etmeyen

insanlara, buradaki gerillaların bir insan olduğunu anlatıyor. Silahlı ölüm makineleri değil, bunlar da insan ve bunlar da normal hayatın içine karışabilir. Sizin bizim gibi hasletleri var, onlar da işte Noel istiyor, onlar da anneleriyle vakit geçirmek istiyor. O açıdan, toplumda çatışma çözümüne yönelik beklentiyi insani seviyeye çıkarmak açısından da önemli bir faaliyet olduğunu düşünüyorum. Zaten bunlar yapılırken hem FARC'la Kolombiya çatışması sert bir şekilde devam ediyor hem de çözüm süreçleri devam ediyor.

“Noel Operasyonu” videosunu izledikten sonra 2011’de üç arkadaşımın bir kampanya yapmıştı. PKK’nin eylemlerinin aslında Kürtlere daha fazla zarar vermeye başladığını ve bizim sesimizi kestiğini söyleyen, “Benim İçin Ölme Öldürme” diye bir kampanyaydı. “Benim İçin Ölme Öldürme”nin ilk çıkış metninde sarkastik bir dille PKK’nin eylemleri sonrasında aslında hayatımızda neler olmadığını, bize özgürlük getiremediğini, tam tersine daha büyük baskılar yaşadığımızı söylemiştik. Benzer bir video yapabilir miyiz diye düşündük sonra. Biz onu hazırlamaya çalışırken 2011’de Oslo ses kaydı çıktı. O bizi şaşırtmıştı. O zaman gazetelere ilan verdik çünkü kayıta her iki taraf da birbirleriyle gayet insani şekilde şakalaşıyor, konuşuyor. PKK’liler ve devlet bu kadar rahat konuşuyorsa çocuklar niye ölüyor o zaman! Gazetelere böyle bir ilan vermiştik. O zaman neden öldürüyorsunuz? Yani konuşabiliyormuşsunuz madem, niye konuşmuyorsunuz? Çözüm sürecine dair bir umudumuz ya da bir beklentimiz yoktu o tarihte. Fakat bunun toplumsallaştığı zaman olabileceğini düşünerek böyle bir şey yapmıştık.

Ben süreçlerin sivil toplum üzerinden yürümesinin siyasi partilerin hareketlerinden çok daha önemli ve sahici olduğunu düşünüyorum. Bizim 2013’te gördüğümüz şey esasen masanın taraflarıydı oysa toplum ayağı çok eksikti. Yani toplum sürece dahil edilmedi. Dağdaki gerillaların dönmesi de çok kolay. Çözüm sürecinin yeniden başlaması da çok kolay. Sadece toplumsallaştığı zaman, toplum bunu talep ettiği zaman hepsi sağlanabilir. Şu anda geldiğimiz noktada çok daha zor görünen ama aslında daha kolay bir yol var. Çünkü çözüm birikimi, bu kırk senelik çatışmanın çok daha ötesine geçmiş durumda. Çok fazla çatışma çözümü denemesi yapıldığı için, Türkiye’de pek çok yol denendiği için şu anda zor görünen ama aslında yarın başımıza geldiğinde şaşırmayacağımız kolaylıkta bir süreç inşası olabilir.

Önceki dönemde iktidarın çözüm sürecinden beklentisiyle PKK’nin beklentisi en başta açıkça konuşulsa ya da kamuoyunda tartışılmalı ya da taraflar birbirlerine bunu çok net söyleseydi belki farklı bir pozisyonda olabilirdik.

Her iki tarafın da farklı şeyler beklediği bir süreç neticede akamete uğradı. Şu anda ise taraflar birbirlerinin neler isteyebileceğini biliyor. Dünyada da Kuzey İrlanda-IRA süreci, Kolombiya-FARC meselesi, hiçbiri bir anda olmadı. Hayırlı Cuma Antlaşması, Kuzey İrlanda sürecinde imzalanana kadar sayısız görüşme denemesi oldu. Taraflar çok fazla bir araya geldi, başka sözleşmeler, deklarasyonlar, anlaşmalar yapmak zorunda kaldılar. Hatta 98'deki o sözleşme imzalandıktan sonra bile devam eden bir süreç. Hakikat komisyonlarının kurulması çalışmaları, vergiyle alakalı tarafların dengelenmesi vs. 2014'te orada yine The Stormont House Agreement diye bir sözleşme yapıldı ki hâlâ devam ediyor. Çatışma süreci ne bir sözleşmeyle sona eriyor ne de bir gecede o sözleşmeye gidiliyor. Türkiye'de de şu âna kadarki birikimin önümüzü açabileceği bir durum var.

Deva Partisi olarak Kürt meselesinin üç boyutuna vurgu yapıyoruz her zaman. Birincisi meclis ve yasama boyutu. Burada Kürt Meselesi'ni de kapsayan demokratikleşme haklarının herhangi bir pazarlık veya herhangi bir çatışma çözümünün perspektifiyle yaklaşılmaksızın direkt olarak doğrudan tanınması, hakların iadesi. Aynı başlık içerisinde ademimerkeziyetçiliğin tartışılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bu sayede de yerelin iktidar baskılarından uzaklaştırılmasının sağlanması. Bu birincisi. İkinci boyutu, Kürt siyasi partilerinin özgürleşmesi. Çünkü parti kapatma tehdidi olduğu sürece yasal meşruiyet sorunlu hale geliyor. Toplumun demokratik meşruiyetini tanıdığı partilerin bir gecede kapatılma ihtimali siyasi hareketi, siyasi alanı daraltıyor. Üçüncüsü de deminden beri konuştuğumuz çatışma çözümü boyutu. Şu an Türkiye'de azalmış gözükse de silah bırakmamış bir PKK meselesi var hâlâ. PKK'nin silah bırakmasının rasyonel zemininin oluşması gerekiyor ki onların çatışmasızlık dönemi olabilsin. Burada çatışma çözümüne dair somut, net çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyoruz parti olarak.

Katılımcı: “Hem PKK'nın hem hükümetin farklı artı ve eksileri olduğunu söylemişsiniz. Bunlar neydi ve değişti mi? Diğer bir soru: Çatışma çözümünde sivil toplum etkisi dediniz ama siyasi partilerin de etkisi olabilir. Bu partiler nasıl dahil edilebilir bu sürece?”

PKK'nın ve devletin ya da iktidarın şu anda neler beklediğine dair, nasıl hareket edebileceğine dair fikir beyan etmek kolay değil. Ama örgütün mevcudiyetini sona erdirmesi için anlamlı bir şey elde etmesi gerekiyor. Bunun tartışılması lazım. Bunu biz tartışmaktan korktuğumuz için aslında sümen altı ediyoruz. Sanki PKK öylesine silah bırakacakmış gibi bir hayal oluşuyor. İktidarın çözüm

süreci içerisindeki hedefi ve beklentisi de buydu. Ne güzel geri çekiliyorlar, silah da bıraksınlar, bu iş bitsin. Ama burada taleplerin konuşulması lazım. Dünyada çok sayıda farklı örnek var. Burada iktidarın örgütle nasıl anlaşabileceği tamamen konuşmaya bağlı. Önce konuşabilmeleri ve bunları açık bir şekilde tartışmaları lazım.

Siyasi partilerin bu işteki rolüne gelirsek... Bazı partilerden hiçbir şey yapmasını beklememek de bir hizmet olabilir. Yani MHP'den bir şey beklemek gerekmiyor. Şöyle bir örnek de var: Taş atan çocuklar meselesi varken biz bir inisiyatif oluşturmuştuk. Bu çocuklar terörle mücadele kanunuyla yargılanıyordu, yetişkin muamelesiyle çok ağır cezalar alıyorlardı. Bir taş attığı için kırk-elli seneye yargılanıyor, çok uzun süre cezaevinde kalıyorlardı. 2006'dan itibaren sayısız çocuk cezaevine alınmıştı. Biz o dönem bir inisiyatif oluşturup çocukların evrensel çocuk hakları mevzuatına uygun olarak yargılanması için yasal değişiklik çalışması yapmaya başladık. İktidarla görüştük, o dönem CHP'yle görüştük, DTP o zaman meclisteydi, DTP'yle görüştük. O süreç içerisinde Ak Parti en başta bize kapıları kapattı, hatta Erdoğan kürsü konuşmalarında bizim yaptığımız çalışmayı da çok sert bir şekilde kriminalize etti. Fakat bir şekilde temaslar kurulduktan sonra, bu meselenin boyutları, çocuk hakları boyutu, hukuki boyutu vs. anlatıldıktan sonra ikna olundu. İktidar bizden, muhalefet partilerinin de bu yasayla ilgili düzenlemeye karşı çıkmamalarını sağlamamızı istedi. O zaman CHP de çok sertti, 2009'da CHP veya MHP bunu çok büyük bir kampanyaya çevirseydi iktidar böyle bir değişiklik yapamayacaktı. Biz o tarihte MHP'nin grup başkan vekili Mehmet Şandır'la sayısız kere görüştük, o kadar samimi olmuştuk ki adamlar artık, yeter ki muhalefet etmesinler diye. Nitekim şöyle bir şey oldu, bu yasa meclise geldiğinde bürokrasinin çok engeliyle karşılaşmıştık. Sadece iktidarın ısrarıyla meclise yasa geldi, CHP destekledi, DTP destekledi fakat MHP de muhalefet etmedi. Yani muhalefet etmeme stratejisi ya da sert bir şekilde muhalefet etmesini engelleyecek strateji de aslında bu tür meselelerde, çatışma konusu olabilecek meselelerde bir yöntem olarak denenebilir. Dolayısıyla bu çözüm sürecinin hakikaten toplumda bir talebi oluşursa bunu bütün siyasi partiler yapabilir ama siyasi partilerden önce aslında tabanın hareketlenmesi anlamlı olabilir. Burada diğer radikal diyebileceğimiz partilerin bir kısmını zaten dışarıda bırakmak lazım. Bir kısmının da muhalefetini engelleyecek şekilde argümanlar üretmek yine diğer siyasi partilerin ve iktidarın boynunun borcu olacak.

Katılımcı: “Akil insanlardan, halkımızı ikna etmekten bahsediyorsunuz ama hangi halkımız? Halk barış istemiyor olamaz mı?”

“Silahlar sustuğu zaman gerçekten toplumlar kaynaşabilecek mi? Militarist bir toplumdan söz ediyoruz. Kürtler olarak Anadolu şehirlerine gittiğimizde askerlerden değil sivil halktan korkuyoruz. Silahlı unsurların dışında kalanlar bizi tehdit ediyor. Siyasi aktörler toplumu ikna edebilecekler mi gerçekten? Yani örgüt silahları bırakıp topluma karıştığında toplum onları kucaklayabilecek mi?”

“Anadolu şehirlerinde yoğun bir Kürt düşmanlığı varken barış süreci döneminde bir anda herkes barış havarisi oldu. Ben halkın takiye yaptığını düşünüyorum. Nabza göre şerbet verdiğini düşünüyorum.”

2012’de bu tartışmaları yapıyor olsaydık hayatta gerçekleşmez, toplum karşı çıkar derdik. 2013’te çözüm süreci olduğunda şehit ailelerinden bir tanesinin açıklaması vardı, ben Öcalan’ı evimde ağırlarım diye. Toplumsal değişimler çok hızlı olabilir. Tabii burada Erdoğan’ın karizmatik etkisini de es geçmemek lazım. Çok ciddi bir dönüştürücü etkisi var. Türkiye toplumu için devletin hareket tarzının ne olduğu çok önemli. Devlet eğer çözüm sürecini yapıyorsa ya da çatışma çözümünü deniyorsa toplumun bir kısmı katılıyor kolayca. Kendi menfaatine aykırı bir şey olduğunu düşünmüyor. Bu iktidarın kendi tabanı var, muhalefet partilerinin kendi tabanı var. İkna edilmesi çok kolay oluyor siyaset işin içinde olduğu zaman. Sizi anlıyorum. Şu anda da bir kamuoyu araştırması yapsak barış süreci gibi bir girişimi çoğunluk istemez muhtemelen. Ama yarın böyle bir süreç başladığında bir kamuoyu anketi yapılsa herkes destekliyor olabilir. Hâkim gücün ne yaptığı belirleyici. Türkiye’de toplum devlet tarafından şekillenmeye müsait bir toplum. Halk devleti yönlendirmiyor, devlet halkı yönlendiriyor.

Eğer çatışma çözümünün toplumun menfaatine olduğunu anlatırsanız kimse karşı çıkmaz. Çünkü çatışmasızlık döneminde insanların evine cenaze gelmiyordu. Yani şehit cenazeleri de sona ermişti, sokak olayları da sona ermişti. Ekonomik refah açısından da kötü olmayan bir dönem vardı. Dolayısıyla itiraz edilecek bir şey de yoktu.

Akil insanlar bu konuyu kamasallaştırıp tartışmayı sokağa da taşıdılar. Karadeniz, İç Anadolu ve Trakya bayağı sert geçmişti. Tepkiyle karşılandılar, küfürler yediler, sürekli haklarında olumsuz haberler çıktı, yerel basın üstlerine gitti vs. Ama sonuçta şehirde bunu tartıştırdılar. Çankırı’nın gündeminde PKK’yle çözüm sürecinin olması az buz bir şey değil aslında.

Takiye konusunda... O dönemde aşırı milliyetçi, Tayyip Erdoğan'ı seven biriyle konuşmuştum. Çözüm sürecini sorduğumda, Erdoğan yapıyorsa bir bildiği vardır,. herhalde devleti benden daha az sevmiyordur demişti. Yapıyorsa bizim menfaatimize yapıyordur. Siyasetçi seçmen ilişkisinde böyle bir güven var. Benden daha iyi biliyor, beni benden daha iyi savunur, güvenlik ihtiyacı mı karşılar, maddi sorunlarımı çözer diye yetki veriyorsun siyasetçiye. Güçlü tabanı olan siyasi liderlerin bu aksiyonu alması çok hızlı bir değişim sağlıyor.

Katılımcı: "Tüm çatışma tarihinden bir birikim elde ettiğimizi söylediniz. Siz Deva Partisi olarak bu birikimi nasıl değerlendirmeyi düşünüyorsunuz? Bir anayasa tartışması gündeme geldiğinde yeni bir çözüm sürecinin de başlama imkânı varsa bunu parti olarak öne çıkarmayı düşünür müsünüz? Sivil toplumda çözüme dair hazırlık görüyor musunuz? Seçimlerin kaybedilmesi ve Kılıçdaroğlu'nun vaatlerinin öğrenilmesi büyük hayal kırıklığı yarattı. Buradan dönüş zor olacaktır. Güvensizlik ve umutsuzluk ortamını aşmak için partinizin ya da sivil toplumun belli bir çalışması var mı?"

Sivil toplum zaten darbe girişimi sonrasında epey etkisizleşti. Osman Kavala'nın cezaevine girmesi de aslında sivil topluma bir çeşit gözdağı oldu. Terör baha-nesiyle bölgedeki pek çok STK kapatıldı vesaire. Çok ciddi baskı altında olduğu için sivil toplumda bir hareketlilik göremiyoruz şu anda.

Bizim şu an parti olarak temasta olduğumuz STK'lara gelince... Gündeminde çözüm süreci olan çok az STK var. Sadece bununla ilgilenenler var. Onlarla parti olarak da temastayız. Kendi içimizde de çatışma çözümü olduğu zaman nasıl bir aksiyon alınması gerekir diye çalışmalar yürütüyoruz aynı zamanda. Ama çok farklı çatışma çözümü tecrübeleri olabiliyor. Devletin ve örgütün çizeceği perspektife göre, izleyecekleri yola göre partilerin veya toplumun yönü değişecek. Dolayısıyla böyle hazır formül gibi bir şey mümkün değil. Ölerек, öldürerek bu mevzunun çözülmeyeceği çok kesin ama bundan eminiz. Öyle ya da böyle çatışma çözümü gerekiyor şu aşamada.

Yeni anayasa süreci veya partimizin bu konudaki duruşuna gelince... 2013 çözüm sürecindeki adalet bakanı olan Sadullah Ergin bizim partimizde, Ali Babacan da Oslo döneminin dışişleri bakanıydı. Ak Parti çözüm denemeleri içerisinde aktif yer almış kişiler. Onlara bu dönemler sorulduğu zaman hiçbir yalpalama olmadan sahip çıktılar. Hatta bizim Altılı Masa içerisinde yaşadığımız zorluklardan biri de buydu. Meral Akşener çok sert bir şekilde bu süreçlerin aktörlerinin yargılanması gerektiğini söylemişti. Biz çözüm sürecini hâlâ

savunan tek parti olabiliriz Altılı Masa içerisinde. Ak Parti bile yokmuş gibi davranıyor. Bununla beraber Kürt Meselesi'nin bir boyutuyla, o az evvel söylediğim yasama boyutuyla çözümü için eylem planı adını verdiğimiz çalışmalar yaptık. Bunlardan bir tanesi Temel Haklar Eylem Planı. Bu planda anayasal vatandaşlık maddesinin değişmesi, anadilde eğitim, anadildeki haklar, daha doğrusu sadece eğitim de değil, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kayyım atamalarının sona erdirilmesi gibi pek çok şey var. Kürt Meselesi'ni de işin içine sokan tarafları var. Biz bunu açıkladığımız zaman yine önce kendi masasında oturduğumuz insanlardan tepki görüyoruz. Yine bize ilk saldıran İYİ Parti oldu. Fakat bunları ortaya koyup her durumda savunmaktan yanayız. Bizim toplumsallaşma gücümüz iktidar partisi kadar değil ama. Ciddi bir tabanımız yok, güçlü bir kamuoyu desteğimiz yok. Yine de her durumda Kürt Meselesi'nin haklar boyutunu da, çatışma çözümü boyutunu da dillendirmeye ve savunmaya devam ediyoruz.

Katılımcı: “Şu anda iktidardaki partinin mi yoksa muhalefetteki partilerin mi bir çözüm projesine daha yakın durduğunu söyleyebilirsiniz?”

İktidarın. Muhalefetin hâlâ tam olarak bu meseleyi –hak ve özgürlükler boyutu bir yana– bir çatışma çözümü perspektifiyle ele alamadığını düşünüyorum. Muhalif partiler arasındaki yarılma ve güvensizlik henüz giderebilecek bir seviyede değil.

Katılımcı: “Deva Partisi Kürt Sorunu'yla ilgili planları neler? Dağdan gelen, cezaevinde olan gençlerimiz için pişmanlık yasasından bahsedildi. Bundan yararlanıp ailelerine kavuşacaklardı. Hatta işe yerleştirileceklerdi... Gerçekleşmedi bunlar. Deva Partisi olarak siz nasıl girişimler yapacaksınız? Bize ciddi adımlar lazım. En son 2016 olaylarında, Sur olaylarında gençlerimiz, çocuklarımız hep dışarıdaydı. Taş attığı için yirmi-otuz yıl cezalar aldılar çocuklarımız. Hâlâ cezaevindedeler. Deva Partisi olarak onlar için, gençlerimiz için, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu için neler düşünüyorsunuz? Biliyoruz ki İç Anadolu Bölgesi'nde aşırı bir milliyetçilik var. Yani Kürtlere karşı çok sert bir milliyetçilik var. Bu milliyetçilik hakkında bizler bir şey yapamıyoruz. Onlar da bizlere bir şey yapamıyorlar. Biz Kürtler Türk kardeşlerimiz diyoruz ama Türkler Kürt kardeşlerimiz demiyor. Deva Partisi olarak neler düşünüyorsunuz, neler yapmak istiyorsunuz?”

2002 sonrasında olanları azımsamamak lazım. O dönem hükümet Sessiz Devrim diye bir kitapçık çıkarmıştı mesela. O kitapçıkta bütün o yasal süreçler, TRT Şeş'ten köy tazminatlarına, faali meçhul davalarının başlamasına pek çok

şey yazıyordu. Fakat şu an o dokümanı Ak Parti yok etti. Hiçbir yerden ulaşamıyor. Aslında Kürt Meselesi'nin kanayan yaralarını iyileştirici, toplumsal yarılmayı azaltacak şeyler yapıldı. Ben de bir dönem burada Temizöz davasını takip ediyordum ama çözüm sürecinin sona ermesi, Fethullahçıların yargıdan ayrılması, cemaat kavgaları için içine girdikten sonra bütün faili meçhul davalar kapatıldı. Yargı kurbanı oldu. 2002'den sonra yaşadıklarımız azımsanacak, küçük görülecek şeyler değildi.

Bununla beraber DEVA ne yapabilir bundan sonrası için? Parti programını yazarken birinci sayfaya Kürt Meselesi'nin çözümünü koyduk. Çünkü hak ve özgürlükler meselesinden de bahsetsek, ekonomik sorunlardan da bahsetsek, neden bahsederseniz bahsedelim Türkiye'nin en temel sorununun Kürt Meselesi olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla da Kürt Meselesi çözülmeden Türkiye'de gerçek anlamda bir demokratik devlet olma iddiamızın olamayacağını düşünüyoruz. Yaklaşımımızın anlaşılması için belirteyim, güvenlik meselesi programın en sonunda yer alıyor. Toplumun o hissiyatını anlamakla beraber bu güvenlikçi demokrasi anlayışından da uzak duruyoruz. Aynı zamanda eşit vatandaşlık meselesi, anayasadaki değişikliklerin yapılması, bununla alakalı bir eylem planımız var. Temel Haklar Eylem Planı. Bu sadece Kürt Meselesi değil, Alevi meselesini, diğer dinî meseleleri de kapsayan bir çözüm perspektifi sunuyor. Yani temel hakları standartlaştırmayı ve her alandaki ayrımcılığı sona erdirmeyi hedefliyor. Bunun ötesinde bizim bir muhalefet partisi olarak yapabileceğimiz çok az şey var. Bunları her zaman dile getirmek ve savunmak temel görevimiz zaten, o başka. Ama bunu kamusalılaştırmak, güçlendirmek çok kolay değil şu andaki Türkiye şartlarında. Eşit vatandaşlık meselesini konuşup anayasadaki vatandaşlık tanımından Türk ifadesinin çıkarılması ve onun daha geniş bir yorumla değiştirilmesini talep ettikten sonra Ali Babacan'ın katıldığı bütün programlar linç üzerine oldu. Türklükle savaşıyorlar, Türklüğe karşılar diye sunuldu. Bizim parti içinde de milliyetçi diyebileceğimiz insanlar var. Onları da ikna ederek bu değişimleri yapmaya çalışıyoruz. Biz bunu yine savunmaya devam ediyoruz. Başka neler yapılabiliriz diye de bölgedeki STK'larla, meslek örgütleriyle temastayız sürekli.

Katılımcı: "Ak Parti içerisinde muhafazakâr Kürtler var. Onlar da Kürt Sorunu'nun çözümünü istiyorlar. Şu an güzel şeyler yapılabilir. Belki derinine inilemiyor ya da parti içinde Kürtlerin hakları verilmiyor. Sizin bir bilginiz var mı? Ak Parti içinde bir çalışma yapılmıyor mudur bu dönemde?"

Kürt Meselesi'nin çözümü açısından iktidarın bir ajandası var mı bilmiyorum. Demokratikleşme tarafıyla alakalı bir ajandadan haberdar değiliz en azından. Şu an aslında en temel mesele kayyım meselesi. Yerel seçimlere gidiyoruz. Kayyım uygulamasından vazgeçilmiyor, vazgeçilip vazgeçilmeyeceğini bilmiyoruz. Dolayısıyla oradan ne çıkacağını bilemiyoruz. Çatışma çözümü ise şu an Türkiye'nin gündeminde yok. Yani PKK içeride hiçbir eylem yapmadığı için ne Türk tarafında böyle büyük bir mesele olarak konuşuluyor ne de Kürt şehirlerinde. Suriye meselesi ekseninde hükümetin yapmaya çalıştıklarından anladığımız kadarıyla Kürt Meselesi'nin çatışma boyutuyla alakalı girişimlerinin olma ihtimali de görünüyor. Bu dışarıdan bakarak yapılan bir yorum, açıklanmış bir şey yok.

Katılımcı: *“Kolombiya ve burayla ilgili bir karşılaştırma soracağım. Türk kimliğinde bir baba figürü var. Bu bin yıllık işlenmiş ve psikolojik bir şey. Öyle babacan bir baba da değil, son derece sert, şiddet eğilimli bir baba. Kolombiya'daysa tam tersi, anaç bir yapı var. Koruyan, kollayan, bekleyen, evladını evine çağırın, evdeki düzeni, huzuru tekrar kurmaya çalışan bir anne. Bogota ve Ankara arasındaki fark aslında bir tiyaret farkı mı? Yoksa başka bir şey mi? Bir de eklemem olacak. Aynı şekilde karşılaştırma için. Videolarda onların biraz gizli özne kullandığını düşünüyorum. Bizdeki özneler hep böyle çok canlı kanlı insanlar.”*

Son kısma cevap verecek olursam bizde de Cumartesi Anneleri var, Barış Anneleri var. O reklamlarda FARC ve Kolombiya çok romantik gösteriliyor. Hatta masada bile çok sertler. Yanlış hatırlıyor olabilirim ama 250 binden fazla insan ölüyor. Çoğu da çözüm süreci denemelerinde. Şu reklam filmini çekip romantik romantik Noel derken adamlar ciddi operasyonlar da yapıyorlar. Hem uyuşturucu hem terörizm boyutu var. Çok da yumuşak bir süreç değil. Türkiye'dekinden daha sert diyebiliriz hatta. Buna rağmen deniyorlar. Yapmaya çalıştıkları da gerillaları dağdan indirerek zayıflatmak ve çatışmada daha üstün olmak. Devlet orada kazanmaya çalışıyor. Çatışma çözümü perspektifiyle yapmıyor bunları. Bir üstünlük elde etme amacıyla yapıyor. Farkında olmadan gerillaları ve ailelerini sempatikleştiriyor ama. Savunma Bakanlığının temel perspektifi gerillaları aşağı indirmek, onları daha rahat yok edecek pozisyona ulaştırmak. Fakat bu kampanyalar, bu gerillayı insan gösterme eylemlerinin tamamı kamuoyunu olumlu etkiliyor. Ben bunun hedeflenerek de yapılabileceğini düşünüyorum. Çünkü dağdaki insanların da bir hayatı, ailesi var. Bizde de çok kolay olabilir, bir anda PKK de askerler de dönebilir. Hiç zor değil. Bunu insan olarak göstermek lazım, sen ben kahve içmeyi nasıl seviyorsak onlar da öyle, sinemaya gitmek istiyorsak onlar da öyle vs.

Biz hep bunu büyük siyasetle konuşuyoruz, haklar vs. Oysa çok daha basit bir şey, gerilla annesi gibi yani. Sen benim oğlumsun diyor. O kadar basit bir mesaj ki. Özgürlük mücadelecisi filan değil, sen benim oğlumsun diyor. Bu hepimizin özdeşlik kurabileceği bir şey. Toplumun özdeşlik kurabileceği hikâyeleri çıkarmanın meselenin çözümünde bizim zannettiğimizden daha olumlu bir gücü olacağına inanıyorum.

Katılımcı: “Bizde Kolombiya’yla benzeşen şöyle bir örnek var: Elitlerin barışa karşıtlığı daha fazla. Sıradan halk barışı daha fazla ister. Çözüm süreci döneminde Sivas’ta bir doktora çalışması yapılmıştı. Süreci en fazla destekleyenler ilkokul ve altı eğitime sahip olanlar. En çok karşı çıkanlar da doktora ve sonrası olanlar. Bir sürü ideolojik argüman ileri sürüyorlar. Ama sıradan halk bildiği gibi, ihtiyaçlar üzerinden yorumluyor.”

Katılımcı: “Kolombiya örneğinin bizle ilgisi yok, anne-baba benzetmeleri de hatalı. 2013’te kaldı o. Daha çok Sri Lanka modeli gibi, ilk önce güvenlik odaklı. Terör örgütünü zayıflattıktan sonra masaya getirmek gibi düşündü devlet. Güvenlik bizim parti programımızın en sonunda dediniz. Bu demokratik ilkeler çok geçersiz kalmadı mı? Uluslararası ilişkiler açısından baktığımda demokratik ilkelerin çok konuşulabileceğini pek sanmıyorum.”

Geçersiz kaldı denemez. Onlardan vazgeçmeden konuşmak gerekiyor. Çünkü diğer türlü güvenlikçi anlayışla yaklaşmaya başladığınız zaman hak ve özgürlüklere bakışınız da değişiyor. O yüzden önce hak ve özgürlükleri sağlam ilkelerle inşa edip sonrasında güvenliğe bunu uydurmak daha makul bir yaklaşım oluyor.

Katılımcı: “İnsanlar pikniğe gider gibi hevesli bir şekilde Teknofest’e gidiyor, ölüm makinelerini ziyarete.”

O yüzden muhalefetin en büyük sorumluluğu, yeni bir güvenlikçi anlayışı hâkim kılmayı sağlamak. İktidarın sunduğu bir güvenlik perspektifi var. Nasıl güvenlik inşa edileceğine ve neler yapacağına dair bir perspektif. Biz dahil muhalefet partilerinin herhangi bir güvenlik perspektifi önerisi yok. Biz eksiğiz iktidara göre bu açıdan.

Katılımcı: “Kani Bey, önceliğimiz MHP’yi Ak Parti’den koparmak, uzaklaştırmak, dedi. Yani MHP, AKP’den ne kadar uzaklaşırsa çözüm o kadar rahat gelecek gibi. Gelecek Partisi temsilcisi olarak muhalefetten ümidi kesmiş gibi sanki. Siz de aynı düşüncede misiniz?”

Muhalefetin gerçek anlamda bir demokratikleşme talebinde olduğunu düşünmüyorum. Ne zaman hak ve özgürlüklerle ilgili bir açıklama yapsak ilk saldıran İYİ Parti oluyor. Altılı Masa kurulduktan sonra da öyleydi. Dolayısıyla muhalefette, Saadet'i, Gelecek Partisi'ni bir kenara koyuyorum tabii, geniş muhalefet bloğunda böyle bir perspektif yok. Ama Ak Parti'yi MHP'den kurtarmak bizim misyonumuz mudur? Şu anda ben de açıkçası Ak Parti'nin bütün yargı, içişleri bürokrasisi ekseninde MHP'ye mahkûm olmasının bizim hareket alanımızı daraltan bir şey olduğunu düşünüyorum. Muhtemelen, Kani Bey'in dediği gibi, uzaklaşırsa, kayyımlar konusunu bile daha rahat konuşabileceğimiz, pek çok konuda iktidarın daha rahat hareket edebileceği bir zemin oluşacaktır. Ama burada bizim fonksiyonumuz ne olabilir, bilemiyorum.

Galip Ensarioğlu

Bu meseleye dair konuşurken kendi fikirlerimi söyleyeceğim, Ak Parti penceresinden, Ak Parti milletvekili olarak konuşmayacağım. Bu b3lgede kırk yıldır siyasetin, b3t3n bu sıkıntıların içindeyiz ve yaşadığımız sorunla ilgili bu kırk yılda alıştay, konferans, ulusal, uluslararası birçok etkinlik yaptık arkadaşlarımızla birlikte. Gerek yurtiçinde gerek yurtdişında K3rt Sorunu, çatışmasızlık 3z3mleri, benzer d3nya 3rnekleri, T3rkiye’de demokratikleşme, yeni anayasa konularını sıkça konuştuk. Fakat 3z3m s3recinin son bulmasıyla birlikte uzunca bir s3redir hem sivil toplum hem bizler bu tartışmalardan biraz uzak kaldık.

Geçen s3rete neler yaşandı, hafızalarımızı biraz tazeleyeceğiz. Bundan sonra ne olabileceğini de konuşmak lazım. Cumhuriyet’in kuruluşundan bug3ne yaşadıklarımız herkesin malumu. Ulus devletin yapısı gereği K3rtlerin varlığı reddedildi. Asimilasyon ve ink3r politikaları bir devlet ideolojisi olarak bug3nlere kadar geldi. Ancak K3rtler hiçbir zaman haklarından vazgeçemediler. S3rekli itiraz ettiler, isyan ettiler, kavga ettiler.

H3k3metlerin, devletlerin bu meseleyi tartışması belki 3zal’la birlikte daha ciddi bir zemine oturdu. 3zal, federasyonu da gerekirse konuşabiliriz gibi çok 3st perdeden birtakım tartışmaları kendi d3neminde açtı. Demirel’in 1991’deki K3rt realitesini tanıyoruz s3z3 de var ama içi doldurulamadı. 3nk3 o d3nem m3esses nizam çok g3l3yd3. 3zal’ınsa ciddi bir şekilde bu meseleye dair yapmak istedikleri vardı. Devlet içinde de kendine yandaş bulmuştu ama 3zal’ı da o kesimi de tasfiye ettiler.

2005’te Tayyip Erdoğan’ın Diyarbakır’da K3rt realitesi, K3rt Sorunu vardır, benim sorunumdur, ben bu sorunu 3zeceğim, maliyeti ne olursa olsun 3zeceğim s3z3 3nemli bir d3n3m noktasıydı. B3ylesi s3relerde her parti, 3rg3t hata yapabilir; eksiklikleri, yanlışlıkları bir tarafa bırakarak konuşuyoruz. 2005’teki o s3z artık resm3 devlet ideolojisinin son bulduğu bir s3ylemdi. İinin doldurulması, gereğinin yapılması, çatışmasızlık s3reci, var

olan silahlı gücün dönüştürülmesi nasıl olacak, bütün bunlar artık gündeme geldi. Demokratikleşmeyle ilgili birtakım yasal düzenlemeler yapıldı. Özellikle Kürt dilinin ve kimliğinin önündeki engellerin kaldırılmasıyla ilgili yasal düzenlemeler oldukça önemliydi. Farklı Kürt grupları, siyasi partileri var, farklı düşünceler var, bağımsızlık isteyen, federasyon, otonomi, birlikte yaşam, eşit yurttaşlık... Ama Kürt Meselesi'nde hepimizin ortaklaştığı şeyler de vardı. Basın yayının önündeki engellerin kaldırılması, harf yasağının, isim yasaklarının kaldırılması, Kürt dilinin araştırılmasıyla ilgili üniversitelerde kürsüler kurulması, seçmeli ders yapılması, yer yöre isimlerinin iadesi gibi önemli şeyler. Bunlarla ilgili yasal düzenlemeler yapıldı.

İki temel mesele çinse anayasa değişikliği gerekiyordu ve hâlâ da çözülemedi: Anayasal vatandaşlık tanımı ve anadilde eğitim meselesi. O dönemde Kürt Sorunu'nun çözümüne dair hükümetin attığı adımlar varken 2009'da Oslo Süreci başladı. Ben o dönem Ak Parti'de değildim, sivil toplumda faaliyet yürütüyordum ve devlet yetkilileri bizlerle de görüşüyordu. Önceki denemelerde meseleye, tamam Kürt Sorunu'nu çözelim, Kürt dili ve kimliğinin önündeki engelleri kaldıralım ancak öncelikle bir şiddet sorunu var diye bakıyorlardı. PKK var, silahlı güçler var, zarar görenler var. Bu sorun bir şekilde çözülmeyen ilerlemek mümkün değil diyorlardı. Demirel, Özal dönemlerinde, ondan önceki dönemlerde çözüm için adımlar atıldığı zaman eve dönüş yasası, itirafçılık yasası, pişmanlık yasası gibi yasalar denenmişti. Ama bir işe yaramadı. Biz de o dönemlerde yetkililere söyledik, siz insanların dağa çıkış sebebini ortadan kaldırmadan insanları dağdan indirmeye çalışıyorsunuz. Bu ertelenmiş bir savaştır.

Ak Parti döneminde ise bu Kürt kimliğinin tanınmasıyla ilgili atılan adımlar ve ardından silahlı gücün bir şekilde kimine göre tasfiyesi kimine göre entegrasyonu başladı. Oslo döneminde biz bu işin mutlaka Öcalan'la görüşülerek başlaması gerektiğini hep tavsiye ettik. Neticede Öcalan'la zaten görüşmeler yürütülüyordu ama sadece bu da yeterli değildi. Örgüt, parti, halkla entegre bir şekilde yürütmesi gerekiyordu. 2009'da şimdiki Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın müsteşar yardımcısı olduğu, MİT müsteşarının ve devlet yetkililerinin katıldığı, aynı zamanda garantör ülke veyahut da uluslararası birkaç ülkenin de müdahil olduğu bir Oslo Süreci başladı. Süreçte örgütün yetkilileriyle doğrudan temasa geçildi.

Oslo'da gizliliğe çok önem veriliyor, konuşulanlar hiçbir şekilde dışarı çıkmıyor. Herkesin üstü aranıyor, dinleme cihazı olmamasına dikkat ediliyor

vs. Ancak ilk görüşmeden sonra PKK'li yetkililer bir kalem dinleme cihazıyla görüşmeleri kaydediyorlar. PKK bürosuna yapılan polis baskınıyla o kayıtlar ele geçirildikten sonra Türk yetkililere teslim ediliyor. Emniyet, istihbarat tamamen FETÖ'cülerin elinde olduğu için onlara. Gizli yürütülen süreçlerin böyle handikapları var. Yani müesses nizam bu işe şiddetle karşı. FETÖ de devlet içinde yeni bir vesayet odağı ve devleti ele geçirme çabasında, önemli ölçüde de ele geçirmiş. Böylesi bir süreçte o görüşmeler FETÖ'cü polislerin eline geçince önce deşifre ettiler, ardından MİT yetkililerini tutuklama teşebbüsünde bulundular. O zaman Hakan Fidan artık müsteşar olmuştu. Amaçları şuydu: Fidan, ben başbakanın talimatıyla yaptım diyecek, sonra vatana ihanetten Tayyip Erdoğan'ı tutuklayacaklar. Orada direndiler, savcılığa gidilmeyecek, emniyetin baskınına gerekirse silahla karşılık verilecek gibi radikal kararlar aldılar ve olmadı.

Oslo, devlet istihbarat birimleri ile örgütün kendi yetkilileri arasında yürütülen gizli görüşmelerdi. Akamete uğradı, olmayacağı görüldü. Daha sonra devlet karar aldı, açılım ve çözüm sürecine yeni bir isimle, yeni bir formatta başladı. Bu defa HDP, Kandil ve İmralı da sürece dahil edildi. Kamuoyuna açık bir şekilde yürütülmeye çalışıldı. Siyasi parti ve STK'larla görüşmeler yapıldı. Bu işin topluma mal edilmesi ve toplumun ikna edilmesi anlamında uzmanlar, yazarlar, akademisyenler, gazeteciler ve kanaat önderleri görev aldı. 10 Kasım 2009'da konu meclise getirildi. 13 Kasım yani üç gün sonra çözüm süreciyle ilgili genel görüşme yapıldı.

1 Ekim 2012'deki 63 maddelik demokratikleşme paketi çok önemliydi. Bir taraftan demokratikleşme olacak, bir taraftan görüşmeler devam edecek. Çünkü benzer dünya örnekleri de böyleydi. 9 Nisan 2013'te geçmişte yaşananları devletin bizzat araştırması amacıyla mecliste araştırma komisyonu kuruldu. Yine geçmiş dünya örneklerinde de böyle komisyon örnekleri görüyoruz. MHP ve CHP kesinlikle itiraz etti bu komisyona. Hatta MHP katılmadı, CHP de komisyona üye vermedi. Halbuki bütün siyasi partiler üye versin isteniyordu. 18 Nisan 2013, örgütle ve Öcalan'la geri çekilmeye yönelik görüşme gereği silahlı güçlerin geri çekilmesi gerekiyordu. Sahada bir provokasyon olmasın, süreç sağlıklı yürüsün diye silahlı güçlerin sahadan çekilmesi lazım. O günkü tartışmalarda örgüt direndi, silahları bırakıp çekilmeyiz, silahı gömmeyiz, güvenmiyoruz dedi. İş orada tıkanınca Erdoğan inisiyatif aldı, silahlarınızı çekilin dedi. Aslında Erdoğan'ın aldığı bu inisiyatif kanunen suçtur. Böyle bir yetki kimsede yok. Doğrusu şu, geri çekilme çok istenmiyordu. 18 Nisan 2013'te geri çekilmeye yönelik idari inisiyatif alındı, Genelkurmay ve İçişleri Bakanlığı

arasında protokol imzalandı. Valilerden habersiz hiçbir askerî birlik PKK'li grubu görse dahi validen izin almadan harekete geçemez dendi. 18 Nisan'da protokol imzalandı, yetki valilere verildi. Çünkü valiler siyasi iradenin emrindedir. O gün asker siyasi iradenin emriyle hareket etmiyordu. Neredeyse 20 gün sonra, 8 Mayıs'ta ülke dışına çıkışlar başladı. 9 Eylül'de örgüt geri çekilmeyi sonlandırdığını bildirdi.

Ben o zaman milletvekiliydim. Burada olunca olup biteni daha iyi görebiliyoruz. Örgütün geri çekilmede samimi olmadığı da barızdı. Türkiye'deki silahlı güçlerinin %15'ini geri çekti. Avanoslar, Dersim ve Karadeniz gibi zaten tutunmakta zorluk çektiği alanlardan geri çekildi. Hasta ve sorunlu savaşçıları geri çekti bir miktar da. Ben bunu o zaman yetkililere ilettim. İlk söyleyen benim geri çekilme konusunda bir sorun yaşandığını. 9 Eylül'de örgüt de resmen beyan etti bunu.

10 Temmuz 2014'te çözüm sürecinin kanunu çıkarıldı. Çözüm süreci yürütülüyordu ama kanunu yoktu, sadece siyasi iradeyle yürütülüyordu. Kanun lazım çünkü başka bir iktidar gelip herkesi yargılayabilir. 15 Temmuz'da bu kanun yürürlüğe girdi. 1 Eylül 2014'te çözüm süreci mecliste okunarak 62. hükümetin programına da girdi. 1 Ekim 2014'te izleme kurulu, sonra da Ak Parti'nin seçim beyanamesine girdi.

Peki niye durdu? Neydi mesele? Biraz açık konuşmak lazım. Çünkü bizim bölgede örgütü eleştirmek, iradesi dışında konuşmak veya yapmak istediğine muhalif bir şey söylemek, onun yaptığını ifşa etmek, ihanet anlamına gelebiliyor. Kimse işbirlikçi, hain gibi suçlamalarla karşı karşıya kalmak istemiyor. Ama biz bu meseleleri özgürce tartışmazsak ilerleyemeyiz. Devlet içinde de bu işi istemeyenler vardı. Müesses nizam, kendi vesayetini içerideki düşmanlar, yarattığı düşmanlar ve çatışma üzerine kurmuştu. FETÖ'nün de devleti ele geçirme ve yeni vesayet odağı olma çabası vardı. Onlar da böyle bir çözümü kendileri için tehdit olarak gördü ve sabote etme çabaları oldu süreç içinde. Neydi bunların saboteleri? Örneğin Roboski meselesi bilinçli yanlış istihbaratla oldu, Şırnak'ta ve Muş'ta öldürülen iki PKK'linin birini polis aracına bağlayıp çektiler. Açığa alındı o polisler, FETÖ'cü olduğu ortaya çıktı hepsinin. Çeken kendisi, telefona görüntü alan kendisi, yayınlayan kendisi. Amaç barış ortamını zehirlemek. Yine Muş'ta öldürülen bir kadın gerillanın çıplak fotoğrafını çekerken asker potinini de birlikte çekiyor. Amaç toplumda infial yaratmak. Eşzamanlı olarak PKK de eşiyile, çocuklarıyla seyahat halindeyken rütbeli bir subayı öldürdü. Yol kesip kaçırdıkları birçok devlet görevlisi var.

Yine aynı çözüm sürecinde Bingöl-Diyarbakır karayolu 48 gün kapalı kaldı. Yol kesmeler, adam kaçırmalar bütün süreç boyu devam etti. Hepsinden en önemlisi çözüm sürecine başladıktan birkaç gün sonra 24 Şubat 2013'te YDG-H'yi kurdu. Yani 5000 silahlı insanı sosyal-siyasal hayata entegre etmek için çözüm süreci başlıyor, yurtdışında bu sebeple mağdur olanların gelişi nasıl olmalı, bugüne kadar zarar görenlerin zararı nasıl giderilir diye uğraşılırken örgüt, YDG-H'yi kuruyor. 10 Temmuz'da da YDG-H Asayiş kuruldu.

Ben martta televizyondan süreci yürüten yetkililere seslendim. Bir taraftan çok önemli, çok kıymetli bir süreç yürütüyoruz. Cumhuriyet tarihinin en önemli projesidir bu. Toplumsal uzlaşma projesidir, en önemli sorunu çözme projesidir. Ama YDG-H diye bir yapı kuruldu, özellikle politik seviyesi düşük, yüzbinlerce genci toplayabilecek yeni bir yapı. Çözüm iradesi gösteren bir örgütün bu yapıyı kurması manidardır. Bu yapı çözüm iradesi değil, çözüm-süzlük gayretidir. Çözüm iklimini de zehirler.

YDG-H Asayiş, Diyarbakır'ın ve diğer şehirlerin akşamları yollarını kesti, kimlik kontrolü yaparken görüntü aldı. Mahkemeler kuruldu, vergi daireleri kuruldu. Diyarbakır'da bütün işadamları çok iyi bilirlenir. Bir bilgisayar, bağdaş kurmuş biri, ticaret odasından bütün herkesin bilgileri alınmış. Aldığı ihaleler belli, rakamlar, cirolar. Her gelenin önüne kondu bunlar, belli paralar istendi. Vermeyenlerin başına birtakım hoş olmayan şeyler geldi. Bütün bunlar çözüm sürecinde oldu. Çözüm yaparken paralel devlet kuruyorsun. FETÖ bir taraftan paralel devlet kurmaya çalışıyor, YDG-H bir taraftan. Bir taraftan da çözüm yürütüyoruz.

Nihayet 28 Şubat 2015'te Dolmabahçe Mutabakatı'yla güzel şeyler oldu. Bu metinde PKK'nin Türkiye'ye karşı yürüttüğü silahlı faaliyetlerin sonlandırılması çağrısı yapıldı. Bundan sonra cumhurbaşkanının tepkisi ve Sayın Selahattin Demirtaş'ın açıklamaları var. Cumhurbaşkanı, umarım olumlu sonuçlara ulaşır dedi. Demirtaş da hükümetin yürüttüğü politika zerre kadar umut vermiyor, barışa yaklaşıyor demişti 28 Şubat 2015'te. Mustafa Karasu, hükümet ciddiye Öcalan'la bizi görüşürsün diyor. Niyeti yapmak olmayan, olmayacak taleplerle geliyor aslında. Dolmabahçe Mutabakatı, ardından izleme komitesi kurulacak, iş bitecek. Cemil Bayık ve Bese Hozat da, örgüt silah bırakacak açıklamaları propagandadır, Öcalan'ın bizzat katılacağı bir kongrede yaparız ancak diyorlar. Öcalan'ı devlet bırakacak, kongreye katılacak, kongrede birlikte karar alacaklar...

İlk İmralı görüşmesinde Sırrı Süreyya, Selahattin Demirtaş, Altan Tan, bir grup mektubu aldılar, direkt Kandil'e gittiler. Bu ekipten bizzat dinledim. Mektubu yürütme konseyine teslim ediyorlar, muhatapları öpüp başına koyuyor, aleyküm selam diyor, Öcalan'ın selamını alıyor, mektubu okuyor. Silah bırakma, çözüm süreci, bu şeylerle ilgili Öcalan'ın talimatlarını okuyunca bu nereden çıktı, şu an en güçlü dönemimizdeyiz, ben saha komutanlarıma bunu kabul ettiremem diyor.

Mesele başından beri buydu aslında ama kimse Öcalan'ın talimatlarına karşılık bunlara uymuyoruz, yanlış söylüyor, yanlış yapıyor demedi. Devlet Öcalan'ı araçsallaştırıyor, biz buna müsaade etmeyiz dediler. Öcalan'ın dediklerine direnenler aslında Öcalan'ı korumak adına bunu yaptıklarını söylediler.

Sonra Selahattin Demirtaş'ın 7 Haziran seçimlerindeki söylemleri. Milleti çok umutlandırdı bu sözler. HDP'ye karşı olan bile oy verdi, %13 oy ve 81 milletvekiline ulaştı. Akabinde Suruç patlaması ve polislerin öldürülmesi... Konuşmalarda herkes suçu birbirine atıyor, polislerin öldürülmesi provokasyondur, tutuklananlar bırakıldı deniyor. Oysa PKK'nin resmî sitesinde biz bunları infaz ettik yazıyor, bir gün sonra eylemi üstlendiler ve hâlâ kendi sitelerinden bu üstlenme açıklamasını kaldırmış değiller.

Ak Parti 7 Haziran'da tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu yakalayamadı ve koalisyon turlarına başladı. Orada HDP, biz herkesle ittifak ederiz, Ak Parti'yle etmeyiz, şeytanla ederiz, Ak Parti'yle ittifak etmeyiz. MHP'yle ederiz, Ak Parti'yle ittifak etmeyiz dediler. Bugün bizi MHP'yle birlikte olmakla suçlayanlar, bunun sebebi de kendileridir. Sonra Kılıçdaroğlu hükümet kurma turları atarken HDP dışarıdan destek veririm dedi. Ak Parti'ye ne dışarıdan ne içeriden ne kenardan... destek vermem ama CHP'ye her türlü desteği veririm dedi. CHP, bu destek yetmiyor, MHP'nin de desteğini almam gerekir deyince MHP'yi de alsanız destek veririm dedi HDP. Sonra MHP çekingen davranınca MHP'nin başbakanlığına da destek veririm, yeter ki Ak Parti olmasın dendi. Hepsinin kayıtları da var.

Seversiniz sevmezsiniz, pazarlık ederken işi ucuza kapatmaya çalıştı, kurnazlık etti diyebilirsiniz. Her şey olabilir. Ama çözüm süreci için bu kadar risk alan, çözüm sürecini yürüten, çözüm sürecinin tarafı olan bir yapıya hiçbir şekilde beraber olmam, gelir bir kaçak çay içer giderler deniyor. Kürt Sorunu'nun sebebi olan CHP'yle her türlü iş birliğine ise güle oynaya. Cumhurbaşkanlığı seçiminde de böyleydi, geçen mahalli seçimde de. Ahmet Ağabey'le, Sırrı'yla,

diğerleriyle daha on gün önce oturduk. Ne yapacağız, ne edeceğiz, yeniden bir süreç olur mu? Beraber ne yapabiliriz? Ortamı nasıl yumuşatırız diye konuşuyoruz. Vallahi ayağınıza gelen her fırsatı çok kötü teptiniz. Önünüzdeki mahalli seçim son fırsattır, haberiniz olsun dedim. Son fırsat derken HDP açısından; yoksa toplum açısından hiçbir zaman son fırsat değil. Kimse size Ak Parti'yi övün, Ak Parti'ye oy verin demiyor. Ak Parti kötüdür deyin, suçlayın isterseniz ama kendi adaylarınızı çıkarın, bu belki bir kapı aralar. Bu belki olumlu bir atmosfer yaratır. Ak Parti denizleri döküyor, burun kıvırıyorsunuz. CHP ufak bir gülümsüyor, ne yapacağınızı şaşırıyorsunuz. Bu neden? Bir gün Barzani'nin belediye ziyaretinde Leyla Zana, biz Kürt mahallesinde siyaset yapanlar, CHP geleneğinden geliyoruz, kendimizin dışında bir fikir kabul etmiyoruz, biz de tekçiyiz demişti.

Barzani Diyarbakır'a geldiğinde Sayın Cumhurbaşkanı bana, belediye ziyaretinde Barzani'ye eşlik etme görevi verdi. Tabii o gece sabaha kadar bu mahallede ciddi tartışmalar ve çatışmalar yaşandı. Barzani gelecek, Şivan gelecek. Şivan hain, Barzani hain. Nasıl Ak Parti'yle diyaloga girerler, burada olup bitenler bize karşı hamledir, bizi boşa düşürme çabasıdır, protesto edelim, girişte şunu yapalım, çıkışta bunu yapalım vs. Kendi içlerinde sabaha kadar tartışıp sessiz kalma kararı aldılar. Biz belediyeye gittiğimizde bütün HDP'li yöneticiler oradaydı. Osman Bey de şal u şepik giymiş. Barzani'nin arkasına Kürdistan bayrağı konmuş. Osman Bey güzel Kürtçesiyle hafif sitemli bir konuşma yaptı. Kendince iyi kurgulanmıştı. Mesud Barzani iki gündür yaşanan bütün tartışmalara vâkıf olduğu için şöyle bir konuşma yaptı: Ben Diyarbakır'a daha önce iki defa geldim diye başladı. Özal döneminde gizli bir şekilde getirildim, hava kuvvetlerinde askerî yetkililerle görüştüm. Yine gizli bir şekilde Diyarbakır'ın içine girmeden döndüm. Ben bugün Diyarbakır'da bu ülkenin başbakanının mitinginde kendi yöresel kıyafetimle ve kendi dilimle Diyarbakır halkına hitap ettim. Şimdi belediyeyi ziyarete gelmişim, arkama Kürdistan bayrağı koymuşsunuz. Bir yıl önce ben bu rüyayı görseydim çok abartılı derdim. Şimdi beğeniriz beğenmeyiz. Neticede bunu yapan bir siyasi irade var, bu kendiliğinden olmadı. Buna değer vermek lazım. Tamam, yetersizdir, taleplerimiz var, talepleriniz var. Şimdi geldiğimiz noktada iki yıl sonra siyasetten elde edebileceğimiz talepler için yarım saat savaşmaya değmez. Silahlar bitmiştir artık. Biz burada Farslar, Türkler, Araplar ve Kürtler bin yılı aşkın süredir birlikte yaşıyoruz. Bize milletler zulmetmedi, rejimler zulmetti. Hiçbirimizin buradan topyekûn çekip gitme ihtimali yok. O zaman birlikte yaşayacağız bu insanlarla. Biz bunu nasıl sağlarız, ne

yaparız haklarımızdan vazgeçmeden, haklarımızı koruyarak... Bunun için artık siyaset zamanıdır, silah değil.

Bunlar önemli bir birikimin sonucu yapılan tavsiyelerdi. Gelinen noktada bütün bunları yaşadık. Kim suçluymuş, kim suçsuzmuş... İlla birine suç yüklemek derdinde değiliz veya birine daha samimiydi demiyoruz. Ama bütün bunlar basın önünde yaşandı, tarih önünde yaşandı. Hepsi de tarihleriyle kayıtlıdır. Kimse manipüle etmeye çalışmasın. Tarihler belli, söylemler belli. Bundan sonra bu iş nasıl olur? Çok ciddi bir güven bunalımı var. Sürekli çözüm süreci yeniden başlar mı diye soruluyor. Bu çözüm süreci öldü, bitti diyorum. Bittiği yerden başlamaz. Ancak bugünün gerçeklerine uygun yeni bir şey kurgulayabilir miyiz? Bunu konuşmak lazım. Ama bugünün siyasal ortamında, bugünkü psikolojide PKK, Türkiye'deki silahlı varlığına son verdiğini açıklamadan yeni bir sürecin kurgulanma şansı yok. Bunu herkesin bilmesi lazım.

Türkiye'deki demokratikleşme serüveni, eminim ki Kürtlerin evrensel haklar çerçevesindeki taleplerini de karşılayacaktır. Ama bugün sahada yenilmiş bir silahlı örgüt var Türkiye'de. Siyasetse dipdiri bir şekilde ortada duruyor. Mecliste de her şeyi konuşuyoruz. Türkiye'de demokratik siyasetin zemini ve koşulları mevcut. Tabii ki bütün Kürtler bizi ilgilendiriyor ama Suriye'de örgütün bir inisiyatif elde etmesi önceliğimiz olmamalı. Kırk yıldır dağda, Ortadoğu'da en güçlü silahlı örgüt olarak varlığını sürdüren örgüt, bütün uluslararası istihbarat birimleriyle ilişkilenecek. İlişkilenmek zorunda çünkü karşılıklı kullanma temelinde ilişkilenecek. Örgüt onları kullanıyor, onlar örgütü kullanıyor. Eskiden Öcalan tekti, mutlak liderdi. Ona en yakın adam 100. adamdı. 2. 3. de yoktu. Söylediği her şey kanundu. Şimdi yürütme konseyi var ve bu konseyin de kimi İran'la ilişkilenecek kimisi Alman istihbaratıyla. Suriye'de, Rusya'nın ve İran'ın mülkü olan Suriye'de Amerika gibi önemli bir güçle iş tutuyor orada alan hâkimiyeti sağlamak için. Aynı örgüt yanı başındaki Irak'ta, Amerika'nın mülkü olan Irak'ta İran ve Rusya'yla iş tutuyor. Yine Kandil'in korunaklı bölgesinde, İran'la savaşırken PJAK'ın faaliyetlerine son veriyor, bir protokol imzalıyor. O günden sonra da on yıldır tek bir kurşun İran'a karşı sıkmamış. Ama Türkiye'de çatışmanın devam etmesi için İran'ın telkinlerine uyuyor. Çünkü İran ile Türkiye'nin Ortadoğu'da rol kapma yarışı var. Türkiye'nin iç çatışmasını İran körüklüyor ve bunu PKK eliyle yapıyor.

Bütün bu karmaşık denklem içinde yeni bir çözüm nasıl olur? Bunu açıklıkla konuşmamız lazım. Suriye'yi yok sayarak, Irak'taki faaliyetleri yok sayarak olmaz. Öyle bir süreç yaşıyoruz ki örgüte yakın isimler Barzani'yi hain ilan

etti. Ama İran gibi zalim bir devletle, Kürtlere zulmetmiş bir devletle iş tutup Türkiye'deki faaliyetlerini devam ettiriyor. Birbirine karşı mecburiyetleri var. Çünkü Kandil'in korunaklı yeri İran tarafında. Bütün bunları görmezden gelerek yeni bir süreçten bahsedemezsiniz. Bütün bunları konuşarak yeni bir süreç nasıl olur? Bunu düşünmek lazım.

Katılımcı: *"Daha önce Orhan Miroğlu'nun bir açıklaması olmuştu. AKP olarak Kürdistan bölgesindeki belediyeleri kazandığımız zaman kayyım sorunu ortadan kalkmış olacak dedi. Şu an HDP'nin kazandığı belediyeler gasp edilmiş, kayyım atanmış. Bununla ilgili ne düşünüyorsunuz? Belki süreç devam etseydi yerel yönetim yasalarının değiştirilmesi söz konusu olacaktı."*

Sorun bu kadar basit mi? Kürt Sorunu üç tane belediye meselesi mi? Orhan böyle söylemişse yanlış söylemiş. Kürt Sorunu kadar önemli değil derken halkın iradesini yok saymıyorum tabii. Bir muhtarlık da önemlidir. Ama Kürt Sorunu'nu getirip üç tane belediyeye bağlamak, sorunu küçümsemektir. Bunu söylemek istedim. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle ilgili yasa çıkarıldı. Avrupa Birliği'nin yerel yönetimlerin özerklik şartıyla ilgili birçok yasal düzenleme Ak Parti döneminde yapıldı. Daha sonra yapılan bütün yerel seçimlerde güçlü bir şekilde HDP, bölgedeki büyükşehirleri de illeri de ilçeleri de aldı. Ama daha sonra özerklik ilan etti. Ben DTK'nın ilk toplantısında söyledim. Sur Belediyesi sizde, büyükşehir sizde, belediye meclis üyeliklerinin ekseriyeti sizde, yerel yönetimlerin güçlendirilmesiyle birlikte zaten şehir yönetimi sizde, siz bu özerklikleri kime karşı ilan ettiniz dedim. Kendinize karşı mı? Hendekleri unutmayalım. Yedi bin genç öldü. 750 polis ve asker öldü. Bunlar durup dururken ölmedi. Avrupa'da katıldığımız toplantılarda orada yaşayan siyasilerin veya PKK'lilerin bahsettiği Türkiye ile bizim yaşadığımız Türkiye aynı Türkiye değil. Kandil'dekilerin bakış açısı, Avrupa'nın bakış açısı ve burada siyaset yapanların bakış açısı tamamen farklı. Sahadaki gerçeklikten çok kopuklar. O yüzden ilan edildi bu hendek meselesi. Kayyımı savunmuyorum ama hayatında Cizre'yi görmemiş 25 yaşındaki kızı Almanya'dan getirip Cizre belediye başkanı yapan anlayışı da savunmuyorum. O da kayyımdır halkın iradesine. Kayyım atamanın perde arkası da var, çok uzun konuşulacak bir şey. Bunlar sorun bile değil, kayyım atanmaz da yani. Dünyanın en demokratik ülkesinden en antidemokratik ülkesine kadar hiçbir ülke kendisiyle silahlı çatışma içinde olan, savaşta olan bir yapıya kendi belediyesini, parasını ve imkânlarını teslim etmez. Türkiye yine bu noktada çok iyi bir noktadadır.

Katılımcı: “Kandil’dekilerin, Avrupa’dakilerin bölge gerçekliği farklı dediniz. Nedir aradaki fark?”

Sahadan giden adamlar, Kandil’dekilere, herkes sizin bir talimatınızı bekliyor, YDG-H’yi kurduk, hepsini silahlandırdık, siz işaret verdiğiniz zaman 700 bin insan o şehirleri ele geçirecek diyor. Onlar da inanıyorlar. Onlara anlatılanlarla sahadaki gerçeklik farkı var. Onlar inanarak yapıyor. Biz bu savaşı başlattık derken kendilerine anlatılanlara inanarak yapıyorlar. Avrupa’dakiler biraz daha kopuk, bakış açıları çok farklı.

Yapay zekâya Güney Amerika’dan Kuzey Afrika’ya, İrlanda’dan İspanya’ya kadar sorunları çözerken silahlı güçler mi karar verici olmuş siyasetçiler mi diye sordum. Hepsinde çözümü siyasetçiler yapmış. Silahlı güçler direnmiş. Bütün dünyadaki benzer örneklerde silahlı güçlerle siyasi kanat birlikte hareket ediyor. Ama karar verici olan siyasi kanat. Yani silahlı gücün üzerinde, belirleyici olan siyasi kanattır. PKK’de durum farklı, burada karar verici olan yüzde bir milyon silahlı güçlerdir.

Kolombiya örneğinde silahlı kanatı denebilir. Orada da yaşanan sıkıntılar hâlâ devam ediyor. Silahlı güçler direniyor. Biz bu süreçte silahlı güçlerle siyasiler arasında yaşananları da biliyoruz. Hangi talimatlar nasıl alındı, nasıl verildi, neler oldu. Türkiye siyaseti silahlı vesayetten bağımsız hareket edebildiği andan itibaren çözüm üretmeye başladı. Kürt siyaseti de silahlı vesayetten kurtulup irade ortaya koyamadığı müddetçe çözümün karar vericisi olamaz. Osman Baydemir’i niye ifadeye çağırdılar, özeleştirisini aldılar? Türk’ün, Kürt’e Kürt’ün Türk’e silah sıkması haramdır, silahlar Türkiye’de miadını doldurmuştur, dedi Osman Baydemir.

Katılımcı: “Mevcut Kürt siyasetinin içindeki aktörler, ölmüş dediğiniz çözüm sürecinin dışında yeni bir sürecin başlaması için yeterli midir? Ya da hangi aktörler bunu yürütebilir?”

Bunu siyasi aktörler yürütebilir. 7 Haziran’da böylesine büyük bir halk desteğini alan HDP o hendeklere itiraz edebilseydi, bu çocukları buralardan çekin, bu işi bırakın, biz bu işi siyaseten ölümüne yapacağız deseydi bugün ana muhalefetti. Ama bu bir risktir. PKK-HDP ilişkisi açısından bir risktir. İnisiyatif almadan, risk almadan da bir şey olmaz. Bugün de işi çözecek olan siyasilerdir. Biz dostça bir araya geliyoruz. Çünkü hepsiyle samimi ilişkiler içindeyiz. Bu Kürt Meselesi, HDP’nin, PKK’nin meselesi değil. PKK’den önce de vardı, şimdi de var. Bu hepimizin meselesi. Benim dedem sürgüne gitmiş, babam da git-

miş. Dedem de İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmış. Babamın amcası İstiklal Mahkemesi'nde idam almış, cezaevinde ölmüş. Diyarbakır Siyasi Cezaevi'nde yatmış, o zulmü görmüşüz. Ben örgüt üyeliğinden yargılanmışım. Ben örgüt adına propaganda yapmaktan ceza almışım. Veya ben üç dönemdir vekilim, her defasında gidiyorum, 2011'de seçimden başarıyla çıkıyorum, 24. dönemde; ama 25'te yokum. Bu meseleyi savunduğum için yokum. Kendi içimizde bana PKK'li olarak bakıyorlar. Sen PKK'lisin diyorlar. 25'te yokum, mecbur kalıyorlar, 26'da yine getiriyorlar, oyları yükseltiyorum, 27'de yine yokum. Niye 27'de yokum? Kuzey Irak referandumu için. Yine getirdiler, yine varız. Varız yokuz önemli değil. Ama bu işleri çözecek, konuşacak olan siyasilerdir. Akşama kadar Ahmet Türk'le, Sırrı Süreyya'yla, diğerleriyle beraberiz. Bu meseleye kafa yoruyoruz, konuşuyoruz. Çözüm süreci isim olarak bitti. Yöntem olarak bitti. Yani onu diriltmeye çalışmak yerine Türkiye gerçekliği içinde yeni bir şey nasıl kurgulanır, bunu konuşmak lazım. Benim söylemek istediğim o.

Katılımcı: “Çözüm süreci başlarken Öcalan'ın muhatap alınması gerektiğini önermişsiniz. Bugün sabahki oturumda Meral Danış Beştaş da ifade etti ki, HEDEP ifade ediyor, yürüyen bir kampanyaları da var zaten bu konuda. Son durumunu mutlak bir tecrit olarak ifade ettikleri Öcalan'dan hiçbir şekilde haber alınamıyor. Öcalan'sız adı ne olursa olsun başlayabilir mi?”

Çözüm sürecinin muhatabı Kürtlerdir. PKK, HDP değil, bütün Kürtlerdir. Şiddetin çözümünün muhatabı PKK'dir. Ama hiçbir Kürt'ü muhatap almadan da çözebilirsin. Evrensel değerler belli, demokratik normlar belli, hak belli, hukuk belli. Becerikliysen hiç kimseyi muhatap almadan da çözebilirsin. Ama illa ki biriyle çözeceksen bu işin muhatabı bütün Kürtlerdir. Şiddetin, silahın çözümünse örgütün kendisidir.

Katılımcı: “Bu dönemde Diyarbakır'dan tekrar milletvekili olmanız Kürt Meselesi'yle ilgili bir sinyal olabilir mi? Siz HDP'deki vs. diğer Kürt vekillerle bazı şeyleri istişare ettiğinizi söylediniz, acaba Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kendi içinde bir niyeti ya da hazırlamaya başladığı bir yol haritası var mı?”

Çok net bildiğim bir şey yok. Ancak siz savaşa giderken yanınıza savaştçı alırsınız, barışa giderken niyetiniz neyse ona göre yanınıza adam alırsınız. Bu seçimde özellikle bakanlar kurulunun teşkili, meclis başkanının seçimi, bakan yardımcılarının atanmasında, bölgeler arası adaletsizliğin ortadan kaldırılması, Kürtlere temsil anlamında hak ettiği ölçüde pay verilmesi için bizim gibi insanları da belki mecbur kadroya aldılar. Bilmiyorum niye aldılar. Ama çok fazla yok. Ama

yeni anayasa, bu dönem cumhurbaşkanının en önemli meselesidir. Yeni anayasayla ilgili olup bitenlere bakınca olumlu anlamda farklı bir niyet olduğunu görüyorum. Türkiye'deki Kürtler bölünmek istemiyorsa, özerklik, federasyon istemiyorsa, eğer mesele eşit yurttaşlıksa, ortak vatanda bütün haklarını almaksa sivil bir anayasa bütün bu sorunları çözer. Bu fırsat yakalanır mı MHP'yle? Bunlar konuşuluyor. Türkiye'nin ihtiyacı olan, sorunlarını çözecek anayasayı biz MHP'yle nasıl yapacağız? Kimin desteğini alacağız? Bunu halka götürürken bütün kesimlerin desteğini alamayız. En azından bu sorunları çözecek bir anayasayı milletin önüne kiminle götürürüz? Ben umutluyum bu anlamda. Ortadoğu'daki siyasal gelişmeler bizi direkt etkiliyor. Bu çözüm sürecinin en büyük handikabı Suriye'deki gelişmeler oldu. PKK istemese de mecbur kalabilirdi. Çünkü Öcalan ve halk istiyor. İstemese de mecbur kalırdı PKK ama Suriye meselesi işi bozdu. Ortadoğu'daki gelişmeler bizi nereye sürükler bilmiyorum. Ama büyük bir sorun olmazsa ben umutluyum. Çünkü Kürt mahallesi de kendince ders çıkarmış, biz de çıkarmışız, onlar da çıkarmış. Herkesin bir özeleştirisi var.

Katılımcı: “Çözüm süreci döneminde seçimlerde sürecin iki tarafı olan AKP ve HDP birbirini yıprattı. Meral Danış Beştaş, biz o döneme ve o dönem yaptığımız her şeye şu anda da yüzde yüz sahip çıkıyoruz dedi. Ak Parti'den güncel olarak çok sık duymuyoruz döneme dair eleştirileri, özeleştirileri.”

Son seçimde Erdoğan, çözüm sürecini ben başlattım, ben bitirmedim dedi. Ben aynı noktadayım diyor. Demokrasi içinde, yeni anayasa sorularımızı çözebiliriz gibi çok net cümleler kurdu.

Katılımcı: “7 Haziran seçimlerinde Kürt siyaseti, Kürdistan coğrafyasında çok ciddi bir destek gördü. Öncesinde Rojava'da Kürtlerin bir statüyle ortaya çıkması, Amerikan ortaklığı, dünyanın desteğini alması var. Bunlar şunu düşündürüyor: Acaba çözüm süreci, hükümetin politikasından ziyade devletin üniter yapısının kırmızı çizgilerini mi çok zorladı? Kürtlerin uluslararası arenaya çıkması, Türk devlet aklını korkutmuş ve süreci bitirmeye zorlamış olabilir mi?”

Katılımcı: “Türkiye'nin Rojava'ya yaklaşımını birçok insan yanlış buluyor. Başından beri kardeşlik hukuku içerisinde bir çözüm üretilseydi Türkiye, Ortadoğu'da farklı bir siyasi aktör haline gelebilirdi. Ama Kürt fobisiyle hareket etti. Oysa Kürt şehirlerinde olan her şey Kürtleri ilgilendirir. Rojava'daki de Şengal'daki de Hewler'deki de. Bu noktada bir değerlendirmenizi almak isteriz.”

Benim Kürt Meselesi'ne bakışım çok net. Irak'ta bağımsız bir devlet. Suriye'de statü. Türkiye'de de ortak vatanda eşit yurttaşlık. Benim bakış açım budur.

Selahattin Bey'in seni başkan yaptırmayacağız lafıyla başladı. Çözümü yürüt-tüğün kişileri sevmeyebilirsin, bir tarafta sen varsın, bir tarafta o var. Ama ikide bir yanındaki adamı bıçaklayıp öldürmeye gerek yok. Çözümü bununla yapacaksın. Bunu öldürdün, CHP'yle mi MHP'yle mi çözümü yapacaktık biz? Kürtler nefes aldığı müddetçe bu ülkede cumhurbaşkanı olamayacaksın, yaptırmayacağız dedi. Kürtler yaşıyor ve o da cumhurbaşkanı oldu.

Suriye meselesinde de ilk bakış açısı öyle değildi. Türkiye Cumhuriyeti Kobani'ye 3500 tır gıda yardımı yaptı. İspata da hazırım. PYD'nin 2500 savaşçısı Diyarbakır, Urfa ve Antep hastanelerinde tedavi edilip geri gönderildi. 40 tane ambulans Kobani'nin kapısında sadece yaralıları taşıyordu. IŞİD'le işbirliği yapıp IŞİD'e tank veren devlet diye anlatıldı üstelik. Irak Kürdistan güçleri, 100 araçlı ağır silahlı konvoy Türkiye topraklarından halaylarla, türkülerle geçti, Kobani'ye savaşmaya gitti. Bu kadar milliyetçinin yaşadığı Türkiye'de bu irade öyle kü-çümsenecek bir irade değil. Kürtlerin Suriye'deki statüsüne düşmanlık yoktu. İsrarla birini kötülemek gibi bir derdim yok, öyle anlaşılacak da istemem ama gerçekler var. Kobani düştü düşüyor lafı bayrak yapıldı, hâlâ kullanılıyor. Konuşma metni hâlâ haber sitelerindedir, açın bakın. Peşmerge güçleri gittikten sonra yaptığı konuşmada cumhurbaşkanı batılı güçleri eleştiriyor. Demokrasi, insan haklarından dem vuruyor, üzülüyorlar Suriye'deki Kürtlere ama bunla-rınki yalan. İşte Kobani düştü düşüyor, ne yaptınız bugüne kadar fiilen ama biz yapıyoruz diyor. Bunun üzerinden 6-7 Ekim Olayları oldu Diyarbakır'da. Bunları konuşmamız lazım.

Katılımcı: *"Meral Daniş Beştaş, çözüm sürecinde devlet ve örgütün birbirine gü-venmediğini söyledi. Siz siyasi olarak ne yaptınız bunun üzerine diye sorulunca kendilerine bir özeleştiri getirdi. Yeniden bir çözüm süreci olursa sizin bir Ak Parti vekili olarak, daha öncekinde şu hatayı yapmıştık, bu defa dikkat etmemiz lazım diyebildiğiniz ne var mesela?"*

Devletle örgütün birbirine güvenmemesi kadar doğal bir şey yok. Dünyanın hiçbir yerinde bu tür çatışmaları yaşayanlar birbirine güvenmemiş zaten. Güven tesisi o iradeden sonra oluşacak şeydir. Karşılıklı adımlarla güven tesis ediyorsunuz. Zaten her iki taraf birbirinden kuşku duyacak, her iki taraf pa-zarlığı üst perdeden açacak, yani bunlar doğaldır. Önemli olan, siyasetin eksik kalmasıydı. HDP, PKK'ye bir şey söyleyemiyor. O gerçekliğin biz de farkındaydık. Risk alınabilir miydi? Alınmalıydı. 7 Haziran'da Selahattin Demirtaş almalıydı. Diğerlerinin alması çok kolay değil ama lider konumuna gelmiş biri o kadar halk desteği aldıktan sonra iki laf söyleyebilirdi. Daha milletvekili seviyesinde

diğer arkadaşların risk alamayacağı gerçekliğini biz de görüyoruz. Zaten sorun biraz oradan kaynaklanıyor.

Ben 2011 sonunda Doğulu, Güneydoğulu yirmi vekili büromda topladım. Yemek yeniyor, sohbet ediliyor. Hepsine dedim ki, istişare toplantısına yarın gidiyoruz, sizden ricam, bölge çok kötü durumda, İdris Naim Şahin içişleri bakanı, günde elli kişi ölüyor, ortada sorun var, yarın istişareye gidiyoruz. Ben şunu fark ettim, milletvekili olanların tek bir derdi var, bir sonraki dönem. Onun korkusuyla bu dönemin de hakkını veremiyorsunuz, keyfini süremiyorsunuz. Gelecek ne Tayyip Erdoğan'a ne sizin çabalarınıza aittir, gelecek Allah'a aittir. Olur, olmaz önemli değil. Biz bu dönem için halktan vekâleti aldık, hakkını verelim. Bölgemizde sorun var mı arkadaşlar? Var değil mi? Siz konuşmasanız da ben konuşuyorum, sonra sorun yok da ben sorun çıkarıyor gibi oluyorum parti içinde. Veya ben kendim sorun haline geliyorum. Sorun varsa hepimiz konuşalım. Tamam dediler konuşalım. Yirmi kişinin ismini aldım, sen bunu konuş, sen bunu konuş, görev dağılımı yap. Gidip orada çok ciddi mücadeleler verdik, kavgalar verdik, bir sürü telef olan oldu. Parti içinde bana direkt bir şey söylenmiyor. Çok umurumda olmadığı için, kendi irademe de güvendiğim için, minnet etmediğim için bana direkt bir laf edilmedi ama herkese laf ediliyordu. Defalarca tasfiye edilip geri geldim, umurumda değil. Yani bedel ödemeyi göze almazsan sorun çözemezsin. Çünkü Türkiye'nin en önemli meselesini konuşuyoruz, korkarak bunu konuşamazsın. Bedelini göze almadan bunu konuşamazsın.

Katılımcı: “Çözüm sürecini baltalayan etkenlerden ikisini saydınız. Bir tarafta YDG-H, diğer tarafta FETÖ'cülerin girişimleri. FETÖ bir anda var olmadı, öncesi de vardı. Uzun bir zaman o konumlara geldiler. Şimdi de yargılanıyorlar. AKP hükümetinin bunlarla bir geçmişi var. Geçmişe dönüp bu konuda özeleştiri veriyor musunuz?”

İkinci sorum, Kürt coğrafyasında baskı günden güne artıyor, tutuklamalar, gözaltılar devam ediyor. Bu ortamda siz bir AKP'li vekil, bir Kürt olarak çözüm ihtiyacı duyuyor musunuz? Çünkü birilerinin adım atması gerekiyor. Çözüm süreci sonlandı ama farklı bir proje yapılabilir. AKP böyle bir ihtiyaç hissediyor mu? Yoksa HEDEP'ten ya da PKK'den ya da farklı bir yerden mi teklif bekliyor?

Son olarak kayyımlar için aslında çok büyük bir mesele değil dediniz. Sonuçta kayyım atanan belediye başkanları belirli bir kesimin oylarıyla oraya gelmiş. Sadece Kürt kentlerinde bunun yapılmasını siz demokratik buluyor musunuz?”

FETÖ meselesinde hatalarımız var tabii, özeleştirisini de veriyoruz. Ağır bir şekilde de bedelini ödedik. Çözüm sürecini istiyormuş gibi görünüp de istemeyenlerin sabotajları oldu. Öcalan'ın talimatıyla, iyi niyetle, Habur'dan savaşçılar geldi. Davul zurnayla ta Diyarbakır'a kadar getirildiler. Bütün sinir uçlarıyla oynandı. Batıda oy verenler bize küfrediyordu. Diyarbakır başsavcısı ekip gönderdi, normalde tutuklanmaları gerekir, talimat gönderdi, tutuklamadılar. Girişte onlara tavsiye edilen ifadeyi vermediler, orada da tahrik ettiler, başka ifade dayattılar. Buna rağmen gayri kanuni olarak mahkeme kuruldu, gayri kanuni olarak tutuklanmadılar. O kıyafetlerle Diyarbakır meydanına kadar tahrik edici bir şekilde geldiler. Bu sabotajdır. Diğer taraftan FETÖ'cüler bütün KCK tutuklamalarını yaptıkları zaman yüz küsur kişiyi kelepçeli götürdüler. O gece önce Osman Baydemir'in evine gittik, Selahattin Bey'i uyandırdık. Oradan gece saat on ikiyi geçe valinin evine gittik. Valiyi kavga gürültü ikna ettik. Bu adamların ifadesini almadan sabah gönderin yoksa Diyarbakır kan gölüne döner. İstenen de budur zaten. FETÖ'nün yapmak istediği buydu. İl başkanından belediye başkanına yüz küsur siyasiyi bilerek tutukladılar. Tahrik ettiler. Tüm gece tansiyonu düşürmek için koşturduk. Osman Bey'e siz saat on ikide partinin önünde milleti toplayın dedim. Sen orada çok sert konuş, milletin gazını al. Sen sert konuşmazsan millet kendi eliyle intikam almaya kalkar. Biz bunları o kadar hassas yürüttük ki... Emniyet müdürü FETÖ'cüydü, başsavcı FETÖ'cüydü. Aldılar adamları, savcılığının önüne getirdiler sabah bizim uğraşımızla. Mahkemeye götürecekler, otobüsün içinde kelepçe taktılar, hepsini dizdiler savcılığın önüne. Fotoğrafını çekip servis ettiler. Sırf Kürt halkını tahrik etmek için, ortamı sabote etmek için. Bütün bunlar o kadar yoğun yaşandı ki hepimiz unutuyoruz. Bu sürecin tüm bunlara rağmen buraya kadar gelmesi mucizeydi aslında.

Son sorunuz kayyımlarla ilgili. Demokrasinin gereği olarak halkın iradesi nasıl tecelli etmişse öyle yansıtılmasından yanayız. Halkın iradesinin gaspı anlamına gelecek şeylerin demokratik açıdan doğru olmadığını söylüyoruz. Ancak hendeklerle başlayan süreçte yaşananları yok sayıp bağımsız bir değerlendirme yapmak da zor. Ben vekildim. Sur'da biz defalarca koridor açtık. Devlet yetkilileriyle görüşerek insanlar ölmesin dedik. Bize verilen bütün sözler çiğnendi. Yani sabah belediye kelepçeleri gidip kapatacak hendekleri, ta Kandil'den aldık bu sözü. Bize verilen sözlerin hepsi çiğnendi. Çözüm sürecinin bozulması için ne gerekiyorsa yapıldı. Anlatamayacağımız bir sürü şey var. Biz bir bakıma devlete karşı suç işletmişiz, başkasına da işletmişiz. Bunu nasıl anlatacağız? Ama şahitleri var hepsinin. Bu şehirde siyaset yapanlar, sivil

toplum. Belediyeleri halka hesap verenler yönetmeli. İşadamları var burada. Belediyeyi kim yönetiyordu desen en iradesi zayıf olan belediye başkanıdır. Hiçbir yetkisi yoktur. Belediye böyle mi yönetilir, demokrasi bu mudur? Halka hesap vermeyen, halkın seçmediği üç kişilik KCK komisyonu, bütün HDP belediyelerinde karar vericiydi. Belediye başkanının da yetkisi yoktu. Demokrasi bu mudur? Halkın iradesini temsil etmek bu mudur?

Evet, Ahmet Türk'e kadar talimat veriyorlardı. Yapı bu çünkü. Ahmet Türk ciddiye alır ya da almaz ayrı konu. Bir şey de yapamaz. Ahmet Abi hepimizin değer verdiği kıymetli bir insandır. Ama karşımızdaki yapı bu.

2010'da, Sümer Park'ta, Suriyeli, İranlı, Iraklı bütün siyasi parti temsilcileri, yazarlar, akademisyenler toplanıp Kürtler arasında birlik konferansı düzenledik. Üç gün süren, o güne kadar gördüğüm en geniş katılımı konferanstı. Son oturumu biz yönetiyorduk. Sonuç bildirgesinde yaşadığımız sıkıntıları yazsak kimse inanmaz. Sonuç bildirgesinde bizim söylemediğimiz şeyler yazılmış. Öcalan'ın yol haritası, yol haritamız olarak kabul edilir lafı çıkacak, ön açıcı olabilir şeklinde değiştirilecek diyoruz. Çünkü ne konuşacağını bilmiyoruz Öcalan'ın, orada PKK'ye muhalif siyasi partiler var, Kürt gruplar var. Ve ayrıca tek muhatap PKK'dir lafı metinde. Niye tek muhatap PKK olsun, hangimiz PKK'deyiz burada? Bir bu ifadeleri değiştirmek için irade koyduk diye 25 yaşında bir çocuk kalktı, KCK'li, sert bir üslupla, neyi konuşuyorsunuz arkadaşlar, neyi tartışıyorsunuz, tabii ki muhatap önderliktir dedi. Suriye'den gelen 80 yaşındaki adama da ayar verdi, İran'dan gelen 90 yaşındakine de. Önderliktir, gerillanın mücadelesidir dedi. Osman Baydemir kim oluyor dedi, Osman'ı oraya oturtan da onu seçen de gerillanın mücadelesidir ve önderliktir dedi. Bunları yaşadık. Demokrasi, demokratik haklar, seçilmişler diyoruz. Ahmet Abey de oradaydı, Selahattin de oradaydı, Hatip Dicle de oradaydı, herkes oradaydı. Kimse çıt çıkarmadı bizim dışımızda. Kalktım, ne bu ses tonunu kabul ediyorum ne üslubunu kabul ediyorum dedim. Devletin jandarmanından kurtulduk, sizin jandarmanınıza mı yakalandık dedim. Sizin içinizdeki hiyerarşik düzen sizi bağlar, bizi bağlamaz. Öbür gün teşekkür etti bize Osman Bey de diğerleri de. İyi ki o tepkiyi gösterdiniz teşekkür ediyoruz dediler. Yapı bu, gerçeklik bu.

Katılımcı: "Eli kelepçelenenlerden biri de benim. Dört yıl yattım ve beraat ettim. FETÖ senaryosu çizdiniz bunlarla ilgili. Ben bir belediye çalışanıydım. GAP Belediyeler Birliği'nde Yerel Yönetimler Akademisi oluşturuldu. Tek amacımız vardı, belediyeleri çağdaş belediyecilik anlayışına getirmek. Birliğin başkanı Osman Başkan'dı ama hepsi HDP'li belediyeler değil, on yedisi AKP'li. Hazırladığımız eğitim dokümanları

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nce onaylanmış. Onların onayıyla belediyelere gidin, eğitim verin, şimdiki Türkiye Belediyeler Birliği'nden de bu anlamda destek alın. Ben de sosyolog eğitim uzmanı olarak, bu işin yürütücüsü olarak bu işi yapıyorum. Ergani Belediyesi'ne eğitime gideceğimiz gün sabah beşte baskın. Sen KCK'nin Türkiye sahasındaki eğitimlerden sorumlu kişisin dediler. Böyle gözaltına aldılar. Dört gün gözaltında kaldık. Dört yıl da içeride bir irade geliştirdik. Siz bizi böyle senaryolarla tutuklarsanız biz de çıkar Kürtçe konuşuruz, mahkemeyi kilitleriz. Kendi irademizle aldığımız bir karar. Sonra beraat ettik. Sonra kayyım geldi, ben ihraç edildim. İhraç gerekçem de beraat ettiğim dava. Beraat ettiğim davadan dolayı ihraç edildim ve iltisaklı değilim. Kısacası FETÖ döneminde oluşan hukuk skandalları hâlâ devam ediyor. Şimdi bunu kime bağlayacağız? FETÖ'cüler mi aramızda? Başka bir güç mü var?"

Hukuk tamamen bunların elindeydi. O dönem 13 bin civarında hâkim, savcı vardı. Beş bini onlardan. Bunlar tasfiye edilince aslında nitelikli hâkim savcı da kalmadı. Çünkü devletin bütün gücü ve imkânını kendi adamları için harcadılar. Devlet ciddi bir zafiyet yaşadı. Kaymakamlar gitti, emniyetteki deneyimliler gitti. İki-üç yıl bocalama dönemi var. Tabii ki FETÖ kalıntıları varsa da cesaret edemezler. O gücü yitirdiler. Beraat etmiş birinin göreve dönmesi gerekir. Dönmemesi hukuksuzluktur. Ona diyecek bir şeyim yok.

Katılımcı: *"Bugün Türkiye, hukuk tarihinin en kötü günlerini yaşıyor büyük ihtimalle. Gerçekten militarist bir yargıyla mücadele ediyoruz. Üç hilalli tespih çeken savcı duruşmalara giriyor, duruşmada üç hilalli tespihini sallıyor. Biz Kürt avukatlar, Kürt müşteriler olarak bu tutumla mücadele ediyoruz. Adamın adı Kürtçe diye sorun yaşıyoruz. Adliyeye köyden gelen bir büyüğümüzü Zazaca karşılıyor, polis müdahale ediyor, adalet komisyonu başkanı müdahale ediyor. FETÖ zamanında yargıya müdahale etti ama bugünkü yargı tamamen AKP'nin elinde. Bunu nasıl değerlendireceksiniz?"*

FETÖ meselesinden sonra devlet kendini korumaya yönelik bir yapılanma içine girdi. Özellikle mülakatlarda, yani kaymakam ve hâkim savcı mülakatlarında çok ciddi referanslar olmadan adam alınmıyor. Bu da darbeden sonra oldu. Çünkü darbeye FETÖ'cülerin en çok destek sağladığı yerler kaymakamlar. Bunu yaparken tabii ölçüyü kaçırmış olabiliriz, MHP'li yargıçlar fazlaca girmiş olabilir.

Katılımcı: *"Anayasa Mahkemesi ile Yargıtay arasında bir sıkıntı yaşandı. Hükümet Yargıtay'a arka çıktı. Yeni Şafak da geçenlerde manşet yaptı, Can Atalay'la ilgili ihlal kararı veren üyeler, PKK'ye kapı açan üyeler diye. Demirtaş'ın Anayasa*

Mahkemesi'nde, tutukluluğunun hak ihlali olup olmadığına ilişkin bireysel başvurusu var şu anda. Buna dair bir ihlal kararı beklenildiği için mi acaba böyle bir şey yapıldı?"

Anayasa Mahkemesi üyeleri içinde hükümetin siyasal duruşuna direnenler var. Hatta bir-ikisinin de FETÖ şüphelisi olduğu düşünülüyor. Çok hassas kullanıyorum cümlelerimi. Demirtaş kararıyla ilgili değil. Hükümetle Anayasa Mahkemesi arasında bir sıkıntı var.

Katılımcı: *"Meral Daniş Beştaş'ı dinledim, çok haklı. Siz de baktığınız yere göre çok haklısınız. Ama çözüme dair hiçbir şey konuşmadığımızı düşünüyorum. Herkes sorunu kendince yeniden çerçevelemeye çalıştı. Bu noktada şöyle bir fikrim var. Türkiye'deki siyasilerin haklı olma ihtiyacı, halkın mutlu olma ihtiyacının önüne geçmiş durumda galiba. Bu ne zaman tekrar dengelenir de halkın mutluluğu her taraf için öne çıkar?"*

Meral Hanım'ın bir siyasi aidiyeti var, kendi açısından değerlendiriyor. Ben kendi açımdan değerlendiriyorum. Elden geldiğince tarafsız olmaya da çalıştık aslında. Türkiye'nin yaşadığı en önemli deneyimdi bu, basit bir şey değildi. Tabii ki bunu o da konuşacak, biz de konuşacağız. Siz de değerlendireceksiniz. Bunu konuşmadan da olmaz. Yeni süreçten bahsediyoruz ama eskiden bahsetmeden de yeniyi kuramayız. Ne oldu? Sebep neydi? Sorun neydi? Bunları konuşacağız. O kadar umutsuz olmaya da gerek yok.

Sezgin Tanrıkulu

Bilinenin aksine CHP, Kürt Meselesi'nde çok şey söylemiş aslında. Genel başkanımızın talimatıyla bu konuda kitap hazırladık. İlk 50 sayfada özellikle 2011'den sonraki süreçte CHP ne yaptı, ne yapmadı bahsi var. Sonrasında da CHP'nin parlamentoda diğer milletvekilleriyle beraber yasama çalışmalarındaki duruşu ve buna ilişkin belgeler var. Kitabın hazırlanma hikâyesi de şu: 2019'da yerel seçimler yenildiğinde İstanbul'da Kürt seçmenin desteğine ihtiyaç duyuldu, bunun olması için de onları CHP bu konuda ne dedi diye bilgilendirmek gerekiyordu. Genel başkan, Sezgin Bey bir şey hazırlamıştı, o nerede demiş. Canan Hanım da beni aradı, *22 Soru 22 Cevap* diye bir şey vardı ama baskısı yok, sende var mı diye. İkinci seçime girerken o *22 Soru 22 Cevap* bir daha basıldı ve yaklaşık beş-on bin tane dağıtıldı. Bu seçimden önce de genel başkan, bir çalışmaya ihtiyaç olur deyince böyle bir çalışma hazırladık.

Türkiye'de Kürt Meselesi konusunda bir adım atılacaksa ben yöntem sorununu esastan daha önemli görüyorum. Çünkü esas konusunda başlangıçta bir uzlaşma sağlamak mümkün değil ama yöntem konusunda bir uzlaşma sağlanabilir. O nedenle de çok emek verdiğimiz, gerçekten de herkesten destek aldığımız bir yöntem önerisini biz 5 Haziran 2012'de Sayın Erdoğan'a sunduk.

2011 seçimlerinden önce yine bir barış süreci vardı ve çatışma yoktu. İmralıyla da görüşmeler vardı. En son görüşme tutanaklarına göre de Haziran 2011 seçimlerinden önce Öcalan'la görüşmüşler. O görüşmeyi de 11 Haziran seçimleri sonrasına bırakmışlar. En son mayıs ayında bir görüşme olmuş. Öcalan da görüşmede, Hatip Dicle'nin durumu önemlidir, benim için seçimden sonra herhangi bir şey yapılmasın demiş. Notlarda var. Sonraki süreçte parlamentoda siyasi aktörlerden biri de Hatip Dicle olacak belli ki. Bağımsız adaylardan biriydi ve YSK'dan adaylığı geçmişti. 11 Haziran seçimlerinde seçildi fakat bir mahkûmiyeti olduğu anlaşıldı. Ak Parti Genel Sekreteri Haluk İpek, 11 Haziran seçiminin kesinleşmesinden önce, 13 Haziran'da YSK'ya bir dilekçe sundu.

Aralarında bir sözleşme olmasına rağmen Hatip Dicle'nin milletvekilliğini düşürdüler. Onun yerine Oya Eronat Diyarbakır'dan milletvekili oldu.

O seçimden sonra da Öcalan'la görüşmek için teşebbüsler oluyor ama Öcalan, ben çok basit bir konuda bir şey söyledim, yapabiliydiniz ama yapmadınız deyip reddediyor sanırım. Kısa süreli bir şey fakat 12 Temmuz 2011'de Silvan'da, Hazro kırsalında sekiz asker çatışmada yaşamını yitirdi. Aslında o zamanki sürece göre de, yine açık kaynaklardan okuduğumuza göre askerin o taraflarda hiç olmaması lazım. Neticede olan oldu ve o zamana kadar yürüyen çözüm süreci de seçimden hemen sonra bitti.

Yaklaşık bir yıllık çok kanlı bir süreç başladı. 700'e yakın asker yaşamını yitirdi. Hatırlarsanız Erdoğan, Muş'ta Öcalan'ın idamı için ip falan sallıyordu. Kötü bir dönemdi. Kemal Bey de Mayıs 2010'da genel başkan seçilmişti. Yeni genel başkan, ilk defa haziranda genel başkanlık seçimlere girmişti. Biz MYK'da konuştuk ve bu kanlı sürecin bitmesi için inisiyatif almaya karar verdik CHP olarak. Önce Cemil Çiçek'e gittik, ben ve Faruk Loğoğlu, genel başkan yardımcısı, eski Washington büyükelçisi, dışişleri bakanı müsteşarlığı yapmıştı. Esaslı bir diplomat ve devlet aklı diyebileceğimiz bir akla sahip bir milletvekiliydi. MYK'da konuştuktan sonra bir metinle Cemil Çiçek'in yanına gittik. Cemil Çiçek'e, eğer Ak Parti'yi ikna edebilirsek anayasa uzlaşma komisyonu gibi bir *de facto* uzlaşıyla kurulacak bir komisyon kurabilir misiniz dedik. Ak Parti'yi ikna ederseniz eğer ben inisiyatif alırım dedi. Onun metni de kitapta var. Belge olarak yayınladık kalsın diye. 5 Haziran 2012'de ben genel başkan yardımcısı olarak, Akif Hamzaçebi grup başkan vekili olarak ve Faruk Loğoğlu ve genel başkanımız Ak Parti'den randevu aldık. Ak Parti genel merkezine gittik. Başbakan Erdoğan, İçişleri Bakanı Ömer Çelik, Grup Başkan Vekili Mahir Ünal ve İçişleri Bakanı Beşir Atalay vardı. Bir saat sohbet ettik. Biz ısrarla, komisyon mecliste kurulsun, meclisin güvencesi altında olsun dedik. Erdoğan da şimdi kuralım dedi. Sizden üç kişi var, bizden de üç kişi, kurulsun dedi. Mecliste kurulsun teklifimizi Erdoğan kabul etmedi. O görüşme orada kaldı. Daha sonra anladık ki temmuz ayından sonra aynı zamanda Oslo'da görüşmeler yapılıyormuş.

CHP'nin böyle bir sürece itiraz etmeyeceğinin güvencesini 5 Temmuz'daki görüşmede Erdoğan'a verdik. Yöntem önerimizi ona da sunduk. Ama bir komisyon kurulması mümkün olmadı mecliste. Aralık sonu itibarıyla da bu görüşmelerin başka bir noktaya gittiği anlaşıldı. 3 Ocak 2013'te Öcalan'la görüşmelerin olduğu basına yansdı.

Bizim parti meclisi toplantısını da açarken genel başkan, 3 Ocak 2013'te, Kürt Meselesi'ni sen çöz, sana açık çek veriyorum dedi. Ben bu konuyu herhangi bir politika malzemesi yapmayacağım dedi. Erdoğan da sen kimsin ki ben senin açık çekine muhtaç olayım dedi. Elinin tersiyle CHP'nin en azından destek olma, işbirliği teklifini reddetti.

21 Mart'ta Newroz'da Öcalan'ın mektubunun Sırrı Süreyya Önder tarafından okunmasıyla çözüm süreci başladı. Biz de çaba gösterdik gerçekten, nasıl olur, nasıl olmaz diye. Bir anekdot anlatayım, sonra bu kanun tasarısını okuyayım sizlere.

CHP içerisinde itirazlar da vardı. Korkunç bir direniş de vardı CHP'nin tutumuna karşı. Ben de Cemil Çiçek'e ve başbakana sunduğumuz yöntem önergesini tartışma talebiyle meclis başkanlığına 26 imzayla dilekçe verdim, bu konuda bir araştırma, toplumsal mutabakat komisyonu kurulsun diye. Bu arada yine basından okuduğuma göre, MİT'te görüşmeler yapılıyor aynı zamanda. Nasıl olacak, nasıl yol yürünecek diye. Orada, Sezgin Tanrıkulu'nun önerdiği bir yöntem var, bir araştırma komisyonu önergesi. Buna en uygun yöntem, çalışma önergesi budur, CHP'nin önergesini Ak Parti olarak gündeme aldırabilirim diyorlar. Mecliste aslında böyle bir teamül yok. Bir siyasi parti başka bir siyasi partinin önergesini kendi imzasıyla gündeme aldırılmaz. Benzerini yazar, kendi önergesi olarak sunar. O konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla CHP içerisindeki bu direnişi de bilenler, diyorlar ki CHP zaten bu önergesine sahip çıkamaz, CHP de zor durumda kalır. Bunlar, basına yansıyan bilgiler, o MİT tutanaklarıyla birlikte yayınlandı. Ben de birkaç gazetede okudum bu konuşmayı daha sonra. Beni meclisten aradılar salı günü, senin önergeni Ak Parti indiriyor, gündeme alıyoruz dediler. Ertesi gün de bizim MYK toplantımız var. Partideki direnci de biliyorum. Genel başkanla konuştum, bir şey olmaz dedi. Emine Ülker Tarhan, Dilek Gündüz, Birgül Ayman Güler gibi isimler ısrarla itiraz ediyorlar. Ak Parti grup başkan vekili Ayşenur Bahçekapılı'yı aradım. Kendisiyle avukatlıktan tanışıyoruz, Türkiye Barolar Birliği yönetimindeydi. Dedim ki, rica ediyorum bizim önergemizi şimdi indirmeyin, bugün gündeme almayın. Yarın bizim MYK toplantımız var. MYK toplantısında belki partiyi ikna ederiz, biz de katılırız. Gündeme alacağız dedi, size de gol atacağız. Bu cümleyi söyledi. Bu Kürt Meselesi önemli bir mesele, futbol maçı değil, gol falan da yok dedim. Salı ile perşembe arasında bir fark da yok. Çarşamba günü MYK'da bir karar çıkarırsak meclisteki grup da buna uymak zorunda. Parti tüzüğü uyarınca bir şey yapamazlar. Kabul etmedi. Ben de HDP Grup Başkan Vekili İdris Baluken'i aradım. Müdahil olmasını istedim. Biz onlar üzerinde

güç sahibi değiliz ama siz görüşme yürütüyorsunuz, belki sizi dinlerler dedim. Tamam dedi, yarım saat sonra beni aradı, ikna olmuyorlar dedi. Daha sonra öğrendik ki MIT'te konuştukları zaman da aynı gol atma meselesi, CHP'yi zor durumda bırakma gayesi... CHP niye bundan ekmek yesin? Bunun siyasi rantından CHP faydalanmasın. Aynen bu şekilde konuşulmuş. Önergedeki imzalarımızı teker teker çektik. En son ben de imzayı çektim ama kürsüye çıkıp konuştum. Bu anlatılanları, neden böyle olmaması gerektiğini anlattım. Böylece CHP'nin önergesi, Ak Parti grubunun önergesi olarak mecliste kabul edildi ve araştırma komisyonu kuruldu. CHP üye vermedi. Ak Partililer ve HDP'den bir Bitlis milletvekili katıldı. Yani 12'ye 1, 13 kişilik bir komisyon kuruldu. Bizim önerdiğimiz bu değildi oysa. Çalışma yaptılar fakat o komisyon raporu da mecliste görüşülemedi.

Ak Parti aslında CHP'nin bu işe katılması fırsatını, komisyonun ortak kurulması önergesini reddederek baştan tavrını belli etti. Bizim verdiğimiz kanun hâlâ mecliste duruyor. Ben her sene, her dönem yayınlıyorum bunu. Bu dönemde, 28. dönemde de meclisin gündeminde duruyor bu kanun tasarısı: Toplumsal Mutabakat Komisyonu ile Ortak Akıl Heyeti Kurulması Hakkında Kanun Teklifi.

“Amaç: Madde 1. Bu kanunun amacı, Türkiye'nin temel sorunlarının toplumsal mutabakatla çözülmesine katkı sunmak amacıyla kurulacak Toplumsal Mutabakat Komisyonu ile Ortak Akıl Heyeti'nin kuruluşu, oluşumu ve görevleri ile çalışma usulü esaslarını düzenlemektir. Madde 2. Tanımlar. Bu kanun uygulamasında heyet, Ortak Akıl Heyeti'ni; komisyon, Toplumsal Mutabakat Komisyonu'nu; tam tutanak, komisyon başkan ve üyelerinin toplantı süresince yaptığı tüm konuşmaların kaydedildiği belgeyi, meclis, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ifade eder. Komisyonun kuruluşu, görevleri ve çalışma usulü esasları. Komisyonun kuruluşu. Komisyon, TBMM başkanlık divanı kararıyla kurulur. Komisyon, TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin kendi üyeleri arasından göstereceği ikişer milletvekiliyle oluşur. TBMM başkanı, komisyonun başkanıdır. TBMM başkanı yokluğunda görevlendirdiği başkan vekili komisyona başkanlık eder. Herhangi bir nedenle komisyon üyeliğinin boşalması halinde aynı esas ve usulle komisyon üyesi seçilir. Komisyonun görevleri. A) Komisyon Türkiye'nin toplumsal mutabakatla çözülmesi gereken temel sorun alanlarında, TBMM'de grubu bulunan siyasal partiler arasında doğrudan diyalog, etkili iletişim ve işbirliği ortamı oluşturarak görüş ve yaklaşım farklılıklarını demokratik ve eşitlikçi zeminlerde en aza indirmek. B) Bakanlar Kurulu'nun çözüme ilişkin geliştirdiği strateji ve programı var ise, TBMM baş-

kanlığı aracılığıyla komisyona sunacağı strateji ve programı değerlendirmek, başka ülkeler uygulamaları ile kamu kurum ve kuruluşları, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, kamu kurum ve meslek kuruluşları, üniversiteler, enstitüler, araştırma kuruluşları, akademisyenler, araştırmacılar ve benzerleri tarafından hazırlanmış rapor, kitap ve makaleleri incelemek, kamu kurum ve kuruluşlarının yargı organları hariç görüşlerini almak, gerektiğinde toplumun bütün kesimleriyle doğrudan görüşmek, heyetin sunacağı görüş ve önerilerden yararlanmak suretiyle, anlaşma sağlanan hususlarında TBMM başkanlığına sunulmak üzere ortak akılı yansıtan öneriler içeren rapor üretmektir. 2. TBMM genel kurulunda görüşülerek ve üye tam sayısının dörtte üç çoğunluğuyla kabul edilen öneriler, bakanlar kurulu açısından tavsiye kararı niteliğindedir. Siyasi partiler, tavsiye kararının hayata geçirilmesinde bakanlar kuruluna gerekli yardım, kolaylık ve desteği sağlar, TBMM başkanlığı tavsiye kararı niteliğindeki önerilerin gerçekleşmesini izler.”

Süresi 12 ay ama uzatılacağına dair hüküm de var. Ortak Akıl Heyeti’nde her partiden üçer kişi var. Heyetin görevleri arasında... Şöyle bir şey var. Yurttaşlarla kapalı ve açık hava toplantıları, birebir ilişki ve yüz yüze görüşmeler yapmak, yurttaşların önerilerini dinleyerek tasa, kaygı ve duyarlılıklarını, beklentilerini nesnel olarak yansıtmaya özen göstermek, TBMM’de temsil edilmeyen siyasi partiler, sendikalar, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşları ile bilim insanı ve sanatçıların görüş önerilerini almak gibi epey bir görev verilmiş ortak akıl heyetine. Akil İnsanlar’ın temeli aslında bu yasadır. Bu yasadan esinlenerek Akil İnsanlar Heyeti kurdu Ak Parti.

Tabii bu yasanın bir de Kürt Meselesi’nin çözümüne odaklanması gerektiğini söyleyen kapsamlı bir gerekçesi var. Ancak bu yasa maalesef bu heyet içerisinde yer almadı, kurulan komisyonda. O dönemde 27’ye yakın yasa önerisi verdik. Türkiye’nin demokratikleşmesine ve Kürt Meselesi’ne doğrudan veya dolaylı etki edebilecek alanlarda özellikle. Toplumda bu meselelerin mecliste çözüleceği algısını, inancını yaratmak istedik. Çözümüne hizmet edecek, çözecek değil ama hizmet edecek 27’ye yakın yasa tasarısını grup olarak sunduk. Çoğunu da ben hazırladım ama parti yönetiminden geçti. Bu yasa tasarısı da sonuçta grup yönetim kurulunun onayıyla parlamento başkanına sunuldu. CHP’nin kurumsal kimliğiyle oraya sunuldu. Usul olarak da bilinmesini isterim. Milletvekilleri kanun teklifi verebilirler ama o teklif, grubu olan siyasi partilerde grup onayından geçerse ancak meclis başkanına gidiyor. Dolayısıyla meclis başkanına sunulan yasa tasarısı partinin de görüşünü yansıtıyor. CHP’nin esastan

daha öte, yöntem konusunda en azından bir çaba içerisinde olduğunu ve o çabanın bir eseri olarak böyle bir yasa tasarısının mecliste durduğunu ifade etmek isterim.

Katılımcı: “MYK’dan geçer miydi önermeniz?”

Geçebilirdi. MYK daha sağduyulu arkadaşlardan oluşuyordu. Akif Hamzaçebi vardı, Faruk Loğoğlu, Gürsel Tekin, Alaattin Yüksel vardı. Gerçekten de meclis teamüllerine uymayan bir şey yaptılar. Bu teklifi bir cümlesini değiştirerek de verebilirlerdi Ak Parti grubu olarak. Bu çok bilinen bir olay değildir.

Katılımcı: “CHP’de dönüşüm olsa bile meclis etkisizleşti. AKP ve MHP ortaklığı ne istiyorsa o oluyor torba yasalar üzerinden. Yeni dönemde, yeni CHP yönetiminde çözüme dönük bir hareket, bir niyet var mı? Yeni dönem nelere gebebilir? Anayasa tartışmalarının altından bir süreç çıkabilir mi? Bir umut görüyor musunuz?”

Ak Parti sözcülerinin ve Erdoğan’ın paylaşımlarından şunu anlıyoruz: Erdoğan, Kürt Meselesi diye bir mesele yoktur, ben çözdüm diyor. Terör meselesi var diyor. Dolayısıyla bir süreç konusunda şu anda görünen bir şey yok. Ak Parti bir adım atmazsa, bir zemin sunmazsa CHP’nin alacağı inisiyatifin de bir karşılığı olmuyor. İktidarın tutumu önemli. Biz CHP’yi 2011’den sonra Kürt Meselesi konusunda itiraz eden bir noktadan çıkardık. Baykal genel başkanken Habur sürecinde CHP’nin tavrını biliyoruz. O süreç biraz da CHP’nin rolüyle tıkanı. 2011’den sonra başlayan süreçte böyle olmadı. Çözüm yasası çıkarken de CHP grubunda önemli itirazlar vardı ama CHP Grup Başkan Vekili Engin Altay çıktı, bu yasanın çok eksikliği var, yanlışları var, bu yanlışlara rağmen biz evet oyu vereceğiz ki CHP çözümün karşısında denmesin dedi. Meclis tutanaklarında var. O yasada evet dedik. CHP’yi negatif tutum alan, karşı çıkan bir pozisyon- dan en azından engellemeyen bir role soktuk. CHP’nin kurumsal olarak bu süreçte olmamasının nedeni açık bir biçimde Ak Parti’dir. Eğer CHP çözümün bir parçası olsaydı süreç daha farklı işleyebilirdi.

Yeni dönemde CHP açısından ne olacak? Önümüzde yerel seçimler var. Yerel seçimlerde Ak Parti bir adım atar mı atmaz mı? Çözüm konusunda irade ortaya koyacaksa yapacağı iki-üç önemli şey var. Biri kayyım rejimine dönmeyeceği konusunda bir irade beyanı. İki, yargı uygulamalarının adil hale getirilmesi. Adaletsiz biçimde cezaevinde tutulan birçok siyasetçi var. Üçüncü olarak da tecrit. Eğer bir tutum farklılığı olursa bu süreç yerel seçimden sonra da yürür. Başka noktalara taşınabilir.

Katılımcı: “Otuz yıl sonra CHP Diyarbakır’dan milletvekili çıkardı. CHP’den ziyade sizin başarınızın olarak görülüyor bu. Diyarbakır’dan vekil aday olmak sizin isteğiniz mi genel başkanınızın takdiri mi? Diyarbakır’da belediye başkanı adaylığı düşünür müsünüz? Nihayetinde bir konuşmanız yüzünden partiniz sizin deyiminizle kurtlar sofrasında sizi terk etti. Kürt temsilinin de yavaşladığı bu son dönemde, Kürtleri merkezde temsil edecek bir siyasi oluşum düşünür müsünüz?”

Diyarbakır’dan aday olmak benim tercihim değildi. Genel başkanın, parti yetkililerinin sözlerinden İstanbul’dan devam edeceğimi düşünmüştüm. Listenin YSK’ya verileceği pazar günü Diyarbakır’dan aday gösterileceğim, benim onayımın istendiği söylendi. Ondan önce bu konuşulmadı partide, en azından benimle konuşulmadı.

Büyükşehir belediye başkanlığını düşünmüyorum. Burada bir siyasal ortam var. O ortama müdahil olmam siyaseten doğru değil. Son olarak da şu anda CHP’de siyaset yapıyorum. Başka bir siyasi oluşumla ilgili bir fikrim yok.

Katılımcı: “Diyarbakır’ı neden istemediniz? Seçilemeyeceğinizi mi düşündünüz?”

Buradan seçilmenin ne kadar zor olduğunu aday olduktan sonra gördüm. Kitlelere ulaşmak lazım. Kuvvetli bir örgütünüz olacak. Seçim atmosferi başka. Hem imkân hem araç lazım. 32-33 günde bunları çözmek çok kolay değil. Benim avantajım, Diyarbakır’la fiziksel ve sosyal bağımın hiç kopmamış olması. Diyarbakır’dan ayrılmadım ben. İstanbul’da kirada oturuyorum, burada evim var. Buradaki düzen hiçbir zaman bozulmadı. Tanınma bakımından da bir sorunum yoktu. O avantajları kullandım, bu avantajlar olmasa seçilmek çok zor. Seçimlere 14 gün kala kendim anket yaptırıp Aksoy Araştırma’ya. CHP’li seçmenin %25’i, HDP’li seçmenin %35’i, Ak Partili seçmenin %50’si CHP adaylarını bilmiyor. Seçimlere 14 gün kalmış, CHP’li seçmenin %25’i benim aday olduğumu bilmiyor. Televizyon, panolar, sosyal medya vs. kullanmamıza rağmen bilinmiyordu. Kampanyayı biraz daha farklı noktaya çekince oldu. Benim ne işim olur Tiktok fenomenleriyle, video çekmelerle... Hepsini araştırdık, bulduk. Öyle kolay iş değil gerçekten. Onlarla videolar çektik. Ne kadar çok takipçileri varmış gerçekten. Bir videoyu bir milyon kişi izliyor.

Katılımcı: “Bu sebeplerden olmasa da ben size oy verdim. İlk defa CHP’ye oy vermiş oldum. Annemi, babamı, arkadaşlarımı da ikna ettim. Kampanyanızı görmedim. Önceki yaptıklarınız, hem sivil toplumda hem milletvekilliği sırasında çalışmalarınız... Hakikaten hep hakkı savunan taraf oldunuz. Ak Partili birçok kişi tanıyorum, sizin şahsınıza oy verdiler.”

Katılımcı: “Yıllarca CHP’de Kürt Sorunu’nu hep gündeme getirdiniz. Bunun için çok çalıştınız. Ama CHP’nin içinde Türk milliyetçisi vekiller çok fazla. Sizin İstanbul’dan aday olmanızı istemediler muhakkak. Kendi memleketine, Diyarbakır’a git, bakalım oradan seçilecek misin diye düşündüler. Ama siz Diyarbakır’dan da seçildiniz. Çok da memnun olduk. CHP’nin de en azından bir vekili oldu. Peki, şu andan itibaren yine CHP’de Kürt Sorunu’na eğilecek misiniz? Kürt Sorunu’nu devamlı gündeme getirecek misiniz?”

Ben CHP’ye katıldığım zaman arkadaşlarım bana, kendine yazık ettin dediler. Gençliğimizden beri bu meselenin içerisinde büyüdük, tarafı da olduk. Ama ben Ankara’da Kürt oldum. Burada sosyalist olarak kendimi tarif ediyordum. Bunu CHP’de de söyledim, beni zorla Kürt yaptınız dedim. Ben bu hesaplaşmayı İstanbul kongresinde ve kurultayda yaptım. Bana yapılan ayrımcılık CHP’de kimseye yapılmadı. İstanbul il kongresinde de o hesaplaşmayı yaptım. 11 Nisan 2011’de listeler YSK’ya verildi ve ben İstanbul’dan aday olduğumu MYK toplantısıyla öğrendim. MYK üyesiyiz aynı zamanda, biz karar veriyoruz kimin nereden aday olacağına ama kendim nereden aday olacağımı MYK toplantısıyla öğrendim. Kemal Bey kendisine yapılan bütün itirazlara karşı koyarak beni İstanbul’dan ikinci bölgede üçüncü sıra adayı gösterdi. Kürtlerin daha ağırlıklı olduğu yer üçüncü bölgedir. Kendisi birinci sıradaydı, genel sekreter ikinci sıradaydı, ben üçüncü sıradaydım. 10-12 milletvekili çıkarma potansiyelimiz vardı, üçüncü sıraya beni koydu. Genel başkanın listesinden, onun aday olduğu çevreden aday olmak da siyasette önemlidir. Aynı zamanda genel başkan yardımcısı olarak Şişli örgütüne gittim. Kendi bölgem, kendi oturduğum ilçe. Beni ortalama 50 yaş üstü CHP’liler bekliyordu, hepsi emekli öğretmen, subay vs. Ben hoş geldiniz, aday oldunuz, ne güzel, tebrikler demelerini bekliyorum. İstinasız hepsi bana, niye buradan adaysın, niye memleketinden aday değilsin dedi, bir tanesi hayırlı olsun demedi. Tamam dedim, bana itiraz ediyorsunuz. Bakın bizim burada 10-11 milletvekili çıkarma potansiyelimiz var, 12’ye de çıkabiliriz. Genel başkan, genel sekreter, genel başkan yardımcısı, o da benim. Benden sonraki üç kişiyi sayın dedim. Burada sayın, ben şimdi adaylıktan çekileceğim. Kimseyi sayamadılar. On kişiden üç kişiyi sayamadılar. Dördüncü sırada Aydın Ayaydın vardı mesela, Aykut Erdoğdu vardı sekizinci sırada. Biri bile İstanbullu değildi listedekilerin. Ama itiraz, kimliğimden ötürü sadece banaydı.

Katılımcı: “Sizin geldiğinizi duyunca Sezgin Abi yerine CHP’li biri gelseydi keşke dedik. Buradakiler sizi CHP’li olarak görmüyor. Hepimizin bir CHP antipatisi var. CHP’ye oy vermiş değiliz, ailemiz de öyle. Şöyle diyenler var: Kürt Sorunu’nu başlatan CHP’dir, onlarla da çözülmür. Böyle bir iradesi var mı CHP’nin?”

İktidar olsaydı, iktidarın ana gövdesini oluşturan bir parti olsaydı olurdu diye düşünüyorum. Öyle bir hazırlık da vardı. Özgür Özel de sivil hayattan gelen, devletle bugüne kadar bir bağ kurmamış bir arkadaşımız. Kafası da bu sorunlara açık. CHP’de ne söylesek Kürtlere az gelir, Türklere fazla gelir. Önemli olan eksik de olsa tutarlı bir çizgide olmak. CHP artık en azından negatif bir dil kurmuyor ve sorunun güvenlik politikaları dışındaki yöntemlerle çözülmesini isteyen bir siyasal tutum içerisinde. Tabii bunun dile yansımaları çok kolay olmuyor. Anadolu’dan gelen birçok milletvekili var. Geldikleri yerlerdeki basınç onları farklı bir noktaya taşıyabiliyor. Fakat geçmişten farklı olarak en azından negatif bir dil kurulmuyor CHP içerisinde.

Katılımcı: “Burada konuşan Ak Parti vekili ve HEDEP vekili bu süreci anlatırken CHP için zaten bu işi istemediler, eleştirdiler dedi. HEDEP milletvekili, çözüm sürecinde CHP süreci desteklemesi gerekirken desteklemedi dedi.”

Meral Daniş Beştaş çok yakın arkadaşım ama çözüm süreci döneminde milletvekili değildi. O zaman HDP’de aktif siyaset yapıyordu. Anlattıklarımın tümünün belgesi var. Meclis tutanakları, yasa önerileri var. Mesela çözüm süreci yasası görüşülürken Engin Altay’ın mecliste yaptığı konuşma var. Çözüm yasası içişleri komisyonunda görüşülürken o zamanki içişleri bakanı Efan Ala’nın, Hasip Kaplan’ın ve İdris Baluken’in söyledikleri var. Bizim arkadaşlarımızın, benim, Akif Hamzaçebi’nin... İçişleri komisyonunda çözüm yasasıyla ilgili tutanaklar var. O tutanaklarda İdris Baluken de Hasip Kaplan da diyorlar ki bu çözüm yasası değil, CHP’nin de bir yasa önerisi var, Ak Parti’nin de var, ikisini birleştirelim, görüşelim. Çünkü CHP’nin önerisi sorunun çözümüne daha fazla katkı sunacak bir içerikte diyorlar. Komisyon tutanakları da var. Her şeyi doğru yaptık iddiasında değilim, mutlaka eksik, yanlış yaptık. CHP’deki süreç karşıtı direnci de söylüyorum.

Katılımcı: “Öcalan’la görüşmeler, Oslo görüşmeleri gibi olaylarda çok sert muhalefet oldu CHP’den. Özgür Özel geçenlerde, Öcalan’la görüşeceğime Selahattin Demirtaş’la görüşürüm dedi. CHP’nin tutumu partilerle görüşme üzerine ama silahlı örgütlerle nasıl bir çözüm öneriyor CHP?”

2011’den önceki süreçti sert muhalefet edilen dönem. Kemal Bey’in dönemindeki süreç değildi yani, onu düzeltelim. Diğer konu... Meşru siyasetin muhatabı meşru siyasi kurumlardır. Biz bu yasa önerisini yaptığımız zaman da iki heyet kurduk. Vekillerden ve akil insanlardan. Her siyasi parti üç kişi önerecek, on iki kişi. Meclisin ve partilerin görüşmeyeceği toplum kesimlerini

de ekliyoruz. Sizin kastettiğiniz insanlarla görüşmeyi meclis adına akil insanlar yapacak. Dünyada da böyle oluyor zaten. Doğrudan doğruya devlet veya meclis görüşmüyor meşru olmayan muhatapla. Meşru olmayan muhatapla derken hukuki, siyasi anlamda söylüyorum. Bunların tümünü tasarladık.

Silahlı kanatla görüşmeyi meclisin kendisi yapmayacak. Bir de şu var aslında: Herkes her şeyin çok açık, yazılı olmasını istiyor. Böyle olmuyor çoğu zaman, biraz da kervan yolda düzülür bu işlerde. Barış süreçlerinde her ihtiyacı önceden tanımlamak mümkün değil. Bir adımla başlanır, o adımın üzerine devam eder.

Katılımcı: “Yeni bir süreç başladığında CHP’nin tutumu ne olur?”

Olumsuz olmaz. Gerçekten barış odaklı olursa, Ak Parti’nin bugüne kadar yaptığı gibi kendi siyaseti için bir araç olmazsa itiraz etmeyiz. En zor zamanda, kendi içerisindeki bütün dirençlere rağmen bunu yaptı CHP. En azından kurumsal düzeyde karşı durmadı. Ne genel başkanın kendisi ne sözcüleri ne de grup. Bu önemli bir şey.

Katılımcı: “Kürdistan toplumunda CHP’ye karşı, işin sonunda kurucu kodlarında kalmayı tercih edeceği algısı var. Meral Danış Beştaş ve Galip Ensarioğlu’nu dinledik, ikisi de çözüm sürecinin sürmesi gerektiğini söylediler. HEDEP, biz o günkü her şeyin arkasındayız diyor, Galip Bey de öyle. CHP’de sizin gibi vekillerin varlığı, parti için pozitif tablo sağlıyor. Şimdi genel başkan değişikliği de oldu. CHP’nin yeni bir sürecin doğmasında aktif bir rolü olur mu?”

Bu işleri başlatacak olan muhalefet partileri değil, iktidar partisi. İktidar kayyım uygulanmasını kaldırırca CHP niye kaldırdın demez. Yargıdaki duruma da baştan beri karşı çıkıyoruz. Kayyımın kaldırılmasının Kürt Meselesi’nin çözümünde bir adım olabileceğini söylüyoruz. Her dönemde Kürtler hapisteydi ama bu kadar çok siyasetçinin hapiste olduğu oldu mu? Beş-altı sene önce kayyım da yoktu. Şimdi sadece bunlarla ilgili bir şey isteniyor. Bunlarla ilgili bir adım atılırsa bir süreç başlayabilir. Çıta bu kadar düştü. Buna bile yanaşmayan bir Ak Parti var.

CHP’nin pozisyonu burada ne? Biz çözüm sürecinin başlatılmasına karşı çıkmadık, bozmadık da. CHP bozmadı, Ak Parti bozdu. Ondan sonra yaşanan siyasal gelişmelerde Kürt hareketinin de bir ölçüde kusuru var. Bizi sürecin içine katmadılar, katmak istemediler. Bunda kendi özeleştirisini yapıyor HDP. Keşke bu konuda biraz daha ısrarcı olsaydık diye. Öyle bir atmosfer vardı ki o

zaman... Ben çok yakından izliyordum. Arkadaşlarımız sanki her gün başbakanla görüşüyorlar, bakanlarla görüşüyorlar, İmralı'ya gidiyorlar... Başka bir hava vardı... Ama birdenbire masa devrildi. İşte çözüm süreçlerinde siyasi aktörler gerçekten çok önemli. Risk almak önemlidir. Ama sadece siyasi aktörlere bırakılmayacak kadar da değerlidir bu süreçler. Başka mekanizmalarla desteklenmesi, güvence altına alınması lazım. 2013'te başlayan çözüm süreci sadece siyasi aktörler üzerinden yürüdü. Başka mekanizmalarla güvence altına alınmadı. Toplumsal destek sağlanamadı. Bittiği zaman toplum karşı çıkmadı mesela. Hem Türk tarafından hem bu taraftan kimse ayaklanmadı, neden bitiyorsunuz, devam edin denmedi. Toplumsal destek de sağlanamadı. Sürecin ne kadar değerli olduğu anlatılamadı. İşte şimdi başka bir ortam var. Kamuoyu yoklaması yapalım, kendisini Türk olarak tanımlayanların %80'i kayyım kaldırılmasın der.

Katılımcı: “Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığı ve başarısızlığı konusunda ne düşünüyordunuz? Siz Sayın Kılıçdaroğlu'na düşüncenizi belirttiniz mi seçimden önce? Aranızda konuşma geçti mi bu konuyla ilgili?”

Konuştuk tabii. Ben kendisiyle her zaman diyalog içerisindeydim ve Özgür Bey'e destek vereceğimizi ifade ettim. Bundan sonraki süreçte toplumla güven bağının Kemal Bey üzerinden kurulamayacağını söyledim. Bir güven kırıklığı yaşandı. Dolayısıyla bu yerel seçimlerde daha kötü bir tabloyla karşı karşıya kalabiliriz dedim kendisine. Hem de söylemem gereken yerlerde söyledim. Parti meclisinde konuştum. Sürece dair eleştirilerimi söyledim. 14 Mayıs öncesi, 14 Mayıs, 28 Mayıs'taki dönem, 28 Mayıs'tan sonraki aldığı tutumla ilgili. Parti meclisinde kendisi bana teşekkür etti. Senin gibi eleştiren ve yapıcı yol gösteren kimse olmadı dedi toplantı sırasında. Özgür Bey'in seçilmesini kimse beklemiyordu açıkçası. Niye bu kadar çok kaybeden tarafta oluyorsun demişlerdi bana.

Nerede bir çatışma çözümü ve barış inşası süreci varsa orada muhakkak sabote edici bir aktör de vardır. Barış anlaşmaları sonucunda kaçınılmaz olarak birileri mevcut pozisyonlarını kaybeder. Bu yüzden de en iyi şekilde dizayn edilmiş barışı dahi istemeyecek aktörler olacaktır.

Siyasi aktörlerin, bu tür aktörlerin amacını, stratejilerini ve taleplerini ve bunları nasıl yöneteceğini bilmesi gerekmektedir. Dünyadaki örnekler göstermiştir ki başarısız barış süreçleri sonrasındaki çatışmalar, çatışma döneminden daha kanlı olmaktadır. Bu bakımdan siyasi aktörler bir süreci dizayn ederken iyi bir plana sahip olmalıdırlar.

Başarılı bir müzakere ve diyalog süreci, güçlü bir değerler sistemi, uzlaşmacı bir yaklaşım ve halkın durumunu iyileştirmeye dönük politik iradeyi zorluklara ve engellere karşı korumayı sürdürmekle mümkündür.

Elinizdeki kitap ilk kısmında çatışma çözümü ve barış inşasına dair temel kavramları ve siyasi aktörlerin çatışma çözümü ve barış inşasına etkilerini teorik açıdan ele alırken Kürt meselesinde barış girişimlerinin arka planını irdeliyor. İkinci kısımda ise “DiSA: Barış Okulu 2” kapsamında organize edilen ve altı siyasi aktörün katıldığı “Siyasi Aktörlerin Çatışma Çözümü ve Barış İnşasına Etkileri” başlıklı programın tartışmalarından oluşuyor. Altı siyasi aktörün Çözüm Süreci’ne dair tanıklıklarının Türkiye’deki barış girişimlerine bir katkı sunabileceğini umuyoruz.

